

**Podpora zvyšovania profesionality výkonu a rozvoj ľudských zdrojov v oblasti výkonu a služieb sociálnej inklúzie pre štátnu správu a samosprávu – I.
(kód ITMS: 27120130721 / 27130230023)**

Špecializačný vzdelávací program

Sociálna kuratela

(Spracované v rámci podaktivity 1.2.3 národného projektu)

Andrej Mátel

Ján Galáš

Barbora Kuchárová

Bratislava 2015

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z **Európskeho sociálneho fondu** v rámci Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia.

www.esf.gov.sk

© Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava, 2015

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z [Európskeho sociálneho fondu](#) v rámci Operačného programu
Zamestnanosť a sociálna inklúzia.

www.esf.gov.sk

Názov výstupu

Špecializačný vzdelávací program „Sociálna kuratela“

Národný projekt

„Podpora zvyšovania profesionality výkonu a rozvoj ľudských zdrojov v oblasti výkonu a služieb sociálnej inklúzie pre štátnu správu a samosprávu – I.“

Podaktivita 1.2.3 národného projektu**Odberateľ**

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Sekcia sociálnej a rodinnej politiky

Realizátor

Inštitút pre výskum práce a rodiny, Župné nám. 5-6, 812 41 Bratislava

Autori/ky výstupu

doc. PhDr. ThDr. Andrej Máteľ, PhD., mim. prof

PaedDr. Ján Galáš, PhD.

Mgr. Barbora Kuchárová

Uloženie výstupu

Inštitút pre výskum práce a rodiny, Župné nám. 5-6, 812 41 Bratislava

Forma archivácie

Printová, elektronická

Počet výtlačkov

5

OBSAH

Úvod	7
A. Štruktúra špecializačného vzdelávacieho programu	8
1 Názov špecializačného vzdelávacieho programu	9
2 Zaradenie pod príslušný špecializačný odbor sociálnej práce	9
3 Cieľ ŠVP	9
4 Cieľová skupina ŠVP	10
5 Požadované vstupné vzdelanie, príp. prax v odbore	10
6 Profil absolventa/tky	10
7 Celková dotácia (rozsah) ŠVP a jej rozloženie	11
8 Organizačná forma ŠVP	12
9 Spôsob ukončenia ŠVP	12
10 Obsah vzdelávania	13
B. Odporúčaný študijný text	15
Uvedenie	16
Teoretické a metodické východiská učebného textu	17
1. MODUL: Sociálna kuratela a sociálna patológia – konceptuálne východiská	18
1.1 Sociálny kurátor	18
1.1.1 Etické aspekty práce sociálneho/ej kurátora/ky	19
1.1.2 Rodovo citlivá práca sociálneho/ej kurátora/ky	20
1.1.3 Supervízia	21
1.2 Právne východiská sociálnej kurately	22
1.2.1 Medzinárodné ľudsko-právne východiská a dokumenty	22
1.2.2 Základné legislatívne podmienky v SR – zákon č. 305/2005 Z. z.	23

1.2.3 Legislatívne podmienky – súvisiace právne predpisy	26
1.2.4 Programové dokumenty na národnej úrovni	27
1.3 Interdisciplinárna a medzisektorová spolupráca sociálnej kurately.....	28
1.4 Sociálna patológia	33
1.3.1 Teoretické koncepty vzniku deviantného správania	36
2. MODUL: Vybrané sociálno-patologické javy u detí	39
2.1 Násilie páchané na deťoch (CAN syndróm)	39
2.1.1 Vlastná kompetencia sociálneho pracovníka	40
2.1.2 Sekundárna viktimizácia detí	43
2.1.3 Deti ako nepriame obeť domáceho násillia	43
2.1.4. Deti ako obeť organizovaného násillia.....	44
2.2. Rizikové správanie detí a mládeže	45
2.3 Delikvencia a kriminalita maloletých a mladistvých	50
2.3.1 Kompetencie a postupy sociálnych kurátorov v konaniach proti mladistvým a v ich zastupovaní	52
3. MODUL: Vybrané sociálno-patologické javy u detí a dospelých	55
3.1 Kriminalita dospelých.....	55
3.1.1 Väzenstvo (penitenciárna sociálna práca)	56
3.1.2 Postpenitenciárna a resocializačná sociálna práca.....	57
3.1.3 Probácia a mediácia	59
3.2 Násillie v partnerských a iných rodinných vzťahoch.....	60
3.2.1 Vlastná kompetencia sociálneho pracovníka	61
3.2.2 Koordinácia a sieťovanie služieb pomoci.....	63
3.3 Obchodovanie s ľuďmi a sexuálne komerčné služby	64
3.3.1 Kompetencia sociálnej kurately v oblasti obchodovania s ľuďmi.....	65
3.3.2 Sociálna práca v problematike sexuálne komerčných služieb	67

3.4 Závislosti.....	68
3.4.1 Kompetencie sociálneho pracovníka/čky a kurátora/ky v problematike závislostí.....	69
3.5 Extrémizmus.....	73
4. MODUL: Vybrané sociálno-ekonomické problémy.....	75
4.1 Sociálna exklúzia a chudoba	75
4.1.1 Sociálna exklúzia	75
4.1.2 Chudoba a jej teoretické koncepty	77
4.1.3 Základy kultúrnej a sociálnej antropológie pre sociálnych kurátorov	79
4.1.4 Špecifiká sociálnej práce v marginalizovaných rómskych komunitách.....	81
4.1.5 Poradenstvo zamerané na manažment osobných a rodinných financií.....	82
4.2 Bezdomovectvo.....	83
4.3 Základy zdravotníctva pre sociálnych pracovníkov	85
C. Záver	87
Literatúra.....	88
Príloha č. 1 Zoznam predpisov	96
Príloha č. 2 Zoznam účastníkov pilotného overovania	103

Úvod

Špecializačný vzdelávací program pod názvom „**Sociálna kuratela**“ vznikol na základe odporúčania riešiteľského tímu podaktivity 1.2.1 NP a okruhu zainteresovaných expertov a expertiek zaradiť do NP vzdelávaciu tému: „**Sociálna patológia**“). Potrebu zaradenia vzdelávacej témy zdôvodnili experti a expertky takto (Repková, Kešelová, 2014:35):

Zdôvodnenie vzdelávacej témy „Sociálna patológia“ ako základu pre ŠVP „Sociálna kuratela“

„Aj keď sa počas štúdia na VŠ v pomáhajúcich disciplínach (najmä v sociálnej práci) preberajú základy sociálnej patológie, spravidla ide o základné rozdelenie sociálno-patologických javov, bez hlbšieho poznania úloh sociálnej práce ich komplexnej intervencii. Problematika sociálnej patológie sa významne spája s otázkami kultúrnej a sociálnej antropológie (čo je „bežné“ v jednej kultúre môže prekračovať normy a stať sa neprípustným v inej kultúre), na zohľadňovanie ktorých nie sú študenti/ky aktívne pripravovaní/é. Osobitnú pozornosť si zasluhujú otázky sociálno-patologických javov u detí, aj v kontexte medzigeneračného prenosu chudoby a sociálnej exklúzie. Preto je súčasťou témy aj otázka vzdelávania, prípravy na prácu a platenej práce ako hlavných činiteľov prevencie sociálnej patológie, prípadne resocializačného intervenčného programu...“

Spracovateľský tím ŠVP Sociálna kuratela si osvojil tieto dôvody a snažil sa ich tvorivo rozpracovať v návrhu základného dizajnu ŠVP, rovnako v študijnom texte spracovanom pre účely realizácie vzdelávacej činnosti.

Finálne znenie návrhu ŠVP Sociálna kuratela bolo prekonzultované na MPSVR SR s riaditeľkou odboru stratégie sociálnej ochrany detí a rodiny Mgr. Ivanou Mrázkovou dňa 13. februára 2015. Obsah ŠVP bol pilotne overený za účasti zástupcov orgánov štátnej správy, samosprávy a mimovládnych organizácií, ktorí sa následne spolupodieľali na tvorbe a pripomienkovaní obsahového, vecného a formálneho znenia materiálu. Účastníci pilotného overovania sú uvedení v prílohe č. 2. Finálne znenie ŠVP Sociálna kuratela bolo prekonzultované na MPSVR SR s riaditeľkou odboru stratégie sociálnej ochrany detí a rodiny Mgr. Ivanou Mrázkovou dňa 26. augusta 2015. Pri pripomienkovaní materiálu a následnej konzultácii na MPSVR SR neboli uplatnené pripomienky zásadného charakteru a obsah ŠVP bol odsúhlasený v predkladanom znení.

A. Štruktúra špecializačného vzdelávacieho programu

1 Názov špecializačného vzdelávacieho programu

Sociálna kuratela

2 Zaradenie pod príslušný špecializačný odbor sociálnej práce

Sociálna kuratela

3 Cieľ ŠVP

Hlavným cieľom ŠVP je náležite pripraviť sociálnych pracovníkov/čky na praktický výkon špecializovanej odbornej činnosti sociálnej kurately v oblasti rôznorodých sociálno-patologických javov a sociálno-ekonomických problémov resp. rozšíriť ich kompetencie, ak v danej pozícii už pracujú.

Špecifickými cieľmi ŠVP sú:

- napomôcť účastníkom vzdelávania nadobudnúť vedomosti, zručnosti a kompetencie k tomu, aby títo boli schopní náležite diagnostikovať a objektívne posúdiť jednotlivé sociálno-patologické javy a sociálno-ekonomické problémy, ako aj zostaviť individuálny plán intervencie, komplexnej pomoci deťom a dospelým a využívať vo svojej praxi relevantné metódy sociálnej práce;

- jednotlivé témy sociálnej patológie a sociálno-ekonomických problémov zakomponovať do globálneho kontextu, ktorý je vymedzený súčasne platnou legislatívou, medzinárodnými dohovormi, ako i koncepcnými, programovými a strategickými východiskami na národnej a rezortnej úrovni;

- rozvinúť sociálno-psychologické spôsobilosti a zručnosti účastníkov vzdelávania prostredníctvom praktických cvičení a tréningov;

- posilniť manažérske spôsobilosti sociálnych pracovníkov, aby boli schopní koordinovať, sieťovať poskytované služby a spolupracovať s ďalšími inštitúciami a profesionálmi;

- posilniť sociálnych kurátorov k schopnosti angažovanej, eticky a kultúrne senzitívnej sociálnej práci a praktickému uplatňovaniu základných princípov tejto profesie, najmä holistickému prístupu, zmocňovaniu, rešpektovaniu hodnoty a ľudských práv každého jednotlivého klienta.

4 Cieľová skupina ŠVP

Odborní zamestnanci a zamestnankyne orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vykonávajúci opatrenia sociálnej kurately detí alebo sociálnej kurately plnoletých.

Vzhľadom k cieľu ŠVP bude absolvovanie ŠVP otvorené i pre sociálnych pracovníkov - zamestnancov obce, vyššieho územného celku, akreditovaných subjektov, právnických a fyzických osôb, ktorí vykonávajú opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v zmysle ich kompetencií podľa zákona č. 305/2005 Z. z. v z. n. p.

5 Požadované vstupné vzdelanie, príp. prax v odbore

Vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa (magisterské) v študijnom odbore sociálna práca v súlade s ustanoveniami zákona č. 219/2014 Z. z.

Aktívny výkon opatrení sociálnej kurately.

6 Profil absolventa/tky

Vedomosti

Absolventi/ky vzdelávania si rozšíria teoretické vedomosti o príčinách vzniku, vývine a negatívnych dôsledkoch sociálno-patologických javov (SPJ) a sociálno-ekonomických problémov (SEP) v súčasnej spoločnosti na jedinca, jeho rodinu a širšie spoločenské prostredie. Okrem toho si rozšíria poznatky o aktuálnych medzinárodných, národných právnych predpisov a strategických dokumentov náležiacich k jednotlivým oblastiam SPJ a SEP. Prehĺbia si vedomosti o metódach, technikách a aktuálnych prístupov sociálnej práce vzhľadom na vyššie uvedené javy. Hoci sa vzdelávanie bude špecializovať na sociálnu kuratelu, absolventi si osvoja poznatky spolupracujúcich disciplín a odborov, poznatky o národných dávkových schémach, sociálnych službách, službách zamestnanosti, základov kultúrnej a sociálnej antropológie a zdravotných rizikách práce sociálneho kurátora.

Spôsobilosti a zručnosti

Absolventi/ky vzdelávania nadobudnú sociálne spôsobilosti a praktické zručnosti k tomu, aby boli schopní komplexne posudzovať a diagnostikovať prítomnosť sociálno-patologického správania dieťaťa a/alebo dospelaj osoby a poskytovať odbornú intervenciu využívajúc primerané metódy a techniky sociálnej práce. Budú schopní korektne uplatňovať relevantné právne predpisy a aplikovať ich na vybrané cieľové skupiny klientov. Budú schopní efektívne narábať so sebareguláciou a profesijným rozvojom.

Kompetencie

Absolventi/ky budú schopní kompetentného konania v troch oblastiach (rolách):

- a) ako sociálni pracovníci budú schopní náležite aplikovať metódy a techniky sociálnej práce na konkrétnu cieľovú skupinu klientov, budú schopní pripraviť, realizovať a vyhodnocovať individuálny plán sociálnej intervencie; budú schopní eticky a kultúrne senzitivnej práce;
- b) ako sociálni kurátori budú pripravení účinne a efektívne vykonávať opatrenia SPODaSK zadané príslušnou legislatívou a koncepčnými dokumentmi. Dokážu iniciovať, organizovať a koordinovať komplexnú pomoc klientom/kám v interdisciplinárnej spolupráci s ďalšími profesiami a inštitúciami pomoci využívajúc pritom osobné, rodinné a komunitné zdroje takým spôsobom, ktorý bude posilňovať a aktivovať užívateľov/ky služieb k účasti na zmene a k svojpomoci;
- c) ako profesionáli budú schopní svoju prácu náležite administrovať.

Oblasti uplatnenia

Absolvovanie ŠVP je podmienkou pre získanie osobitného kvalifikačného predpokladu pre výkon opatrení sociálnej kurately detí a plnoletých fyzických osôb v rámci činnosti špecializovanej štátnej správy, najmä na oddeleniach SPODaSK na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny. Jeho absolvovanie však otvorí možnosti ďalšieho uplatnenia pre zamestnancov zariadení SPODaSK, so zameraním na deti a mladých dospelých so sociálno-patologickým správaním, ale aj v mimovládnom sektore či samospráve pri práci s deťmi, mladistvými a plnoletými osobami u ktorých sa prejavujú sociálno-patologické formy správania alebo sociálno-ekonomické problémy.

7 Celková dotácia (rozsah) ŠVP a jej rozloženie

Celková dotácia vzdelávacieho programu je 220 hodín rozložených v štyroch moduloch, ktorých integrálnou súčasťou je aj práca pod supervíziou, exkurzia a samoštúdium.

Práca pod supervíziou je rozsahovo rozložená do 40 hodín (20 hod. skupinovú formou v rámci jednotlivých modulov a 20 hodín individuálna priama supervízia). Exkurzia tvorí 10 hodín (2, 3 modul) a samoštúdium 40 hodín rozložených do všetkých 4 modulov.

1. modul: Sociálna kuratela a sociálna patológia – konceptuálne východiská (40 hodín) rozložených do 4 tematických častí (odporúčané prezenčné 4 dni), pričom súčasťou modulu je aj samoštúdium (rozložené na prvé tri dni vzdelávania za účelom prípravy na nasledujúci deň) a 5 hodín skupinovej supervízie.

2. modul: Vybrané sociálno-patologické javy u detí (65 hodín) rozložených do 3 tematických časti (odporúčaných je 5 dní prezenčne), z toho 15 hodín práce pod supervíziou (5 skupinovú formou, 10 individuálne), 10 hodín je samoštúdium a 5 hodín exkurzia.

3. modul: Vybrané sociálno-patologické javy u detí a dospelých (65 hodín) rozložených do 5 tematických časti (odporúčaných je 5 dní prezenčne), z toho 15 hodín práce pod supervíziou (5 skupinovú formou, 10 individuálne), 10 hodín z toho je samoštúdium a 5 hodín exkurzia.

4. modul: Vybrané sociálno-ekonomické problémy (50 hodín) rozložených do 3 tematických časti (odporúčané 4 dni prezenčne), 5 hodín práce pod supervíziou (skupinovú formou) a 10 hodín samoštúdium.

Celková dĺžka vzdelávacieho programu sa odporúča minimálne 12 a maximálne 18 mesiacov.

8 Organizačná forma ŠVP

Kombinácia prezenčnej a dištančnej formy.

V rámci prezenčnej formy môžu byť využívané interaktívne prednášky, riadená diskusia, analýza kazuistik / prípadových štúdií, zážitkové učenie, skupinovú supervíziu, interaktívne cvičenia, tréningy, nácvik diagnostických a intervenčných techník sociálnej práce a nácvik sociálnej administrácie.

V rámci dištančnej formy samoštúdium, práca pod priamou supervíziou, exkurzia – návšteva organizácií resp. inštitúcií pracujúcich v oblasti SPJ a SEP (napr. penitenciárne zariadenia, zariadenia SPODaSK alebo zariadenia sociálnych služieb), asistovanie pri priamej práci v prirodzenom prostredí klienta (napr. v marginalizovanej rómskej komunite, v rámci streetworku a pod.), tútoring.

9 Spôsob ukončenia ŠVP

Osvedčenie o špecializácii v špecializačnom odbore sociálnej práce „Sociálna kuratela“.

Podmienkou úspešného ukončenia vzdelávacieho programu a získanie osvedčenia je prezenčná účasť na všetkých moduloch VP (minimálne 90 % prezenčnej účasti na každom module), pozitívne referencie zo supervízie a absolvovanie záverečnej skúšky akreditovaného vzdelávacieho programu pred skúšobnou komisiou.

Záverečná skúška pozostáva z písomného a ústneho overenia vedomostí, zručností a schopností účastníka ďalšieho vzdelávania v rozsahu schváleného vzdelávacieho programu

a overenie schopnosti používať nadobudnuté spôsobilosti pri výkone odbornej činnosti formou obhajoby spracovanej prípadovej štúdie alebo kazuistiky z hľadiska teoretických východísk, právneho kontextu, procesu práce – diagnostiky a intervencie a dokumentácie prípadu.

10 Obsah vzdelávania

Základnú tematickú osnovu vzdelávacieho programu tvoria 4 moduly, ktoré sa delia na jednotlivé tematické časti.

Uvedenie

1. modul: Sociálna kuratela a sociálna patológia – konceptuálne východiská

1.1 Sociálny kurátor

1.1.1 Etické aspekty práce sociálneho/ej kurátora/ky

1.1.2 Rodovo citlivá práca sociálneho/ej kurátora/ky

1.1.3 Supervízia

1.2 Právne východiská sociálnej kurately

1.2.1 Základné legislatívne podmienky – zákon č. 305/2005 Z. z.

1.2.2 Legislatívne podmienky – súvisiace právne predpisy

1.2.3 Medzinárodné ľudsko-právne východiská a dokumenty

1.2.4 Programové dokumenty na národnej úrovni

1.3. Interdisciplinárna a medzisektorová spolupráca sociálneho/ej kurátora/ky

1.4 Sociálna patológia

10.1.3.1 Teoretické koncepty vzniku deviantného správania

2. modul: Vybrané sociálno-patologické javy u detí

2.1 Násilie páchané na deťoch (CAN syndróm)

2.1.1 Vlastná kompetencia sociálneho pracovníka

2.1.2 Sekundárna viktimizácia detí

2.1.3 Deti ako nepriame obeť domáceho násillia (voči ich matkám)

2.1.4 Detská prostitúcia

2.2. Rizikové správanie detí a mládeže

2.3 Delikvencia a kriminalita detí a mladistvých

2.3.1 Kompetencie a postupy sociálnych kurátorov v konaniach proti mladistvým a v ich zastupovaní

3. modul: Vybrané sociálno-patologické javy u detí a dospelých

3.1 Kriminalita dospelých

2.3.2 Väzenstvo (penitenciárna sociálna práca)

2.3.3 Postpenitenciárna a resocializačná sociálna práca

2.3.4 Probácia a mediácia

3.2 Násilie v partnerských a iných rodinných vzťahoch

3.1.1 Vlastná kompetencia sociálneho pracovníka

3.1.2 Koordinácia a sieťovanie služieb pomoci

3.3 Obchodovanie s ľuďmi a sexuálne komerčné služby

3.2.1 Sociálna práca v problematike prostitúcie

3.2.2 Kompetencia sociálnej kurately v oblasti obchodovania s ľuďmi

3.4 Závislosti

10.3.3.1 Kompetencie sociálneho pracovníka/čky a kurátora/ky vzhľadom na problematiku závislostí

3.5 Extrémizmus

4. modul: Vybrané sociálno-ekonomické problémy

4.1 Sociálna exklúzia a chudoba

4.1.1 Sociálna exklúzia

4.1.2 Chudoba a jej teoretické koncepty

4.1.3 Poradenstvo zamerané na manažment osobných a rodinných financií

4.1.4 Základy kultúrnej a sociálnej antropológie pre sociálnych kurátorov

4.1.5 Špecifiká sociálnej práce v marginalizovaných rómskych komunitách

4.2 Bezdomovectvo

4.3 Základy zdravotníctva pre sociálnych kurátorov

B. Odporúčaný študijný text

Uvedenie

Sociálno-patologické javy predstavujú závažný celospoločenský problém, ktorý zaznamenáva v poslednom období negatívny trend nárastu, najmä u detí a mládeže, ale i plnoletých občanov a ohrozujú ich psychický, fyzický a sociálny vývin, ako aj stabilitu rodiny ako základnej bunky spoločnosti. Preto je potrebné venovať zvýšenú pozornosť odbornej príprave sociálnych pracovníkov, ktorí v tejto oblasti pôsobia.

Kvalita a efektívnosť pomoci závisí od kvality, kvalifikovanosti, osobnostných daností, praktických skúseností a prístupu ľudí, ktorí ju ponúkajú. Prvoradou sa preto ukazuje potreba odbornej prípravy a ďalšieho vzdelávania sociálnych pracovníkov – najmä sociálnych kurátorov, ktorí sú cieľovou skupinou tohto vzdelávacieho programu. Základným zámerom je rozšírenie teoretických poznatkov a praktických zručností sociálnych pracovníkov/ky a kurátorov/ky v oblasti preventívnych, diagnostických, poradenských, intervenčných, sanačných, resocializačných a rehabilitačných postupov, ktoré môžu vo svojej práci s deťmi a mládežou, plnoletými osobami, rodinou, skupinou a komunitou využívať.

Obsahovo je tento dokument zameraný na dve základné oblasti. V prvom rade je to vymedzenie základných teoretických vedomostí nevyhnutných pre výkon špecializovanej odbornej činnosti sociálnej kurately v oblasti rôznorodých sociálno-patologických javov a sociálno-ekonomických problémov. Za týmto účelom sa zameriavame na sprostredkovanie aktuálnej poznatkovej bázy (ako „nadstavby“ vedomostí získaných počas štúdia), spočívajúcu vo vymedzení základných teoretických východísk vzniku, vývinu a negatívnych dôsledkov sociálno-patologických javov, ako i priblížení súvisiacich právnych predpisov, medzinárodných a národných dokumentov v tejto oblasti, ktoré sa implementujú v rámci platnej legislatívy a organizačného (kompetenčného) zabezpečenia výkonu sociálnej kurately. Okrem toho bolo našou snahou nájsť aplikačné prepojenie medzi sociálnou patológiou a sociálnou prácou tak, aby sociálni kurátori dokázali svoje teoretické vedomosti primerane aplikovať v praxi. Z tohto dôvodu sa vo väčšej miere zameriavame na osvojenie si a nácvik praktických zručností formou zážitkového učenia, tréningov, modelových situácií, analýzy prípadových štúdií a kazuistík, ktoré tvoria integrálnu súčasť vzdelávacieho programu.

Návrh vzdelávacieho programu obsahuje celkovo štyri základné moduly, ktoré sa zameriavajú na oblasť konceptuálnych východísk sociálnej kurately a sociálnej patológie (1. modul), vybrané sociálno-patologické javy u detí a plnoletých osôb (2.-3. modul) a problematiku sociálno-ekonomických problémov (4. modul).

Teoretické a metodické východiská učebného textu

Z hľadiska metodiky učebný text vychádza z dvoch pilierov, ktoré sa budú komplementárne dopĺňať: sociálna patológia a sociálna kuratela. Hoci obe tematické oblasti sa dotýkajú viacerých disciplín, primárnym východiskom bude optika disciplíny sociálna práca.

Sociálnu patológiu chápeme ako subodbor viacerých vedných disciplín, najmä sociológie, sociálnej práce, kriminológie a sociálnej pedagogiky, je systematická náuka zaoberajúca sa tými deviantnými spoločenskými javmi, ktoré spoločnosť rozpoznáva a označuje za nežiaduce, negatívne a škodlivé pre jednotlivcov, rodiny, skupiny, komunity i celú spoločnosť. Učebný text bude vychádzať zo základných teoretických a aplikačných východísk sociálnej patológie. Implikácie budú identifikovateľné nielen v oblasti príčin vzniku sociálno-patologického správania z hľadiska prepojenia biologických, psychologických a sociálnych teórií deviácie, ale aj z hľadiska ich prevencie a odstránenia zo spoločnosti najmä použitím metód a techník sociálnej práce. Tento teoretický koncept bude využívaný pri prezentovaní jednotlivých sociálno-patologických javov. Hoci dôraz bude kladený na špecifiká slovenského spoločenského, kultúrneho a politického kontextu danej problematiky (vyjadrený najmä národnou legislatívou), prihlíadané bude na medzinárodné poznanie (prezentované v medzinárodných dokumentoch).

Z globálneho hľadiska jestvuje viacero teoretických možností definovania sociálnej kurately. V učebnom texte uprednostňujeme jej národné ponímanie prezentované právnou normou, konkrétne zákonom č. 305/2005 Z. z. V ňom je chápaná ako súbor opatrení na odstránenie, zmiernenie a zamedzenie prehlbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby a poskytovanie pomoci v závislosti od závažnosti poruchy a situácie, v ktorej sa nachádza dieťa alebo plnoletá fyzická osoba.

Na základe požiadavky zadávateľa bol študijný vzdelávací program koncipovaný s akcentom na osvojenie si praktických zručností, metód a techník sociálnej práce a zvýšenie kompetencií sociálnych pracovníkov/čok, ktorí vykonávajú opatrenia sociálnej kurately detí alebo sociálnej kurately plnoletých v rámci orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, samosprávy a akreditovaného subjektu.

1. MODUL: Sociálna kuratela a sociálna patológia – konceptuálne východiská

Zameranie modulu

Modul 1 je zameraný na základné východiská, ktoré podmieňujú obsah práce sociálnych kurátorov/ky pre deti a plnoleté fyzické osoby v oblasti sociálno-patologických javov a sociálno-ekonomických problémov. Obsah je zameraný na terminologické vymedzenia základných teoretických východísk vzniku, vývinu a negatívnych dôsledkov sociálno-patologických javov v súčasnej spoločnosti na jedinca, jeho rodinu a širšie spoločenské prostredie, ako i aktuálnych medzinárodných a národných právnych predpisoch v tejto oblasti, ktoré sa implementujú v rámci platnej legislatívy a organizačného (kompetenčného) zabezpečenia výkonu sociálnej kurately, ako aj interdisciplinárnu a medzisektorovú spoluprácu sociálnych kurátorov/ky a iných subjektov.

Doposiaľ na Slovensku nejestvuje špecializácia alebo pracovná pozícia „sociálny kurátor“. Z hľadiska procesu je však legislatívnou formou zadefinovaná sociálna kuratela. Kľúčovým predpisom je zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Podľa tohto zákona je „*sociálna kuratela súbor opatrení na odstránenie, zmiernenie a zamedzenie prehlbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby a poskytovanie pomoci v závislosti od závažnosti poruchy a situácie, v ktorej sa nachádza dieťa alebo plnoletá fyzická osoba*“ (§ 1 ods. 3).

Podľa dikcie Zákona č. 305/2005 Z.z. (§16 - § 19) sociálnu kuratelu pre maloleté a plnoleté fyzické osoby zabezpečuje orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Podľa § 6, ods. 7, písm. a) 4 zákona č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti vykonáva štátnu správu v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti a plní úlohy podľa osobitných predpisov na úseku sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately príslušný úrad PSVaR.

1.1 Sociálny kurátor

Súčasťou vzdelávacieho programu je na jednej strane zadefinovať súbor osobnostných, profesijných a etických požiadaviek a kompetencií, ktoré sa viažu k sociálno-psychologickým spôsobilostiam sociálnych kurátorov pri práci s jednotlivcami a skupinami ohrozenými sociálno-patologickými javmi. Na strane druhej sú v jej obsahu vymedzené požiadavky na vzdelávací proces, ktorý je zameraný nielen na teoretické a aplikačné rámce danej problematiky, ale najmä na osvojenie **sociálno-psychologických spôsobilostí** pri práci

s klientmi a psychohygienu pri zvládaní stresu a záťažových situácií, prevenciu syndrómu vyhorenia a pod.

Základným predpokladom kvalitnej a efektívnej práce sociálnych kurátorov ako cieľovej skupiny nášho vzdelávacieho programu je nielen otázka ich postojov, motivácie, hodnôt, primeraných odborných vedomostí, schopností a zručností, ale taktiež aspekt ochrany duševného zdravia, optimálneho sebarozvoja a stimulácia profesionálneho vývoja. Tieto aspekty je možné saturovať najmä formou zážitkového, skúsenostného učenia, ktoré možno charakterizovať ako druh učenia a štúdia sociálnych poznatkov založených na vlastnom prežívaní, na vlastných skúsenostiach a na vlastnej činnosti. Sociálno-psychologické spôsobilosti pre sociálnych pracovníkov pracujúcich priamo v praxi sa dajú definovať ako balík vedomostí a zručností zameriavajúci sa na:

- priamu prácu s klientom (napr. s klientom v odpore, manipulatívnym klientom v akútnej kríze a prácu s prenosom a protiprenosom);
- primeranú sebareguláciu pracovníka (burn out syndróm, etika práce s klientom a intervízne zručnosti);
- zvládania záťažových situácií spojených s výkonom práce.

Námet na praktické cvičenie

Účastníci dostanú zadanie napísať pracovnú náplň činností sociálnej kurately. Účastníkov je pritom možné rozdeliť do dvoch skupín (sociálna kuratela detí a sociálna kuratela plnoletých fyzických osôb).

Sociálnu kuratelu zabezpečuje orgán SPODaSK pre plnoletú fyzickú osobu ... (vymenuj konkrétne cieľové skupiny a sociálne udalosti)

Sociálny kurátor/ka vykonáva nasledovné opatrenia sociálnej kurately pre PFO ... (vymenuj náplň činnosti v nadväznosti na konkrétne cieľové skupiny a sociálne udalosti)

Sociálnu kuratelú detí zabezpečuje orgán SPODaSK ... (vymenuj konkrétne cieľové skupiny a sociálne udalosti)

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pri pomoci dieťaťu s poruchami správania vykonáva nasledovné opatrenia ... (vymenuj náplň činnosti v nadväznosti na konkrétne cieľové skupiny a sociálne udalosti)

Nasleduje diskusia. Pozornosť sa môže venovať činnostiam, ktoré sú uvedené všetkými členmi skupiny a zvlášť tým, ktoré chýbajú.

1.1.1 Etické aspekty práce sociálneho/ej kurátora/ky

Sociálna práca nie je hodnotovo neutrálnou profesiou (na rozdiel napr. od sociológie), ale profesiou založenou na hodnotách (Mátel, 2011, s. 194). Profesionálne hodnoty sociálnej práce sú identifikované v etických kódexoch, či už na úrovni medzinárodnej, národnej alebo na úrovni organizácie. Pre sociálneho kurátora/ku je dôležité poznať základné etické dokumenty, aby ich princípy uplatňoval v profesionálnej praxi; jedná sa najmä o :

- medzinárodný etický kódex – dokument Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov a Medzinárodnej asociácie škôl sociálnej práce [Etika v sociálnej práci – vyhlásené princípy](#) (IFSW / IASSW 2004);
- na Slovensku bol v minulosti sformulovaný národný etický kódex [Etický kódex sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky](#) (1997), ktorý má byť v septembri 2015 nahradený novým dokumentom – [Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce \(2015\)](#);
- vybrané etické kódexy, akými sú [etický kódex mediátora, etický kódex štátneho zamestnanca](#) a pod.;
- [zákon o ochrane osobných údajov č. 122/2013 Z. z.](#), ktorý tvorí aj minimálnu zákonnú normu pre ochranu dôverných informácií.

Treba však podotknúť, že samotný etický kódex nemôže garantovať etické správanie. Toto vychádza z individuálnej zodpovednosti sociálnych pracovníkov.

Námet na praktické cvičenie

Účastníci dostanú nasledovné úlohy zamerané na identifikovanie kľúčových hodnôt v činnosti sociálneho kurátora: 1. Individuálna úloha – a) napíšte, ktoré hodnoty (cca 5) považujete dôležité pre činnosť sociálneho kurátora; b) ktoré dve z nich sú podľa vás najdôležitejšie; 2. Úloha v dvojiciach – dohodnite sa, ktoré dve hodnoty sú pre činnosť sociálneho kurátora najdôležitejšie a prečo práve tieto dve... 3. Rovnaká úloha môže pokračovať v štvoriciach...

1.1.2 Rodovo citlivá práca sociálneho/ej kurátora/ky

Súčasťou vzdelávacieho programu je priblížiť frekventantom vzdelávacieho programu základné informácie o priamych i nepriamych formách diskriminácie a znevýhodňovania na základe pohlavia resp. príslušnosti k rodu, a to primárne ako následok stále pretrvávajúcich **rodových stereotypov** v spoločnosti.

Základný programový a právny rámec rodovej rovnosti v Slovenskej republike je vymedzený v [Návrhu Celoštátnej stratégie rodovej rovnosti](#) a [Akčného plánu rodovej rovnosti na roky 2014 - 2019](#) (2014).

K rodovým aspektom vzdelávacieho programu bude integrálne patriť rodovo citlivý jazyk. V slovenskej jazykovej podobe sa v texte prezentuje cez alternatívne užívanie aj ženských koncoviek. (Pozn. pre štylistickú zrozumiteľnosť textu budeme koncovky ženského rodu používať len v prvom páde podstatných mien“).

1.1.3 Supervízia

Supervíziu vnímame ako nástroj na zefektívnenie a zlepšenie práce sociálneho kurátora s klientom. Jej význam má dve hlavné zacielenia, na jednej strane zvyšuje profesionalitu v intervenciách smerovaných na klienta a na druhej strane, rovnako dôležitej, funguje ako nástroj prevencie vyhorenia, upevnenia hraníc profesionálnej role sociálneho kurátora a interiorizáciu etických pravidiel v práci s klientom v pomáhajúcich profesiách. Či už hovoríme o supervízii individuálnej či skupinovej, stotožňujme sa s vnímaním tejto metódy práce ako metódy zameranej na kolegiálnu výpomoc, kde je supervízor skôr kolega, ktorý z dôvodu nezapojenia do riešenia problému klienta či nezaradenia do pracovného kolektívu, poskytuje námety na riešenie danej situácie.

Na základe našich skúseností z priamej supervízorskej práce vnímame ako najčastejšie a najpotrebnejšie témy supervízie:

- reflexiu najlepšieho záujmu dieťaťa;
- vysporiadanie sa s manipuláciou, agresivitou, úzkosťou či psychiatrickou alebo sociálnou diagnózou klienta;
- zvýšenie interdisciplinárnej spolupráce;
- zníženie napätia na pracovisku založeného na nedôvere či nepoznaní pracovných úloh celého kolektívu;
- zvýšenie a dbanie na ochranu údajov klientov;
- prevencia syndrómu vyhorenia;
- upevnenie princípov bezpečnosti práce, tak na psychologickú ako aj hygienickú úroveň;
- frustrácia zo systémových chýb;
- etické dilemy;
- práca s protiprenosom, mýtami a zlepšením znalostí sociálneho kurátora.

Supervízia má často podobu tútorskej supervízie. Obsahom 2-4 vzdelávacieho bloku bude individuálna a skupinová supervízia konkrétnych prípadov, ktoré riešia frekventanti v praktickom výkone. Supervízia bude prebiehať zvyčajne nepriamou formou. Pri skupinovej supervízii frekventanti predložia vlastné kazuistiky konkrétnych prípadov s verifikáciou správnosti postupov a rozširovania možností a alternatív práce, korekcie neefektívnych postupov a pod. Konkrétna forma supervízie (zameranie na proces, obsah, vzťah) bude závisieť od povahy jednotlivých prípadov.

Radi by sme zdôraznili, že supervízor je profesionál, ktorý je zaradený do zoznamu akreditovaných supervízorov. Tento zoznam je dostupný na stránkach Ministerstva práce,

sociálnych vecí a rodiny SR. Supervíziu zabezpečuje v zmysle § 73, ods. 1, písm. s) zák. č. 305/2005 Z. z. pre zamestnancov SPODaSK Ústredie PSVaR, pre zamestnancov samosprávy a akreditovaného subjektu zamestnávateľ.

Námet na praktické cvičenie

Skupinová supervízia vo forme Bálintovej skupiny.

1.2 Právne východiská sociálnej kurately

Cieľom vzdelávacej témy je vymedziť základný legislatívny rámec a zameranie iných záväzných predpisov pre prácu sociálnych kurátorov v oblasti sociálnej patológie detí, mládeže a plnoletých fyzických osôb. Legislatívny rámec bude základným východiskom teoretického vymedzenia jednotlivých vzdelávacích modulov, pričom sa nebude zameriavať len na práva a povinnosti sociálnych kurátorov vyplývajúcich z príslušných právnych predpisov, ale i interných noriem vydaných Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej len „Ústredie PSVaR“), ktoré obsahujú odporúčané, resp. záväzné postupy pri aplikácii jednotlivých opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

1.2.1 Medzinárodné ľudsko-právne východiská a dokumenty

Slovenská republika je pri zabezpečovaní základných práv, slobôd a právom chránených záujmov jednotlivcov, osobitne detí, viazaná základnými medzinárodnými dokumentmi, ktorých poznanie je z hľadiska komplexného právneho rozhľadu sociálnych kurátorov dôležité, nakoľko už Ústava Slovenskej republiky v článku 11 ustanovuje, že „medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred jej zákonmi, ak zabezpečujú väčší rozsah základných práv a slobôd“. Jedná sa najmä o nasledovné medzinárodné dokumenty:

- [Stratégia Európa 2020](#) (EÚ, 2010);
- [Dohovor OSN o právach dieťaťa](#) (1989) / [Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii](#) (2012);
- [Európske štandardy kvality pre pomoc deťom žijúcim mimo vlastnej rodiny](#) (2007);
- [Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním](#) (2007);
- [Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie](#) (OSN, 1965);
- [Dohovoru Rady Európy o boji proti obchodovaniu s ľuďmi](#) (2005);
- [Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a o boji proti nemu](#) (tzv. Istanbulský dohovor, 2011)

- [Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a ochrane obetí obchodovania s ľuďmi](#) (2011);
- Minimálne štandardné pravidlá OSN týkajúce sa výkonu súdnictva za účasti mladistvých (tzv. Pekinské pravidlá, 1985);
- Pravidlá OSN na ochranu mladistvých zbavených slobody (tzv. Havanské pravidlá, 1990);
- Viedenské pokyny a opatrenia pre deti v rámci trestného konania;
- Všeobecný komentár Výboru OSN pre deti k právam dieťaťa v rámci súdnictva pre mladistvých;
- [Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím](#) (2006) / [Opčný protokol k Dohovoru](#) (2010);
- [Protidrogová stratégia EÚ na obdobie 2013 – 2020](#);
- [Spoločné európske usmernenie pre prechod z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť](#) (2012).

1.2.2 Základné legislatívne podmienky v SR – zákon č. 305/2005 Z. z.

[Zákomom č. 305/2005 Z. z.](#), spolu s ostatnými právnymi úpravami, osobitne s právnou úpravou rodinného práva, sú od roku 2005 utvorené legislatívne podmienky pre komplexný výkon opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (ďalej len „opatrenia SPODaSK“). Prijatím zákona č. 305/2005 Z. z. sa podstatne rozšírili možnosti sociálnej práce s klientom v oblasti SPODaSK.

Podľa platnej právnej úpravy je sociálnoprávna ochrana detí súbor opatrení na zabezpečenie:

- ochrany dieťaťa, ktorá je nevyhnutná pre jeho blaho a ktorá rešpektuje jeho najlepší záujem podľa Dohovoru o právach dieťaťa;
- výchovy a všestranného vývinu dieťaťa v jeho prirodzenom rodinnom prostredí;
- náhradného prostredia dieťaťu, ktoré nemôže byť vychovávané vo vlastnej rodine.

Opatrenia SPODaSK na seba nadväzujú a vzájomne sa podmieňujú. Pri voľbe a uplatňovaní opatrení majú prednosť opatrenia na zabezpečenie výchovy a všestranného vývinu dieťaťa v jeho prirodzenom rodinnom prostredí alebo v náhradnom rodinnom prostredí.

Opatrenia SPODaSK sa vykonávajú pre dieťa, plnoletú fyzickú osobu, rodinu, skupinu a komunitu najmä prostredníctvom sociálnej práce, metódami, technikami a postupmi zodpovedajúcimi poznatkom spoločenských vied a poznatkom o stave a vývoji sociálno-patologických javov v spoločnosti.

Opatrenia SPODaSK sa vykonávajú

- v prirodzenom rodinnom prostredí,
- v náhradnom rodinnom prostredí,
- v otvorenom prostredí,
- v prostredí utvorenom a usporiadanom na výkon opatrení.

Novelami Zákona č. 305/2005 Z. z. v z. n. p. sa rozšírili možnosti výkonu opatrení SPODaSK o niektoré nové opatrenia, osobitne povinnosti súvisiace so zisťovaním pomerov na účely rozhodnutia súdu vo veciach úpravy rodičovských práv a povinností – zisťovanie informácií u obidvoch rodičov, povinnosť vypracovávať písomné záznamy z každého šetrenia na účely výkonu funkcie kolízneho opatrovníka. Taktiež boli doplnené nové úlohy súvisiace napr. s priestupkovým konaním – v podstate povinnosť zúčastniť sa každého pojednávania priestupku dieťaťa. Upravili a sprísnilo sa niektoré lehoty pri sprostredkovaní náhradnej rodinnej starostlivosti, zmenil sa spôsob zabezpečenia výkonu opatrení SPODaSK obcou, akreditovaným subjektmi a zvýšili sa nároky na plánovanie sociálnej práce s deťmi umiestnenými v detských domovoch, krízových strediskách a resocializačných strediskách.

Úrady PSVR za podmienok ustanovených zákonom č. 305/2005 Z. z. môžu zabezpečiť vykonávanie opatrení podľa tohto zákona aj prostredníctvom akreditovaného subjektu alebo môže vykonávať opatrenia v spolupráci s akreditovaným subjektom aj prostredníctvom výziev na podávanie projektov akreditovanými subjektmi.

Ústredie PSVaR v rámci svojej metodickej a riadiacej činnosti usmerňuje výkon opatrení zamestnancami SPODaSK pri uplatňovaní jednotlivých ustanovení relevantných zákonných noriem a postupov sociálnej práce metódami, technikami a postupmi zodpovedajúcimi poznatkom spoločenských vied a poznatkom o stave a vývoji sociálno-patologických javov v spoločnosti. Základné usmernenia sú upravené v interných normách Ústredia PSVaR, z ktorých pre potreby práce sociálnych kurátorov budú akcentované najmä IN 067/2012 *Plánovanie sociálnej práce pri vykonávaní opatrení SPODaSK* (ktorá upravuje o. i. povinnosť OSPODaSK sledovať a vyhodnocovať mieru ohrozenia na základe posúdenia životnej situácie dieťaťa a jeho rodiny), IN 071/2010 *Vykonávanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pre maloleté obeť násillia páchaného v rodinách*; IN 014/2012 [Vykonávanie funkcie kolízneho opatrovníka a súvisiacich opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately](#), IN 006/2008 *Vykonávaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v konaní vo veci výchovných opatrení*.

Prebiehajúca decentralizácia právomocí a zodpovedností zo štátnej správy **na územnú samosprávu** pri rešpektovaní princípu subsidiarity (t.j. prenosu rozhodnutí, kompetencií a zodpovedností na čo najnižší stupeň verejnej správy, ktorý je najbližší k občanovi) posilňuje význam účasti samosprávnych orgánov na výkone opatrení SPODaSK. Preto je

osobitne potrebné akcentovať o. i. originálne kompetencie obce v tejto oblasti – t.j. napr. vykonávanie preventívnych opatrení podľa § 10 a § 11 ods. 1 Zák. č. 305/2005 Z.z. Obec taktiež organizuje výchovné alebo sociálne programov pre deti, ktorým bolo orgánom SPODaSK alebo súdom uložené výchovné opatrenie, ako i programy podľa § 11 ods. 1 písm. c) až e) a resocializačné programy. Pre sociálnych kurátorov/ky je taktiež dôležité poznať poskytovanie pomoci obcou podľa § 75 ods.1. písm. d) a podmienky poskytovania finančnej pomoci obcou podľa § 65 citovaného zákona. Ďalšie úlohy v pôsobnosti obce a vyššieho územného celku sú uvedené v § 75 a § 76 Zák. č. 305/2005 Z.z.

Činnosti orgánov miestnej štátnej správy a samosprávy, vhodne dopĺňa činnosť **akreditovaných subjektov**. Vykonávanie opatrení SPOD a SK akreditovanými subjektmi má legislatívny základ v zákone č. 305/2005 Z.z., ktorý podľa § 73, ods. 2., písm. e.) 9. a 10. Tieto ustanovenia umožňujú úradom PSVaR „objednávať“ u akreditovaných subjektov výkon týchto opatrení. Úrady PSVaR vychádzajúc z regionálnych potrieb vypracovávajú návrh priorít a návrh ich organizačného zabezpečenia za svoj územný obvod na nasledujúci rok. Ústredie PSVaR podľa § 73, ods.1d) schvaľuje priority, ako aj ich spôsob organizačného zabezpečenia. Priority schválené na príslušný kalendárny rok sa realizujú po výbere (verejné obstarávanie, výzvy na podávanie projektov) akreditovaného subjektu úradom PSVaR. Medzi základné opatrenia realizované akreditovanými subjektmi na základe schválených priorít patria:

- výchovný skupinový program, sociálny skupinový program a výchovno-rekreačný skupinový program zameraný na rozvoj sociálnych zručností a spoločenských návykov u detí, pre ktoré sa vykonávajú opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, realizovaný ambulantnou, celodennou a pobytovou formou;
- program zameraný na sanáciu rodinného prostredia, poradenstvo a podporu obnovy rodinného prostredia dieťaťa, z ktorého bolo dieťa vyňaté na základe rozhodnutia súdu;
- opatrenia zamerané na zabezpečenie vykonávania odborných metód práce na prispôsobenie sa novej situácii v prirodzenom rodinnom prostredí alebo náhradnom rodinnom prostredí.
- výchovné opatrenia - výchovný program alebo sociálny program na zabezpečenie účelu výchovného opatrenia pre deti, ktorým bolo uložené výchovné opatrenie;
- mediácie pre rodiny, pre ktoré sa vykonávajú opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately;
- poradensko-psychologická pomoc rodinám so špecifickým problémom.

Sociálni kurátori/ky by mali poznať aj **súčasnú podmienku výkonu opatrení SPODaSK na úradoch PSVR** vzhľadom na jej historický vývoj, zmeny v personálnom zabezpečení a prínos národných projektov realizovaných najmä v rokoch 2013-2014. Za týmto účelom im budú prezentované základné štatistické ukazovatele o vývoji počtu detí a rodín v starostlivosti, pre ktoré boli vykonávané opatrenia SPODaSK, údaje o počte a kvalifikácii zamestnancov v predchádzajúcom období a v súčasnosti.

Námet na praktické cvičenie

Praktická práca so zákonom č. 305/2005 Z. z. Lektori pripravia zadanie (otázky) a úlohou účastníkov bude nájsť a zaznamenať odpovede priamo v zákone.

1.2.3 Legislatívne podmienky – súvisiace právne predpisy

Zákon č. 305/2005 Z. z. predstavuje základnú právnu normu, ktorou sa sociálni kurátori/ky vo svojej práci riadia. Nakoľko však sociálny kurátor/ka v rámci vykonávania opatrení SPODaSK plní úlohy spojené s ochranou práv a právom chránených záujmov detí, najmä v trestnom konaní, priestupkovom konaní a konaní pred súdom (napr. poskytuje súčinnosť orgánom činným v trestnom konaní pri plnení úloh ktoré súvisia s trestným konaním a súčinnosť pri výkone probácie a mediácie podľa osobitného predpisu; poskytuje pomoc a ochranu mladistvému a plní úlohy v priestupkovom konaní; zisťuje a oznamuje orgánom činným v trestnom konaní a súdu dôležité skutočnosti o vývine mladistvého, o vzťahoch v rodine, v škole, o jeho rodinných pomeroch, o rodinnom prostredí a sociálnom prostredí, podieľa sa na príprave mladistvého na prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody, z výkonu väzby a z výkonu ochranej výchovy a vykonáva ďalšie opatrenia podľa zákona 305/2005 Z. z. a osobitných predpisov.....), budú do obsahu úvodného bloku zakomponované vybrané ustanovenia zo súvisiacich právnych predpisov, najmä:

- [Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z.n.p.](#)
- [Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v z.n.p.](#);
- [Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v z.n.p.](#);
- [Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v z.n.p.](#);
- [Zákon č. 219/2014 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny](#);
- [Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v z.n.p.](#);
- [Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v z.n.p.](#)
- [Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní \(správny poriadok\) v z.n.p.](#)

- [Zákon č. 122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov](#) a [zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám](#),
- [Zákon č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov](#),
- [Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní \(živnostenský zákon\) v znení neskorších predpisov](#);
- [Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č.323/2008 Z.z. o špeciálnych výchovných zariadeniach](#).

V aplikačnej praxi je u sociálnych kurátorov dôležité poznanie právnych predpisov, ktoré súvisia s ich základnou právnou orientáciou a možnosťami výkonu sociálnej práce, sociálneho poradenstva, preventívnych, intervenčných, sanačných, rehabilitačných a resocializačných postupov a iných podporných opatrení. Zoznam relevantných právnych predpisov pri jednotlivých témach SPJ a SEP budú prezentované v prílohe dokumentu č. 1.

Námety na praktické cvičenia

1. Účastníci dostanú na diskusiu otázky: 1. Ako hodnotíte úroveň a primeranosť Vašej odbornej prípravy (vo formálnom, ale i ďalšom vzdelávaní) v oblasti znalosti a aplikácie relevantných právnych noriem? 2. Disponujete vo svojej práci s príslušnými právnymi normami, vrátane ich výkladového komentára a príkladov z aplikačnej praxe? 3. S ktorými zákonnými normami, resp. ich jednotlivými ustanoveniami sa vo svojej práci stretávate najčastejšie a ktoré z nich Vám z hľadiska obsahu, resp. procesu nie sú dostatočne jasné? 4. Ktorým oblastiam práva, resp. jednotlivých právnych noriem by mal Váš zamestnávateľ v rámci metodického usmerňovania a ďalšej odbornej prípravy zamestnancov venovať väčšiu pozornosť, resp. ich upraviť vo forme odporúčaného postupu v internej norme, či metodickom usmernení?
2. Nácvik spisovania návrhov, podaní, správ, vyjadrení, osobitne správneho konania.
3. Praktický nácvik rozhodovacej činnosti na účely sociálnej kurately.
4. Modelové situácie – účasť sociálneho kurátora/ky na výsluchu, prípravnom konaní, na pojednávaní súdu, kladenie otázok vypočúvaným, predkladanie návrhov a doplnení, podávanie opravných prostriedkov, vznášanie námietok pri výsluchu, záverečná reč a pod.

1.2.4 Programové dokumenty na národnej úrovni

Každá vzdelávacia téma musí byť zasadená do globálneho kontextu, ktorý je vymedzený súčasne platnou legislatívou, medzinárodnými dohovormi, ako i koncepcnými, programovými a strategickými východiskami na národnej a rezortnej úrovni. Z tohto dôvodu budú do obsahu jednotlivých vzdelávacích tém zakomponované základné informácie o opatreniach vlády SR a jednotlivých rezortov, ktoré sa viažu k oblasti sociálnej inklúzie, sociálnej patológie a sociálno-ekonomických problémov.

Nakoľko cieľom tohto Národného projektu je pozitívne ovplyvniť výkon služieb starostlivosti v oblasti sociálnej inklúzie budú frekventanti oboznámení s obsahom a rozsahom opatrení, nástrojov a služieb zameraných na predchádzanie vzniku a elimináciu dôsledkov sociálnej exklúzie ľudí, ktorí žijú v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia a sú tak viac ohrození sociálno-patologickým vývojom. Na jednej strane sa bude akcentovať špecifický vplyv jednotlivých sociálno-patologických javov na možnosti sociálneho začlenenia jednotlivcov, resp. skupín populácie a na strane druhej budú špecifikované charakteristiky príčin a dôsledkov sociálnej exklúzie a aplikácia opatrení SPODaSK, zameraných na ich predchádzanie a elimináciu.

Základné programové a koncepcné dokumenty v oblasti sociálnej inklúzie budú predstavené v jednotlivých moduloch. Najnovším systémovým dokumentom v tejto oblasti je [Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe](#) (2015) schválená Uznesením vlády SR č. 301 z 3. júna 2015.

1.3 Interdisciplinárna a medzisektorová spolupráca sociálnej kurately

Základom efektivity a kvality práce sociálnych kurátorov je interdisciplinárna a multidisciplinárna spolupráca. Z tohto dôvodu sociálny kurátor/ka musí disponovať aktuálnymi vedomosťami a informáciami o kompetenciách jednotlivých odborníkov a inštitúcií v oblasti prevencie a eliminácie sociálno-patologických javov a sociálno-ekonomických problémov.

Koordináciu činnosti úradov PSVaR, obcí, VÚC, akreditovaných subjektov a ďalších právnických a fyzických osôb (ďalej len PO a FO), ktoré pôsobia v oblasti SPODaSK zabezpečuje v zmysle § 73, ods. 1, písm. j) **Ústredie PSVaR**. Veľká variabilita sociálnych problémov, ktorých príčiny, vznik a následky pramenia alebo dopadajú na najrôznejšie stránky života jednotlivca, rodiny alebo komunity nevyhnutne vyžadujú, aby pri ich diagnostike a riešení spolupôsobili odborníci, inštitúcie a odborné subjekty z rôznych oblastí. Ich zapojenie, sieťovanie služieb, interdisciplinárna a inštitucionálna spolupráca, vyžiadanie súčinnosti iných subjektov pri zabezpečení opatrení sociálnej kurately je v pôsobnosti príslušného úradu – OSPODaSK, konkrétne určeného zamestnanca oddelenia SPODaSK, ktorý je zodpovedný za vedenie prípadu. Vedenie prípadu je model práce, v ktorom je určený zamestnanec orgánu SPODaSK kľúčovým nielen pri vykonávaní opatrení SPODaSK, ale vykonávanie týchto opatrení aj koordinuje a to na princípe aktívneho zapojenia klienta a tímu odborníkov. Hlavným cieľom všetkých činností je aktivizácia klienta a podpora jeho spôsobilosti riešiť svoju životnú situáciu. Z tohto dôvodu je potrebné vykonávanie opatrení SPODaSK nielen koordinovať, ale zároveň aj individualizovať.

Prvoradým predpokladom úspešnosti práce sociálneho kurátora/ky je **spolupráca s rodinou**, prípadne bližším sociálnym prostredím klienta (starí rodičia, súrodenci, príbuzní...), nakoľko problém, ktorý sa vyskytol nie je len osobným zlyhaním jednotlivca, ale dotýka sa aj blízkeho sociálneho prostredia, v ktorom sa problém manifestoval. Zároveň musíme vo svojej práci akceptovať skutočnosť, že klient, rodina nie je len objektom našej starostlivosti, ale jeho aktívnym subjektom. Bez zaangažovania pomocného rodinného kruhu, ich motivácie a podpory bude efekt našej práce minimálny. Z tohto dôvodu sa napr. v súčasnosti zavádzajú do praxe sociálnej kurately prípadové (rodinné) konferencie ako „pracovný nástroj“ plánovaného a koordinovaného spoločného stretnutia klienta, jeho rodiny a všetkých, ktorí pre neho predstavujú, alebo môžu predstavovať, podpornú sieť .

Efektivita práce sociálnych kurátorov je podmienená úrovňou **internej spolupráce** v rámci úradu PSVaR. Nejedná sa len o vzájomnú spoluprácu s kolegami na OSPODaSK, ktorí sa venujú špecifickým otázkam sociálnoprávnej ochrany detí, prípadne **terénnymi sociálnymi pracovníkmi a rodinnými asistentmi** (ktorí sú etablovaní v štruktúre úradov PSVaR od r. 2014), resp. zamestnancami, ktorí pracujú na referátoch poradensko-psychologických služieb. Dôležitá je taktiež spolupráca so zamestnancami iných odborov, resp. oddelení na úseku služieb zamestnanosti, štátnych sociálnych dávok, dávok v hmotnej núdzi, kompenzácií ŤZP, resp. sociálnych služieb vykonávajúcich odborné činnosti pre jednotlivca, resp. rodinu, ktorá je v evidencii sociálnej kurately.

Z pohľadu **externej spolupráce** možno v prvom rade spomenúť spoluprácu so zariadeniami na výkon rozhodnutia súdu, osobitne detského domova, ktorá predpokladá pravidelnú a úzku súčinnosť najmä pri uplatňovaní § 55 zák. č. 305/2005 z. z., t.j. pri vypracovaní, realizovaní, vyhodnocovaní a aktualizácii Individuálneho plánu rozvoja osobnosti dieťaťa, ktorého súčasťou je najmä plán výchovnej práce s dieťaťom, plán sociálnej práce s dieťaťom a jeho rodinou, resp. plán prípravy na osamostatnenie sa mladého dospelého.

Rozsah a formy spolupráce s ďalšími subjektmi, ktoré participujú na odstránení, zmiernení a zamedzení prehlbovania alebo opakovania porúch psychického, fyzického a sociálneho vývinu dieťaťa a plnoletej FO a poskytovaní pomoci je závislá od jednotlivých etáp sociálnej práce.

V štádiu identifikácie problému je to najmä občan, resp. inštitúcia, ktorá iniciovala intervenciu orgánu SPODaSK, resp. podala podnet na podozrenie z možného ohrozenia vývinu dieťaťa (napr. samotné dieťa, ktoré požiada o pomoc pri ochrane svojich práv, rodič alebo osoba, ktorá sa osobne stará o dieťa, ktorá požiada o pomoc pri výkone svojich práv a povinností, inštitúcia, ktorá podala podnet, napr. obec, škola, resp. školské zariadenie, zdravotnícke zariadenie, policajný zbor, súd, resp. fyzickej osoby, ktorá podala podnet napr.

na bezplatnú telefonickú linku, písomnou, elektronickou formou na úrad, či inú inštitúciu...).

Ak sa jedná o situáciu akútneho ohrozenia života a zdravia a je potrebný vstup do obydľia, ku ktorému majiteľ, resp. užívateľ bytu, či domu nedá súhlas môže sociálny kurátor pri vykonaní šetrenia v rodine požiadať o súčinnosť políciu.

V každom prípade, v ktorom sa orgán SPODaSK – (t.j. sociálny kurátor/ka zodpovedný za vedenie prípadu pri výkone opatrení) dozvie o podozrení zo spáchania trestného činu na dieťaťi, je povinný oznámiť relevantné skutočnosti Policajnému zboru, prípadne aj príslušnej okresnej prokuratúre, taktiež oznamuje obci, že pre maloletého alebo rodinu budú vykonávané opatrenia SPODaSK.

V štádiu diagnostiky závažnosti porúch psychického, fyzického a sociálneho vývinu sa spolupráca orientuje najmä na:

- posúdenie sociálnej a životnej situácie dieťaťa a jeho rodiny a určenie miery ohrozenia, ktoré sa vykonáva v spolupráci s obcou, školou, školským zariadením;
- posúdenie zdravotného stavu dieťaťa, resp. plnoletej FO – spolupráca so všeobecným, resp. odborným lekárom, zdravotníckym zariadením;
- posúdenie psychického stavu dieťaťa, resp. plnoletej FO – spolupráca so psychológom napr. referát poradensko-psychologických služieb úradu PSVaR (ďalej len „referát PPS“) – posúdenie napĺňania potrieb dieťaťa, klinický psychológ – psychické prežívanie a osobnostný vývin, školský psychológ, CPPPP, ČŠPP – oblasť výchovy a vzdelávania (v tejto súvislosti budú prezentované základné východiská z interných noriem Ústredia PSVaR a to IN 061/2012 „*Metodické usmernenie k vypracovaniu správ pre psychológov a iných odborných zamestnancov referátov poradensko-psychologických služieb oddelení SPODaSK úradov PSVaR*“ a IN 044/2011 „*Usmernenie a odporúčaný postup pri posudzovaní zdravotného stavu dieťaťa na účely vykonávania niektorých opatrení SPODaSK*“).

V štádiu navrhovania a plánovania opatrení SPODaSK pri príprave a realizácii plánu sociálnej práce, koordinuje sociálny kurátor/ka zapojenie subjektov participujúcich na riešení situácie dieťaťa a jeho rodiny, resp. samostatne žijúcou dospelou osobou, pričom sa odporúča vytvorenie odborného tímu zloženého zo zástupcov:

- orgánu SPODaSK – referátu poradensko-psychologických služieb,
- obce, ktorej je dieťa/rodina obyvateľom (napr. sociálny pracovník, terénny sociálny pracovník, komunitný pracovník alebo starosta obce),

- zariadenia na výkon rozhodnutia súdu, ak je v ňom dieťa umiestnené,
- akreditovaného subjektu, ak tento vykonával v rodine opatrenia alebo je predpokladaná potreba intervencie akreditovaného subjektu.

V štádiu intervenčnom sociálny kurátor/ka – ako zástupca orgánu SPODaSK poverený vedením prípadu spolupracuje so zainteresovanými subjektmi podľa závažnosti problému a miery ohrozenia dieťaťa, resp. rodiny (bez ohrozenia, nízka, stredná a vysoká miera ohrozenia). Špecifikácia posúdenia miery ohrozenia a následného prijímania opatrení SPODaSK je uvedená v prílohe č.4 - IN 067/2012 – *Plánovanie sociálnej práce pri vykonávaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately*).

Ak nie je znížená kvalita starostlivosti rodičov o dieťa sociálny kurátor podľa potreby poskytne rodičom sociálne poradenstvo a informuje obec o potrebe vykonať v rodine opatrenia podľa § 10 zák. č.305/2005.

Ak sociálny kurátor zistí, že sa v rodine vyskytli problémy pri plnení rodičovských povinností, resp. v primeranej starostlivosti o dieťa a vyhodnotí mieru ohrozenia na úrovni „bez ohrozenia“, resp. ako „nízku mieru ohrozenia“, pričom je potrebné pôsobiť skôr preventívne so zameraním na primárne predchádzanie vzniku a prehĺbovania krízových situácií v rodine, môže sociálny kurátor/ka vo vlastnej pôsobnosti, resp. v spolupráci s akreditovanými subjektmi a obcou organizovať, resp. sprostredkovať účasť na programoch v zmysle § 10, ods. a-c) zákona č. 305/2005 Z.z. Zároveň informuje obec o potrebe vykonať v rodine opatrenia podľa § 10, resp. zváži zapojenie akreditovaného subjektu do výkonu opatrení, prípadne uloží jednorázovo v rodine vhodné výchovné opatrenie, napríklad napomenutie či upozornenie, pričom formalizuje spoluprácu v pláne sociálnej práce.

V oblasti sekundárnej prevencie, zameranej na obmedzenie a odstraňovanie negatívnych vplyvov je úlohou sociálnej kurately spolupracovať najmä s poradensko-psychologickými zariadeniami, akreditovanými subjektmi, resp. mediátormi pri uplatňovaní opatrení podľa § 11, ods. 1-4) zákona č. 305/2005.

Ak je miera ohrozenia vyhodnotená na úrovni „stredná“ môže orgán SPODaSK uložiť výchovné opatrenie podľa §12, ods. 1, písm. a-d), najmä stanoviť dieťaťu povinnosť podrobiť sa odbornej diagnostike v špecializovanej ambulantnej starostlivosti, resp. zúčastniť sa na liečbe v špecializovanej ambulantnej starostlivosti (len na základe odporúčania lekára), alebo zúčastniť sa na výchovnom programe alebo na sociálnom programe. Pri výkone týchto opatrení SPODaSK spolupôsobí, resp. spolupracuje najmä s určeným akreditovaným subjektom alebo inými FO a PO, so školou, školským zariadením,

zdravotníckym zariadením, obcou, náboženskými spoločnosťami, poradenskými inštitúciami a pod.

V prípade, že sa výchovné opatrenia uložené orgánom SPODaSK minú účinkom môže sociálny kurátor/ka podať návrh na súd na uloženie výchovných opatrení podľa § 37, ods. 3, písm. a-c) Zákona o rodine, pričom spolupracuje so súdom a spisuje, resp. podáva súdu návrhy a podnety vo veciach výchovy a výživy dieťaťa.

Ak je miera ohrozenia vysoká a je reálne riziko ohrozenia života a zdravia alebo priaznivého fyzického, psychického a sociálneho vývinu dieťaťa je potrebné urýchlene vykonať opatrenia zamerané na vyňatie dieťaťa z rodinného prostredia a jeho umiestnenie do náhradného prostredia (náhradná osobná starostlivosť § 45-47 Zákona o rodine (ďalej len „ZoR“), pestúnska starostlivosť § 48 ZoR, ústavná starostlivosť v zariadení na výkon rozhodnutia súdu § 54 ZoR). V tomto prípade sociálny kurátor/ka pri podávaní návrhov na vydanie predbežného opatrenia podľa § 74-77a) Občianskeho súdneho poriadku a pri konaní pred súdom spolupracuje s príslušným okresným súdom. Taktiež spolupracuje so súdom pri podávaní návrhov na vykonanie zásahu do rodičovských práv a povinností podľa § 38 a 39 ZoR, resp. ak nie je možné dieťa zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti podáva návrh na nariadenie ústavnej starostlivosti podľa § 54 ods. a) ZoR, pričom v návrhu musí presne označiť zariadenie do ktorého má byť dieťa umiestnené. Sociálny kurátor/ka je taktiež povinný podávať súdu správy o plnení účelu rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej starostlivosti, predbežného opatrenia alebo o uložení výchovného opatrenia.

Sociálny kurátor/ka zastupuje práva dieťaťa v konaní pred súdom alebo správnymi orgánmi, ak je ustanovený za kolízneho opatrovníka podľa § 31 ZoR, opatrovníka, resp. poručníka maloletého podľa § 56-61 ZoR.

Sociálny kurátor/ka spolupracuje s orgánmi činnými v trestnom konaní, súdom, obhajcom, prokurátorom, probačnými a mediačnými úradníkmi (bližšie v časti „delikvencia a kriminalita“).

V prípade potreby zabezpečenia právneho poradenstva a právnej pomoci spolupracuje sociálny kurátor s advokátmi, ktorí poskytujú bezplatnú právnu pomoc v občianskom, rodinnom a pracovnom práve, napr. prostredníctvom Centra právnej pomoci. Bezplatnú právnu pomoc poskytujú taktiež poradne pre obeť násilia a týrané ženy (MVO), ktoré okrem psychologického, sociálneho poradenstva poskytujú i poradenstvo právne. Pri trestnoprávných veciach je obžalovanému poskytnutá možnosť požiadať o poskytnutie právneho zastupovania ex offo – čiže z úradnej povinnosti.

V procese zabezpečovania starostlivosti o maloleté deti vo vzťahu k cudzine (maloletí občania SR, ktorí sú na území iného štátu, resp. maloletí občania iných krajín, ktorí sa ocitli na území SR) sociálny kurátor/ka spolupracuje s **Centrom pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže** (CIPC), ktoré plní úlohy orgánu určeného na vykonávanie medzinárodných dohovorov a právnych aktov Európskej únie. CIPC je ústredným orgánom SR pre účely uplatňovania čl. 55 a 56 Nariadenia 2201/2003 ES o súdnej právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností medzi štátmi EÚ.

Vo všetkých etapách práce sociálneho kurátora/ka je dôležité využívanie spolupráce so **supervízorom** s ukončenou akreditovanou odbornou prípravou. Taktiež v prípade ak je potrebné zabezpečiť výkon opatrení sociálnej kurately metódami **psychoterapie**, spolupracuje sociálny kurátor/ka s odborne spôsobilým psychoterapeutom, ktorý môže psychoterapiu podľa § 93, ods. 12 Zákona č. 305/2005 Z. z. vykonávať v ustanovenom rozsahu ako súčasť vykonávaných opatrení SPODaSK.

Nakoľko podľa dikcie zákona č. 305/2005 - § 3, ods. 2) pri voľbe a uplatňovaní opatrení majú prednosť opatrenia na zabezpečenie výchovy a všestranného vývinu dieťaťa v jeho prirodzenom rodinnom prostredí alebo v náhradnom rodinnom prostredí venuje sa zásadná pozornosť možnostiam **sanácie rodiny** a vytvoreniu podmienok pre zotrvanie, resp. navrátenie dieťaťa do jeho rodiny, resp. blízkeho sociálneho prostredia.

Postup orgánov SPODaSK pri sieťovaní pomoci, s akcentovaním kompetencií spolupracujúcich subjektov – najmä obcí a akreditovaných subjektov vo všetkých fázach pomoci dieťaťu a jeho rodine je uvedený v metodickej príručke Ústredia PSVaR „[Inovatívny model manažmentu sanácie rodiny](#)“ (2013).

Námet na praktické cvičenie

Na základe dvoch vybraných kazuistík a dostupných anamnestických údajov budú účastníci analyzovať problém, identifikovať mieru ohrozenia a pripravovať plán sociálnej práce s dieťaťom a jeho rodinou, vrátane zapojenia relevantných spolupracujúcich subjektov a spôsobov komunikácie s nimi.

1.4 Sociálna patológia

V súčasnosti pod výrazom sociálna patológia rozumieme (Mátel, 2013:8):

1. Súbor takých javov v spoločnosti, ktoré vykazujú znaky deviácie (odchýlky od normy) a zároveň sú spoločensky nežiaduce.
2. Subodbor a systematickú náuku viacerých vedných disciplín, najmä sociológie, sociálnej práce, kriminológie a sociálnej pedagogiky, ktorého predmetom skúmania sú deviantné, spoločensky škodlivé javy v spoločnosti.

Aby sme mohli identifikovať istú formu správania ako sociálno-patologickú, musí vykazovať nasledovné znaky (por. Mátel, Schavel a kol., 2011:90-92): 1. *je deviatné*, 2. *má negatívne dôsledky*, 3. *je štatisticky významné*, 4. *k jeho odstráneniu je nutná profesionálna intervencia*, 5. *vzniká slobodným rozhodnutím jedinca alebo skupiny* – pričom sa rozlišuje aktér od obetí (napr. v kriminalite, domácom násilí, obchodovaní s ľuďmi) resp. od osôb, ktoré znášajú negatívne dôsledky spolu s aktérom (napr. spoluzávislí).

Z hľadiska typológie klientov, s ktorými sa stretávajú odborní zamestnanci SPODaSK pri výkone opatrení sociálnej kurately detí alebo sociálnej kurately dospelých, resp. sociálni pracovníci vykonávajúci sociálnu prácu s cieľovými skupinami sociálnej kurately, patria dve cieľové skupiny:

- a) klienti/ky so sociálno-patologickým správaním;
- b) klienti/ky so sociálno-ekonomickými problémami.

Rozlišujeme pritom sociálnu patológiu ako jav od osoby, ktorá ho spôsobuje. Z hľadiska terminológie sociálnej práce sa zvyčajne používa označenie **osoba s rizikovým správaním**. Pri komunikácii o týchto osobách je dôležité používanie terminológie, aby sme klientov/ky neetiketizovali a nedepersonalizovali, napr.

nevhodné: alkoholik

vhodnejšie: osoba závislá od alkoholu

nevhodné: bezdomovec

vhodnejšie: človek bez domova

Pri komunikácii s týmito osobami je z hľadiska diagnostiku dôležité pomenovanie rizikového správania, ale bez toho, aby sa ono stalo stredobodom záujmu sociálneho pracovníka.

Sociálna práca ako praktická činnosť a pomáhajúca profesia sa usiluje o prevenciu a elimináciu sociálno-patologických javov v spoločnosti, pričom predmetom jej záujmu sú z hľadiska systémového prístupu:

- a. jednotlivec, rodina, skupina alebo komunita, ktorí vykazujú deviantné a spoločensky nežiaduce správanie (*aktéri*);
- b. jednotlivec alebo členovia rodiny, skupiny alebo komunity, ktorých život, dôstojnosť alebo integrita sú dôsledkami takéhoto správania postihnuté (*obete, spolu-závislí a pod.*);
- c. spoločenské prostredie, v ktorom sa dané správanie vyskytuje.

Aby sociálny kurátor/ka vedel rozlíšiť, či správanie jedinca alebo skupiny je v súlade s normami spoločnosti alebo z nich vybočuje (teda je *normálne*, resp. *konformné*), je nevyhnutné aktuálne normy dobre poznať. Vybočenie z normy ešte a priori neznamená to, že správanie musí byť protispoločenské a sociálno-patologické. V zásade jestvuje niekoľko

škál odlišného správania, resp. reakcií jedinca alebo skupiny na príslušnú spoločenskú normu (por. Ondrejko, 2009, s. 35):

1. *Provokujúce správanie*
2. *Nonkonformné správanie*
 - a. *disociálne správanie*
 - b. *asociálne správanie*
 - c. *antisociálne správanie:*
 - i. *delikventné*
 - ii. *kriminálne*

Tieto škály je vhodné poznať, aby sociálny kurátor/ka mohol rozlíšiť intenzitu porušovania normy a zvoliť účinnú stratégiu pomoci. Rozlíšenie je potrebné aj vzhľadom na možnosti sieťovania a spolupráce s kompetentnými inštitúciami a profesionálmi. Napríklad v prípade asociálneho správania má polícia obmedzené možnosti zásahu z hľadiska sankcií, skôr je potrebná intervencia sociálnej práce. V prípade antisociálneho správania je spolupráca s políciou nevyhnutná.

Podľa typológie klientov v sociálnej práci rozlišujeme od sociálnej patológie oblasť **sociálno-ekonomických problémov**, kde z predošlých znakov zvyčajne neplatia v plnej miere kritérium 5 a 1. Patria sem javy:

- nezamestnanosť,
- chudoba,
- bezdomovectvo.

K sociálnej patológii sa zvyčajne zaraďujú mnohé javy, ktoré je možné klasifikovať a rozlišovať podľa veku, symptómov, dôsledkov a povahy agresivity. Kombináciou týchto kritérií môžeme rozlíšiť:

- závislosti
 - látkové (napr. od drog, alkoholu, liekov a pod.)
 - nelátkové (napr. od internetu, hier, práce, nakupovania a pod.)
 - od kultu a sekty
- agresia a násilie
 - voči sebe – samovražednosť
 - voči iným osobám
 - kriminalita a delikvencia
 - domáce násilie (vrátane CAN syndrómu, EAN syndrómu)
 - v školách – šikanovanie
 - na pracovisku – mobbing a bossing
 - na štadiónoch – chuligánstvo športových fanúšikov

- 35 -

- voči iným skupinám
 - xenofóbia a rasizmus
 - extrémistické skupiny.

Námet na praktické cvičenie

Účastníci z vlastnej praxe uvedú konkrétne kazuistiky a ostatní sa snažia identifikovať

a) o aký druh správania vzhľadom na normu išlo; b) aká norma bola porušená.

1.3.1 Teoretické koncepty vzniku deviantného správania

V súčasnosti jestvuje nesmierne množstvo teórií, ktoré sa pokúšajú o vysvetlenie vzniku a udržiavania deviantného správania v spoločnosti. Otázkou je, prečo je potrebné ich uvádzania pri špecializačnom vzdelávaní? Žiadna systematická a koncepcná sociálna práca nemôže byť orientované výhradne na elimináciu negatívnych dôsledkov sociálno-patologického správania, ktoré sa už vyskytlo. Okrem pomoci, podpore, sprevádzaní, posilňovaní a zmocňovaní sociálnych klientov, u ktorých bol diagnostikovaný aspoň jeden prejav sociálnej patológie, je nevyhnutné zamerať sa aj na prevenciu a systémovú elimináciu deviácií na všetkých úrovniach sociálnej politiky. Na to je nevyhnutné spoznávanie príčin vzniku deviantného správania a mechanizmy jeho udržiavania v spoločnosti. Všetky teórie je možné rozdeliť do dvoch základných skupín podľa toho, kde hľadajú pôvod / príčinu deviantného a sociálno-patologického správania:

1. V človeku (otázka: Kde je v *človeku* chyba?)
 - a) v jeho biologickej štruktúre – biologické teórie;
 - b) v jeho psychike – psychologické a psycho-sociálne teórie;
2. v spoločnosti – sociologické teórie (otázka: Kde je v *spoločnosti* chyba?)

Mnohé z predstavených teórií deviácie vznikli ako jednofaktorové, čiže orientovali sa na jednu príčinu, ktorú považovali za ústrednú a zásadnú. V súčasnosti prevláda skôr multifaktorový a multidisciplinárny prístup. Sociálne deviácie nemajú len jednu, ale viacero príčin. Tieto sa navzájom kombinujú a ovplyvňujú. Preto môžu byť skúmané z pozície rozličných vedných disciplín. Tieto sa môžu navzájom dopĺňať a obohacovať.

BIOLOGICKÉ TEÓRIE

Z hľadiska biologických teórií v súčasnosti prevládajú najmä dedičné teórie, akými sú: Lombrosova teória *vrodeného zločinc*a, štúdie *kriminálnych rodín*, *dvojčiat (genealogické štúdie, adopčné štúdie, štúdie zamerané na chromozómové abnormality*. Do skupiny biologických teórií patria aj *endokrínologické teórie* a *neurofyziologické teórie*.

Pre sociálneho kurátora/ku je prínosom v práci, ak v rámci anamnestického šetrenia spozná aj základné informácie o zdravotnom stave klienta a jeho rodinných príbuzných. Sociálni

kurátori/ky by mali v rámci holistického prístupu ku klientom s diagnostikovanou sociálnou patológiou dôsledne prihliadať na ich zdravotný stav. V procese sociálnej anamnézy je vhodné s klientmi komunikovať o výskyte deviantného správania v jeho biologickej rodine (napr. v sociálnej práci s klientmi závislými od alkoholu alebo drog). Poznanie genealógie kriminálneho alebo delikventného správania môže byť dôležitou súčasťou penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti. Pri niektorých sociálno-patologických javoch (napr. suicidalita, bezdomovectvo, závislosti) môže výskyt daného nežiaduceho správania v rodine klienta ovplyvniť výber metód intervencie.

PSYCHOLOGICKÉ A PSYCHO-SOCIÁLNE TEÓRIE

Psychologické teórie za rozhodujúci faktor, ktorý vyvoláva deviantné správanie, považujú ľudskú psychiku a duševné pochody človeka. Psychológovia veľmi úzko nadväzujú na poznatky biológie a psychiatrie. Zo psychiatrie prijali rozlišovanie duševných porúch na:

- organické – ich príčinu je možné zistiť v centrálnom nervovom systéme;
- funkčné – poznáme narušené správanie, čiže defekt funkcie, ale nie jeho fyziologickú príčinu (najmä neurózy).

Z tejto skupiny teórií sa najčastejšie uvádzajú *teórie poruchy osobnosti, teórie o nízkej inteligencii, teória učenia*.

Medzi ďalšie sociálno-psychologické faktory ovplyvňujúce vznik deviantného správania boli označené napríklad poruchy socializácie v ranom detstve, poruchy komunikácie medzi deťmi a rodičmi, patologická štruktúra rodiny atď. Z hľadiska holistického prístupu ku klientom je dôležité, aby sociálni kurátori/ky venovali dostatočnú pozornosť psychike klientov, ich osobnosti, inteligencii a mentálnym schopnostiam. V rámci terapie viacerých sociálno-patologických javov je dôležitá interdisciplinárna spolupráca sociálnych pracovníkov so psychológmi. Vzhľadom na psychologické teórie príčin deviantného správania je vhodné v rámci anamnézy venovať zvýšenú pozornosť informáciám o osobách a skupinách, ktoré mohli byť pre klientovo správanie modelom a vzorom k napodobovaniu. Identifikácia a spoznávanie mechanizmov naučeného deviantného správania môže byť nápomocná pre liečbu terapiou a modelovanie nových nedevariantných vzorcov správania.

Námet na praktické cvičenie

V rámci vizualizácie je veľmi dobré použiť techniku genogramu (rodostromu). Na základe kazuistiky frekventanti výcviku vizualizujú genogram klienta, kde budú identifikované biologické, psychologické a psycho-sociálne determinanty, ktoré mohli ovplyvniť deviantné správanie jedinca.

SOCIOLOGICKÉ TEÓRIE

Kým biologické a psychologické teórie vychádzajú z analýzy jedincov, u ktorých sa prejavuje deviantné správanie, sociologický prístup zdôrazňuje vplyv spoločnosti na tento druh

správania. V súčasnosti prevláda pri skúmaní a štúdiu deviácií práve sociologické hľadisko, a to nielen v sociológii, ale aj kriminológii, v sociálnej práci a sociálnej pedagogike.

- *teória sociálnej dezorganizácie,*
- *teórie subkultúry a kontrakultúry,*
- *teórie sociálnej kontroly,*
- *teória anómie,*
- *etiketizačná teória (teória labellingu)*

Námet na diskusiu

Rozdeľte si jednotlivé sociologické teórie deviácie do skupín a diskutujte: a) Je možné ich aplikovať na niektoré cieľové skupiny sociálnej kurately? b) Stretli ste sa v praxi s prípadmi, ktoré je možné vysvetliť na základe danej teórie? c) Aké implikácie pre prax prináša daná teória?

2. MODUL: Vybrané sociálno-patologické javy u detí

Zameranie modulu

Modul 2 je zameraný na teoretické vymedzenie základných východísk jednotlivých sociálno-patologických javov a praktický nácvik preventívnych, diagnostických, poradenských, intervenčných a terapeutických postupov, ktoré môže sociálny kurátor/ka vo svojej práci s deťmi a mládežou využívať. Obsahovo je zameranie vzdelávacieho modulu diferencované na problematiku sociálnej patológie v školskom a rodinnom resp. náhradnom prostredí – najmä na oblasť násilia páchaného na deťoch a deťmi, šikanu, záškoláctvo, úteky, delikvenciu, ako i špecifiká práce s deťmi s poruchami správania.

V úvode tohto modulu je vhodné zadefinovanie pojmov dieťa, maloletý, mladistvý a mladý dospelý.

Dieťa: Zákon o rodine a Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí používa pojem dieťa (do 18 rokov). Zákony sociálneho zabezpečenia používajú pojem nezaopatrené dieťa (do 25 rokov).

Maloletý: „Maloleté dieťa je každá ľudská bytosť od narodenia po dosiahnutie plnoletosti“. Zákon o rodine v jednotlivých ustanoveniach nepriamo vyjadruje, že pod pojmom „maloleté dieťa“ sa na jeho účely rozumie dieťa od narodenia po dosiahnutie plnoletosti. Pojem plnoletosť charakterizuje Občiansky zákonník tak, že sa nadobúda dovŕšením osemnásteho roku. Pred dosiahnutím tohto veku sa plnoletosť nadobúda len uzavretím manželstva, a to na základe povolenia uzavrieť manželstvo, ktoré súd udelí vo výnimočných prípadoch osobe staršej ako šesťnásť rokov. Daná definícia pojmu „maloleté dieťa“ je aj v súlade s Dohovorom o právach dieťaťa, ktorý za dieťa považuje každú ľudskú bytosť mladšiu než osemnásť rokov, ak nie je dospelosť dosiahnutá skôr.

Mladistvý: Trestný zákon v § 94 charakterizuje mladistvého ako osobu, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila 14. rok a neprekročila 18. rok svojho veku (Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.). Zákon č. 311/2001 Z. z. – Zákonník práce vymedzuje, že mladistvý zamestnanec je zamestnanec mladší ako 18 rokov (podľa § 40, ods 3).

Mladý dospelý: Zákon č. 305/2005 Z.z. v § 2, ods. b vymedzuje mladého dospelého, ako plnoletú fyzickú osobu do 25 roku veku.

2.1 Násilie páchané na deťoch (CAN syndróm)

Niektoré opatrenia orgánu SPODaSK sú rovnaké pre obidve oblasti, t.j. pre sociálnoprávnu ochranu detí, aj pre sociálnu kuratelu. Rozhodujúcimi pre posúdenie, či sa jedná o opatrenia jednej alebo druhej zložky, sú hmotnoprávne podmienky upravené zákonom č.

305/2005 Z. z. Pre vysvetlenie možno uviesť ako príklad úlohy orgánu SPODaSK pri zabezpečení sústavnej ochrany detí, ktoré plní rovnako sociálnoprávna ochrana detí aj sociálna kuratela detí podľa povahy riešenia situácie. Príkladom môžu byť aj výchovné opatrenia, napr. ak rodičia zanedbávajú starostlivosť o dieťa do takej miery, že je potrebné prijať niektoré z výchovných opatrení, bude sa spravidla jednať o opatrenie sociálnoprávnej ochrany detí, ak sa však prejavujú u dieťaťa poruchy správania alebo dieťa pácha trestnú činnosť, bude sa spravidla jednať o výchovné opatrenie v rámci sociálnej kurately (por. Mrázková, Šebová, 2012). V rámci vzdelávacieho programu v tejto súvislosti považujeme dôležité, aby aj sociálni kurátori/ky mali vedomosti o dôležitých aspektoch týrania, zneužívania a zanedbávania dieťaťa a spôsobilosti k práci s nimi.

Zdravotnícka komisia Rady Európy v roku 1992 definovala CAN syndróm ako „poškodenie fyzického, psychického alebo sociálneho stavu a vývoja dieťaťa, ktoré vzniklo dôsledkom nie náhodného konania rodičov alebo inej dospeléj osoby, hodnotené v danej spoločnosti ako neprijateľné. Zahŕňa pritom viacero diagnostických kategórií, akými sú fyzické týranie, psychické týranie, sexuálne zneužívanie, šikanovanie, systémové (inštitucionalizované) týranie, sekundárnu viktimizáciu a Münchhausenov syndróm by proxy“ (Mátel, Schavel a kol., 2011:223).

Pod pojmom zanedbávané dieťa (angl. child neglect) v rámci CAN syndrómu rozumieme akútne a vážne ohrozené dieťa nedostatkom starostlivosti a podnetov dôležitých pre jeho zdravý fyzický a psychický vývoj, opustenie maloletej osoby alebo neschopnosť rodiča alebo fyzickej osoby, ktorej maloletá osoba bola zverená do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov, chrániť dieťa pred akýmkoľvek nebezpečenstvom ([Mydlíková, 2013](#)).

Sociálni kurátori by sa mali zoznámiť s dôležitými medzinárodnými a národnými dokumentmi vzhľadom na problematiku CAN syndrómu, ktoré uvádzame v prílohe.

2.1.1 Vlastná kompetencia sociálneho pracovníka

Sociálni kurátori/ky majú ako sociálni pracovníci/čky kompetenciu, aby pri výkone svojej práce používali metódy a techniky sociálnej práce s deťmi so syndrómom. Medzi ne patria:

➤ **(Sociálna) diagnostika syndrómu CAN** – sociálna kuratela detí má vo svojej kompetencii vykonávať opatrenia dieťaťu u ktorých sa prejavujú poruchy správania problémami v škole, v skupinách, vo vzťahu s inými deťmi, zanedbávaním školskej dochádzky, útekmi z domu a pod. Tieto symptómy môžu – spolu s ďalšími príznakmi – implikovať inú primárnu príčinu porúch správania dieťaťa, ktorou môže byť aj syndróm CAN. Sociálni kurátori/ky preto potrebujú poznať všetky dôležité príznaky týrania, zneužívania alebo zanedbávania dieťaťa (por. [Odborné usmernenie MZ SR o príznakoch a diagnostike zanedbávania, týrania alebo zneužívania maloletej osoby...](#), 2012; [Konať proti](#)

[násiliu na deťoch](#), 2008; [Ukazovatele týrania detí](#), 1999). V rámci organizačnej štruktúry úradov PSVR psychologické posúdenie zabezpečuje referát PPS a sociálnu diagnostiku oddelenie SPODaSK. Táto sa vykonáva (IN Ústredia PSVaR-071/2010):

- osobnou návštevou rodiny dieťaťa a pohovorom s rodičmi alebo osobami, ktorým je dieťa zverené do osobnej starostlivosti, starými rodičmi, súrodencami, ako aj so samotným dieťaťom;
- konzultáciou s ošetrovateľom dieťaťa a zabezpečením vyšetrenia dieťaťa po somatickej, ako aj po psychickej stránke;
- zabezpečením ďalších informácií zo školského zariadenia, ktoré dieťa navštevuje, susedov, príbuzných, správcu obce a pod.

Podozrenie z trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby orgán SPODaSK oznámi orgánom činným v trestnom konaní, čiže prokurátorovi alebo polícii. S nimi v priebehu vyšetrovania aktívne spolupracuje.

V prípade ohrozených detí sa až príliš rýchlo využíva inštitucionálna starostlivosť bez toho, aby sa predtým starostlivo preskúmalo, ktorá osoba alebo osoby dieťa ohrozujú a ktoré ho chránia a sú preň oporou. Ak je agresorom jeden z rodičov, druhý rodič môže byť pre dieťa oporou, hoci ho doposiaľ nedokázal náležite brániť. Veľmi dôležitými osobami v prípadoch CAN syndrómu sú súrodenci a často aj starí rodičia alebo iní rodinní príbuzní. Pre pracovníkov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je preto prioritnou úlohou rozlíšiť osobu/y ohrozujúce život a zdravý vývoj dieťaťa od tých, ktorí ho ochraňujú. Život a bezpečie dieťaťa sú zásadne dôležitými, ale traumy môžeme dieťaťu spôsobiť aj tým, keď prerušíme väzbu na osobu, ktorá je preň oporou. Dôležité je preto aj právo dieťaťa žiť vo svojej rodine, s osobami ku ktorým je citovo pripútané.

Námet na tréning

1. Nácvik identifikovania príznakov syndrómu CAN.
2. Nácvik vedenia diagnostického rozhovoru. Používanie diagnostických techník „stavanie múru“, „na čo to je?“, „čo je to?“, „hlasovanie“, „kresba rodiny“, „začarovaná rodina“, „kreslenie tela“.
3. Nácvik pohovoru s: a) rodičmi alebo príbuznými v prípade podozrenia z týrania dieťaťa; b) s učiteľmi alebo inými zamestnancami školského zariadenia.

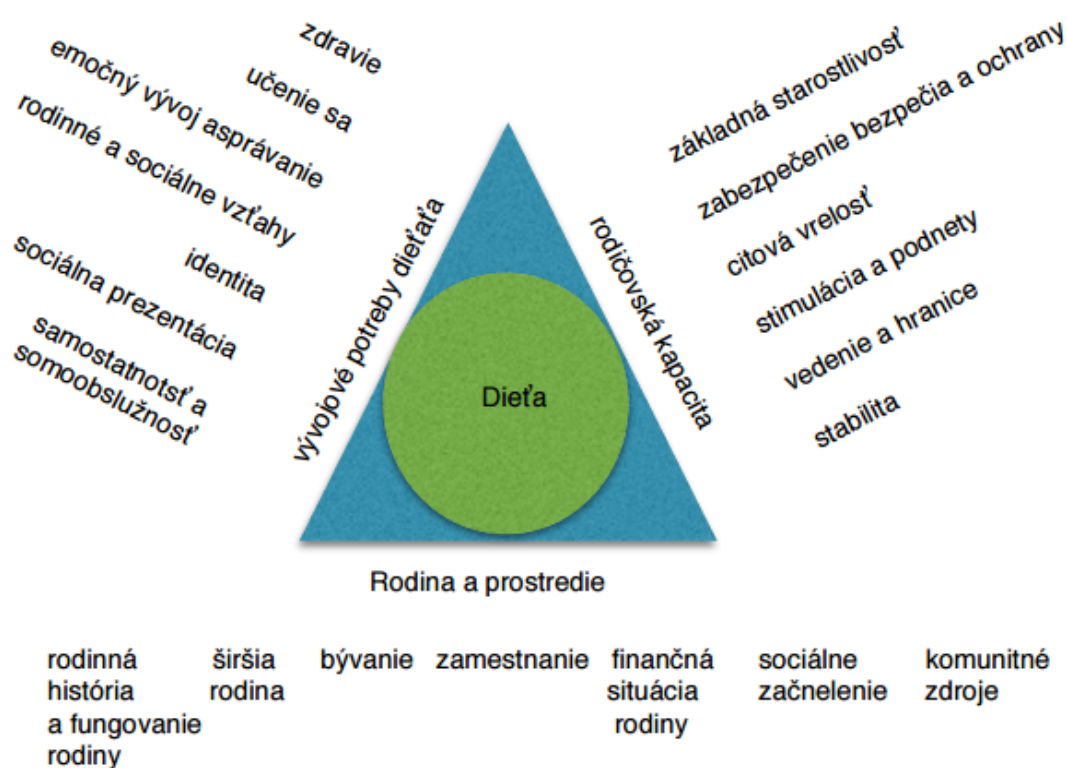
➤ ***Krízová intervencia*** – poskytovaná ambulatnou alebo terénnou formou v spolupráci s políciou, ďalšími profesionálmi a inštitúciami pomoci. Za týmto účelom je vhodné mať vizualizovanú regionálnu sieť pomoci ohrozeným deťom. Bezplatnú anonymnú telefonickú linku pre deti a mládež prevádzkuje UNICEF – [Linka detskej istoty](#) (116111), v obmedzenom čase aj formou chatu. Psychologickú a sociálnu pomoc v krízových situáciách prostredníctvom internetu poskytuje napr. on-line internetová poradňa pre mladých [ipčko.sk](#). Všetky relevantné informácie sú dostupné v Asociácii liniek pomoci.

Námety na tréning

1. Modelové situácie krízovej intervencie.
2. Návčik techniky „analýzy príčin krízy“.

➤ **Sociálna práca s rodinou v jej prirodzenom prostredí** – neznamená to len „šetrenie rodiny a jej pomerov“, ale komplexné hodnotenie uspokojovania potrieb dieťaťa. Inšpiratívna je metodika vypracovaná ministerstvom zdravotníctva vo Veľkej Británii, kde sa prihliada na tri základné oblasti hodnotenia – vývojové potreby dieťaťa; rodičovské schopnosti; rodinné faktory a faktory prostredia (Vrtbovská, 2005; Mátel, Hardy, 2014:123-130).

Schéma 1 Oblasti hodnotenia ohrozenia dieťaťa

Dôležitou metódou je aj **sanácia rodiny** (§ 10 zákona č. 305/2005 Z. z.), zvlášť v prípade zanedbávania detí, túto môže sociálny kurátor/ka, resp. rodinný asistent realizovať v spolupráci so samosprávou a akreditovanými subjektmi. Sociálny kurátor/ka musí preto pri svojej disponovať informáciami o možnostiach spolupráce s akreditovanými subjektmi, ktoré sú vedené v [Zozname akreditovaných subjektov MPSVR SR](#).

V rámci NP Podpora deinštitucionalizácie bol spracovaný metodický materiál [„Inovatívny model manažmentu sanácie rodiny“](#) (2013), ktorý obsahuje postupy zainteresovaných

subjektov pri sanácii rodiny pred, počas a po vyňatí dieťaťa z prirodzeného rodinného prostredia. V súlade s uvedeným materiálom medzi ďalšie metódy a nástroje využiteľné v procese práce s rodinou v ohrození patrí napr. advokácia (pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov); krízová intervencia; technika SMART-er; motivačná prípadová konferencia; motivačné rozhovory; plán včasnej signalizácie obce; podpora udržania vzťahu medzi rodičom a dieťaťom; posúdenie zdrojov a možností rodiny; zaradenie dieťaťa, resp. jeho rodičov do skupinových a individuálnych programov; zaradenie rodičov do programov podpory a rozvoja rodičovských zručností; príprava dieťaťa a jeho rodiny na vyňatie z rodinného prostredia; príprava náhradnej rodiny na príchod dieťaťa; rodinné konferencie a rodinné mediácie; sieťovanie; sociálne služby na podporu rodiny s deťmi a podporné služby; sprevádzanie a sociálna asistancia; sprostredkovanie odborných programov a služieb realizovaných akreditovaným subjektom; terénna sociálna práca s rodinou a pod.

Účinným nástrojom, v rámci dôsledného sieťovanie a koordinovania pomoci, sú **rodinné skupinové konferencie** (por. [Miklošková, 2010](#); Jurtíková, 2013).

Námety na tréning

1. Praktický nácvik hodnotenia ohrozenia dieťaťa.
2. Praktický nácvik rodinnej skupinovej konferencie.

Dôležité je i dbať na oznamovaciu povinnosť o závažných trestných činoch občanmi Slovenskej republiky. Dôležité je identifikovať profesie a pracoviská, ktoré majú z tejto povinnosti oslobodenie a ktoré nie.

2.1.2 Sekundárna viktimizácia detí

Viktimizácia, ktorá sa nevyskytuje ako priamy dôsledok trestného činu, ale prostredníctvom reakcie inštitúcií a jednotlivcov voči obeti sa nazýva sekundárna (opätovná) viktimizácia. Zlé zaobchádzanie zo strany systémov – paradoxne vytvorených na pomoc a ochranu detí – patrí do oblasti zlého zaobchádzania alebo zanedbávania detí, a teda je súčasťou syndrómu CAN. Medzi prejavy sekundárnej viktimizácie patrí: odopieranie dieťaťu práva na informácie; jeho právo na to, aby jeho názory boli vypočuté; svojvoľné odtrhnutie detí od rodičov; stres detí následkom ich styku so súdnym systémom; odopieranie práv rodičov na informácie a na účasť na rozhodnutiach všade, kde je to v súlade s blahom dieťa a pod. (por. Vysvetľujúce memorandum RE, 1993).

2.1.3 Deti ako nepriame obeť domáceho násillia

Deti nemusia byť vždy priamymi obeťami fyzického alebo sexuálneho násillia. Môžu byť svedkami násillia konaného voči inej osobe v rodine. V takýchto prípadoch je potrebné

uvedomiť si, že ako svedkovia násilia sú vždy aj obeťami psychického násilia. Sociálni kurátori/ky by preto mali ([Stanovisko EESC, 2006](#); [Mátel In Svrčinová et al., 2009](#)):

- poznať príznaky (symptómy) skutočnosti, že boli svedkami násilia v rodine;
- poznať dôsledky skutočnosti, že sú svedkami násilia v rodine;
- identifikovať mieru rizika ich vlastného ohrozenia;
- uplatňovať formy pomoci deťom, ktoré boli svedkami násilia voči blízkej osobe (napr. sieťovaním a koordináciou profesionálnej pomoci; zabezpečením citlivého výsluchu maloletej alebo mladistvej osoby, ak je tento nevyhnutný; zapájaním dieťaťa do výchovných, sociálnych alebo výchovno-rekreačných skupinových programov – špecificky zameraných aj na násilie v rodine).

V mnohých oblastiach života prichádza k extrémnemu modelovaniu násilia ako formy bežnej komunikácie a vzťahov medzi ľuďmi. Dieťa sa stáva svedkom násilia v rodine, ba neraz i obeťou tohto násilia. Vzniká prvý model násilia ako normy správania, ktorý postupne prenáša do vlastného správania. Svedok / obeť násilia sa môže stať agresorom.

Námety na tréning

1. Návčik a) prípravy na výsluch maloletej osoby; b) spolu s príslušníkom PZ návčik výsluchu maloletej osoby. 2. Zostavenie náplne výchovného, sociálneho alebo výchovno-rekreačného skupinového programu so špecifickým zameraním na prevenciu násilia v rodine. Diskusia o príkladoch z dobrej praxe akreditovaných subjektov.

2.1.4. Deti ako obeť organizovaného násilia

Samostatnou témou je obchodovanie s ľuďmi. V tejto podkapitole chceme upozorniť na detské obeť a to najmä v téme detskej prostitúcie a pornografie. Detská prostitúcia je v dnešnej dobe prepojená najmä s internetovým prostredím, kde na četoch maloleté osoby ponúkajú sexuálne služby nielen za peniaze, ale i napr. za dobitie kreditu na mobil. V rámci tohto prostredia zaznamenávame i rozmach detskej pornografie. Detské obeť sú často zmanipulované a nevedia, že ich fotky či videá slúžia v organizovanej sieti ako obchodný artikel. Ďalším osobitným problémom je viacgeneračná prostitúcia, kde je poskytovanie sexuálnych služieb nie je spoločensky kontrolované a odsudzované, ale je normálnou súčasťou fungovania v komunite s nízkou ekonomickou úrovňou. Poslednou témou, ktorú treba vnímať pri výkone kurately je predaj detí rodičmi, ktoré sú následne zneužívané v sexuálnych komerčných službách. V téme prostitúcie či pornografie dieťa vždy vnímame ako obeť, bez ohľadu do akej miery z danou činnosťou súhlasilo či bolo o nej informované.

2.2. Rizikové správanie detí a mládeže

V súčasnosti evidujeme v praxi orgánov sociálnej kurately nárast počtu detí, ktoré sú evidované z dôvodu diagnostikovaných porúch správania, dôvodu záškoláctva, ako i z dôvodu priestupkov spojených s agresívnym a poškodzujúcim správaním voči jednotlivcom, majetku, verejnému poriadku.

Deti a mládež vo všeobecnosti patria medzi rizikové skupiny populácie (najmä vo vývinovom období puberty a ranej adolescencie), nakoľko u tejto skupiny prichádza často k nezvládnutiu rozporu medzi vnútornými potrebami a vonkajšími prejavmi a k následným neadekvátnym formám správania a riešenia záťažových situácií. Pritom ich vnútorné prežívanie, postoje k sebe samému, blízkemu či širšiemu sociálnemu prostrediu, k potrebám rastu, seberealizácii a požiadavkám okolia nie sú vždy vo vzájomnom súlade. Podľa Labátha (2001) **rizikové správanie** v sebe zahŕňa najmenšiu mieru „sociálnej nežiadúcnosti“ a predchádza závažným poruchám správania, resp. sociálno-patologickému správaniu, ktoré už so sebou nesie chronifikáciu problému s tendenciou negatívneho vývoja, ktoré často implikuje možnosť labelingu, stigmatizácie, označovania, haló efektu, zhoršovanie symptómov a neumožňuje dostatočne využívať potenciál k zmene, dobro a pozitívne vlastnosti, vlastné resp. náhradné zdroje a dispozície k zvládaniu problémov.

Rizikové správanie je potrebné v prvom rade chápať ako prejav neprimeranej a nezvládnutej adaptácie na vonkajšie podmienky tlaku vnútorných problémov, ktorým je potrebné venovať primeranú pozornosť a poskytnúť komplexnejšiu pomoc zameranú nielen na prejavy správania, ale najmä na jeho príčiny, ktoré môžu tkvieť v poruchách jeho osobnostného vývinu, ale taktiež môžu signalizovať problémy, ktoré jednotlivec prežíva v rodine, v škole, v spoločnosti.

Vzájomné spolupôsobenie osobnostných dispozícií, resp. subjektívnych negatívnych faktorov („nevyzretá“, konfliktná osobnosť, nezvládanie emócií, stresu, frustrácie, nedostatok prosociálnych zručností, devalvácia hodnotového systému, kríza identity...) a nevhodných vonkajších podmienok (dysfunkčná rodina, zanedbávanie výchovy, hmotná a sociálna núdza, vplyv rovesníckych skupín resp. závadových partíí, nezvládnuteľné požiadavky na jednotlivca v škole, rodine, absencia voľnočasových a záujmových aktivít, vzťahové problémy, sociokultúrne vplyvy, málo podnetné, resp. rizikové prostredie) ako i vonkajších podnetov – „spúšťačov“ (provokujúce a traumatizujúce podnety, konflikty, stres, frustrácia, sociálna deprivácia), môže viesť k neprimeraným disociálnym, asociálnym až antisociálnym formám správania (bližšie vid' kap. 1.3), ktoré môžu postupne prerásť k závažnejším sociálno-patologickým fenoménom.

K najčastejším typom porúch, s ktorými sa sociálny kurátor/ka v praxi stretáva patria poruchy správania resp. **poruchy emociality a správania** (angl. emotional and behavior disorder). V medzinárodnej klasifikácii chorôb v znení jej 10. revízie je uvedená nozologická jednotka poruchy správania nasledovne:

Poruchy správania sú charakterizované opakujúcim s a trvalým obrazom dissociálneho, agresívneho a vzdorovitého správania. Ak je také správanie u daného jednotlivca extrémne a porušuje sociálne očakávania primerané veku a preto sú závažnejšie ako obyčajná detská neposlušnosť alebo rebelanstvo v adolescencii. Poruchy správania môžu v niektorých prípadoch viesť k dissociálnej poruche osobnosti. Porucha správania sa často združuje s nepriaznivým psychosociálnym prostredím, vrátane neuspokojivých vzťahov v rodine a zlyhávania v škole. Je častejšie podchytená u chlapcov.

Za poruchu správania môžeme teda označiť správanie, ktoré:

- charakterizuje opakované a pretrvávajúce, asociálne, agresívne alebo vyzývavé konanie;
- môže vážne narušiť veku primerané sociálne požiadavky;
- je nebezpečnejšie, ako je nonkonformné správanie alebo pubertálna rebélia;
- má ráz trvalého správania (aspoň šesť mesiacov).

Sociálni kurátori/ky by mali poznať:

- etiológiu, typológiu a symptomatológiu porúch správania;
- preventívne, diagnostické, intervenčné a terapeutické možnosti pomoci a ochrany, vrátane opatrení SPODaSK podľa § 10, ods. 1, písm. a) až c); 11, ods. 1, písm. a) až c) a § 12 Zákona č. 305/2005 Z. z.;
- interdisciplinárne prístupy pomoci – kompetencie a možnosti spolupráce so školou, pedagogicko-psychologickými poradňami, zdravotníckymi zariadeniami (diagnostikovanie porúch správania), rodinou, zariadením SPODaSK, inými odborníkmi (liečebný a špeciálny pedagóg, sociálny pedagóg, psychológ, pedopsychiater...);
- Základné informácie o poruchách správania uvádza napr. Levíčková (2013) v metodicko-informatívnom materiáli [„žiaci s poruchami správania v základnej a strednej škole“](#).

K najčastejším sprievodným znakom porúch správania patrí **záškoláctvo**. Prejavuje sa tým, že žiak úmyselne vynecháva školskú dochádzku a zámerne sa vyhýba školským povinnostiam. Sociálni kurátori/ky by mali poznať:

- *príčiny záškoláctva* – je ich potrebné ich hľadať v rodine, v škole a v kolektíve rovesníkov alebo u samotného žiaka, kedy sa zameriavame na osobnostné vlastnosti žiaka a vnútorné prežívanie;
- *varovné signály* vrátane ich príčin;
- *interdisciplinárne prístupy pomoci* – v spolupráci sociálneho pracovníka s učiteľom, výchovným poradcom, špeciálnym pedagógom, psychológom, detským lekárom,... a pod., vrátane kompetencií jednotlivých zainteresovaných subjektov, najmä kompetencie riaditeľa a zriaďovateľa školy podľa Zákona č. 596/2003 Z. z, kompetencie obce v pojednávaní priestupkov podľa Zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch a správnych deliktov podľa Zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok);
- zákonné dôsledky zanedbávania povinnej školskej dochádzky na strane žiaka a rodičov (§ 5 ods. 12 , § 6. § 37 a 37 a) Zákona č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve; § 211 ods. 1 písm. d) zákona č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon) a § 12 a 12a) Zákona č. 600/200 Z. z. o prídavku na dieťa.

Osobitný dôraz treba klásť na dôsledky záškoláctva, akými sú závislosti, delikvencia či sebapoškodzovanie až do miery pokusov o samovraždu či samovražednosť ako takú.

Tu má nezastupiteľnú úlohu i mesto či obec a to nie len ako osobitný príjemca prídavkov na dieťa, ale najmä v svojej kompetencii zriaďovania a koordinovania činnosti mestskej či obecnej polície v tejto téme. Zároveň je treba podľa regionálnej príslušnosti oboznámiť kurátorov s relevantnými všeobecne záväznými nariadeniami miest a obcí. Ako i úlohu referátov psychologických služieb a jednotlivých typov poradní so zameraním na prevenciu a sieťovanie

Sociálny kurátor/ka by mal/a poznať i kompetencie školy, rozsah záškoláctva v rozmedzí trestného činu. Osobitnou témou je i neprihlásenie dieťaťa na školskú dochádzku.

K sprievodným znakom porúch správania patrí často agresia, agresivita, hostilita, týranie, násilie a úteky. Dôležité je rozlišovanie:

- *agresivity* – je obsiahnutá všade tam, kde sa niečo živé ponáhľa k rastu, rozvoju, zvládaniu podmienok svojej existencie. Dôležitým je len spôsob a rozsah ako uvoľňovať agresiu, ako kontrolovať, zmierňovať alebo eliminovať pudové tendencie a vrodené dispozície v súhre s vonkajšími vplyvmi a neubližovať iným, či sebe samému;
- *agresie* – útočné správanie, ktoré obyčajne nastupuje ako reakcia na skutočné alebo iba zdanlivé ohrozenie vlastnej moci, najčastejšie ako prejav hnevu. Prejavuje sa alebo evidentným spôsobom (bitie, trhanie, hryzenie a pod.), alebo skryte (napr.

ohováranie, ponižovanie a pod.); rozlišuje sa aj podľa miesta (napr. bullying, mobbing a pod.); môže byť orientovaná aj voči sebe ako *autoagresia* sebapoškodzovanie (automutilácia), samovražedné pokusy, demonštratívne a nedokonané samovraždy;

- *hostilita* – označuje všeobecne nepriateľský postoj voči ľuďom, voči spoločnosti. Môže byť zložkou agresivity, ale nemusí nadobudnúť charakter agresivity (Lovaš, 2010);
- *násilie* – akýkoľvek jednorazový akt (nielen fyzický), vrátane zanedbávania, ktoré ovplyvňuje život, fyzickú a psychickú integritu alebo slobodu jednotlivca alebo poškodzuje rozvoj jeho osobnosti;
- *týranie* - dlhodobější proces, ktorého podstata spočíva v nespravodlivom využívaní fyzickej, psychickej alebo sociálnej moci voči iným, najčastejšie voči tým, ktorí nie sú schopní z najrôznejších dôvodov chrániť samých seba;
- *úteky* – sú pasívnou formou reakcie na psychosociálne problémy. Dôvody detí, ktoré utiekli z domu, bývajú rôzne. Môže stáť za nimi strach, vzdor, ale aj túžba po dobrodružstve. Preto je potrebné rozlíšiť či sa jedná o skratkovité, impulzívne konanie, alebo o plánovaný akt.

K sprievodným znakom porúch správania patrí i šikanovanie. Slovo šikana pochádza z francúzskeho slova „chicane“, čo znamená zlomyseľné obťažovanie, sužovanie, prenasledovanie, týranie. O šikanovaní v škole hovoríme vtedy, keď jeden alebo viac žiakov úmyselne, väčšinou opakovane, týra a zotročuje spolužiaka alebo spolužiakov a používa k tomu agresivitu (Kolář, 2001, s. 27). Ide o ponižovanie a pokorovanie slabších jedincov vo vnútorných spoločenstvách. Je charakterizované úmyselnou snahou získať psychologickú alebo spoločenskú a hmotnú výhodu nad inými jedincami prostredníctvom fyzického, psychického a sociálneho ubližovania, týrania a prenasledovania... Môže mať podobu slovného zastrašovania, ponižovania, posmechu, príkazov, nadávok a vyhrážok, fyzického ubližovania, bitiek a iných prejavov brachiálnej agresivity, sociálneho vyčleňovania a psychického prenasledovania (kyberšikana najmä prostredníctvom internetu, mobilných telefónov a pod...). Sociálny kurátor/ka by mal poznať najmä:

- mechanizmus šikanovania;
- formy, prejavy a následky šikanovania;
- príčiny šikanovania;
- možnosti intervencie, sociálnej, situačnej a viktimačnej prevencie.

Základné informácie o príčinách a dôsledkoch, prevencii a možnostiach pomoci obetiam a páchatelom šikanovania je možné nájsť na webovej stránke „[prevencia šikanovanie](#)“, ktorú s podporou MŠ SR spravuje OZ Papilion.

Súčasná doba priniesla do sociálnej patológie aj tému **kiberšikany** či násilia na internete. Mechanizmy, formy, prejavy i príčiny takejto formy šikany sú porovnateľné so šikanou mimo internetového prostredia. Rozdiel je v následkoch šikanovania, ktorý má mnohonásobne väčší rozmer vedúci často až k suicidiálnemu správaniu. Dôvodom je zapojenie širšieho sociálneho prostredia do pocitov hanby či viny.

Na rozdiel od šikanovania je **vandalizmus** (termín je odvodený od germánskeho kmeňa Vandalov, ktorí sa zapísali do dejín mimoriadne krutým spustošením Ríma v r. 455) sociálno-patologický jav charakteristický logicky nezdôvodniteľným ničením rôznych vecných hodnôt, vecí, objektov, obvykle iba pre radosť z ničenia, poškodzovania a s tým spojenou zábavou a pocitom prekonania životných stereotypov. Predmetom ničenia sú verejne dostupné predmety, parky a ich zariadenia, telefónne búdky, hrobky, cintoríny, kostoly a budovy, prostriedky verejnej hromadnej dopravy, resp. ich fasády (grafity).

Napriek faktu, že včasné podchytenie týchto problémov už v iniciálnom štádiu môže predísť zhoršovaniu a prehĺbovaniu porúch vývinu a závažnejším prejavom disociálneho správania, nie je venovaná práci s deťmi s poruchami správania a detskými páchatelmi násilia dostatočná pozornosť. O to dôležitejšie je aplikovať opatrenia SPODaSK v oblasti sociálnej prevencie, diagnostiky, poradenských, intervenčných a korektívnych foriem sociálnej práce.

Opatrenia SPODaSK pri pomoci dieťaťu s poruchami správania sú uvedené v § 11, ods. 1-6 Zák. č. 305/2005. Základom ich výkonu je priama práca v prirodzenom rodinnom a sociálnom prostredí dieťaťa (pôsobenie na výchovné podmienky v rodine, sanácia rodinného prostredia, zapájanie dieťaťa do výchovných skupinových programov, sociálnych skupinových programov alebo výchovno-rekreačných skupinových programov, ktorých účelom je najmä odborné pôsobenie na odstránenie alebo zmiernenie problémov v správaní dieťaťa alebo jeho porúch správania, na rozvoj sociálnych zručností, na získanie potrebných spoločenských návykov, hygienických návykov a na zabezpečenie vhodného využitia voľného času dieťaťa), spolupráca so školou (najmä výchovný poradca, školský psychológ, školský sociálny pracovník, sociálny pedagóg), Centrom pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (najmä oblasť psychodiagnostiky, poradenstva a terapie...), ale i s akreditovanými subjektmi, obcou, príslušníkmi policajného zboru, pediatrom, psychiatrom, či zdravotníckymi zariadeniami. V prípade, že správanie dieťaťa alebo mladistvého je riešené v priestupkovom, resp. trestnom konaní je úlohou sociálneho kurátora spolupráca so súdom, resp. správnym orgánom a poskytovanie pomoci nielen

samotnému dieťaťu, ale i jeho rodine, pričom postupuje podľa plánu sociálnej práce s dieťaťom a jeho rodinou.

Samostatným inštitútom je **ochranná výchova**. Toto ochranné opatrenie ukladané súdom za účelom prevýchovy mravne narušených maloletých a mladistvých páchatel'ov tak, aby sa odstránili resp. obmedzili možnosti vzniku ďalších pre spoločnosť protiprávných následkov zanedbanej výchovy a súčasne umožniť návrat takejto osobe do spoločnosti. Vymedzenie ochrannej výchovy je uvedené v trestnom zákone (§ 102 - § 105) a v Trestnom poriadku (§ 449 - §453). Je nevyhnutné zamerať sa na kompetencie a spoluprácu jednotlivých subjektov.

Ďalšou osobitou témou je promiskuita detí a mládeže, ktorá by mala byť predmetom diagnostiky psychológa založenej na analýze vzťahovej väzby.

Námety na tréning

1. Sebapoznávanie - dotazník preferovaného štýlu riešenia konfliktov.
2. Nácviik identifikovania príznakov porúch správania.
3. Nácviik modelových stratégií zvládania konfliktov a záťažových situácií.
4. Techniky zvládania konfliktov typu „výhra-výhra“.
5. Diskusia s odborníkom o náhrade škody poškodenému dieťaťu.
6. Icebreaker zameraný na zber námětov, zážitkov, postojov o prípravnom konaní, súdnom konaní, ochrannej výchove a spolupráci s probátormi a vyššími súdnymi úradníkmi.
7. Empatické reťaze zamerané na prežívanie klienta.
8. Osobitné cvičenie zamerané na kyberšikanu.
9. Film „Skazená mládež“.
10. Kniha: Kollář: Bolest šikanování
11. Praktické cvičenie na riešenie promiskuity formou prípadovej štúdie

2.3 Delikvencia a kriminalita maloletých a mladistvých

Na úvod stretnutia

Obsah výcvikovej pokladnice z oblasti delikvencie a kriminality – námety, úspechy, schopnosti, spontánne nálady dobré myšlienky, neproblematické obdobie, zdroje.

V súvislosti s uvedenou problematikou je potrebné uviesť legislatívne vymedzenie delikvencie, kriminality a protispoločenskej činnosti podľa veku páchatel'a, ako i ukladanie sankcií a výchovných opatrení mladistvému podľa § 96 – 121 Trestného zákona.

Podľa § 3, písm. b) a c) Zák. č 583/2008 Z.z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti sa pod **kriminalitou** rozumie „konanie, ktoré je trestným činom“ a pod inou protispoločenskou činnosťou „konanie, ktoré je priestupkom alebo iným správnym deliktom; za inú protispoločenskú činnosť sa považuje aj konanie, ktoré nie je priestupkom alebo iným správnym deliktom, ale pôsobí negatívne na spoločnosť“

Delikvencia je širším pojmom ako kriminalita, pretože označuje protiprávne jednanie, ktoré zahŕňa delikty, vrátane civilných, teda skutky, ktoré zahŕňajú zodpovednosť za náhradu škody v občianskom práve a prekriminalitu, označovanú inak ako čin trestný, ktorého sa dopúšťajú deti pred dosiahnutím trestnej zodpovednosti a ktoré pokiaľ by ich spáchali osoby staršie, boli by považované za činy trestné (Zoubková in Rumíšková, 2008). Delikvenciu z hľadiska veku rozdeľujeme na tieto druhy:

- *delikvencia, ktorej sa dopúšťa maloletý páchatel'* – je to osoba mladšia ako 14 rokov, pod. a právneho systému nie je trestne postihnuteľná, resp. nie je trestne zodpovedná,
- *delikvencia mladistvých, dopúšťa sa jej mladistvý páchatel'* – je to podľa Trestného zákona osoba vo veku od 14 do 18 rokov, ktorá je trestne zodpovedná. Trestná mladistvých je nazývaná i ako *juvenilná delikvencia*,
- *delikvencia mladých dospelých*, dopúšťa sa jej mladý dospelý páchatel' vo veku od 18 do 20 rokov. Osoba je trestne zodpovedná, ale súd prihliada na vek blízky mladistvému.

Podľa nášho platného Trestného zákona sa **trestná zodpovednosť** viaže na dovŕšenie štrnásteho roku veku. V ustanoveniach § 94 až 121 tento zákon upravuje privilegované odchýlky od trestania dospelých a u mladistvých mladších ako pätnásť rokov, zaviedol obligátorne preskúmanie duševného stavu na posúdenie ich úrovne rozumovej i mravnej vyspelosti pre rozpoznanie alebo ovládanie ich konania v čase spáchania trestného činu.

Mladistvému je možné uložiť len šesť druhov trestov. Ide o trest povinnej práce, peňažný trest, trest prepadnutia veci, trest zákazu činnosti, trest vyhostenia a trest odňatia slobody. Tiež je mu možné uložiť ochrannú výchovu i výchovné opatrenia. Súd môže taktiež podľa § 98 TZ upustiť od potrestania, resp. podmienene upustiť od potrestania (§ 101 TZ), príp. podmienene odložiť výkon trestu s probačným dohľadom (§119 TZ).

Sociálni kurátori/ky by mali poznať z hľadiska problematiky delikvencie a kriminality detí a mládeže okrem toho:

- etiológiu a symptomatológiu detskej a juvenilnej delikvencie a kriminality mladistvých;
- najčastejšie druhy a spôsoby trestnej činnosti, ktorej sa dopúšťajú deti a mladiství a osobitosti pri sankcionovaní delikvencie, ktorej sa dopúšťa maloletý páchatel', mladistvý páchatel' a osoba blízka veku mladistvého;
- ukladanie sankcií a výchovných opatrení mladistvému podľa § 96 – 121 TZ;
- kompetencie sociálnych kurátorov v prevencii delikvencie a kriminality, ochrane práv a právom chránených záujmov detí a mladistvých v priestupkovom konaní, trestnom konaní, resp. v inom konaní pred súdom;

- postavenie a oprávnenia „opatrovníka a splnomocnenca poškodeného v trestnom konaní“ a postavenie a oprávnenia „kolízneho opatrovníka“ v konaní občianskoprávnom, resp. opatrovníka a poručníka podľa zákona o rodine;
- právne možnosti ochrany **maloletého ako obeť trestného činu** (napr. § 76 písm. g) Občianskeho súdneho poriadku (*zákaz vstupu do obydlia, v ktorom býva osoba, vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivý z násilia.*) a **ako svedka trestného činu** (§ 135 Zák. č. 301/2005 Z.z.);
- kompetencie, práva a povinnosti sociálneho kurátora ako účastníka konania (navrhovateľ, opatrovník, poručník...), resp. ako svedka v prípravnom konaní a konaní pred súdom;
- možnosti a úlohy sociálneho kurátora pri spolupráci so zariadeniami, v ktorých sa vykonáva ústavná starostlivosť, ochranná výchova, predbežné opatrenie alebo výchovné opatrenie a so zariadením pre výkon trestu odňatia slobody pre **mladistvých**.

2.3.1 Kompetencie a postupy sociálnych kurátorov v konaniach proti mladistvým a v ich zastupovaní

V jednotlivých štádiách trestného konania sociálny kurátor/ka **spolupracuje** s orgánmi činnými v trestnom konaní, súdom, obhajcom, prokurátorom, príp. probačnými a mediačnými úradníkmi. Medzi základné povinnosti kurátora patrí zisťovanie pomerov mladistvého a podanie správy **orgánom činným v trestnom konaní a súdu** dôležité skutočnosti o vývine. V zmysle § 337 Trestného poriadku (ďalej len „TP“) v konaní proti mladistvému treba čo najdôkladnejšie zistiť aj stupeň rozumového a mravného vývoja mladistvého, jeho povahu, pomery a prostredie, v ktorom žil a bol vychovávaný, jeho správanie pred spáchaním činu, z ktorého je obvinený, a po ňom a iné okolnosti dôležité pre voľbu prostriedkov vhodných na jeho nápravu, najmä či má byť nariadená ochranná výchova mladistvého.

V zmysle § 338 TP u mladistvého, ktorý v čase činu neprekročil pätnásť rok svojho veku, treba vždy skúmať, či bol spôsobilý rozpoznať protiprávnosť činu a ovládať svoje konanie – kurátor už v samotnej správe o zistených pomeroch poukázať na možnosť uplatnenia tohto inštitútu. Môže tak samozrejme urobiť aj v rámci konania.

V štádiu prípravného konania je úlohou sociálneho kurátora dohliadať, aby pri každom procesnom úkone od vznesenia obvinenia bol prítomný advokát mladistvého, aby mladistvému nebolo odopreté právo nevyvolať, aby boli zvažované a využité odklony v trestnom konaní. Taktiež dohliada na zákonný postup pri výsluchu mladistvého, predovšetkým na formu kladených otázok. Pri výsluchu sa nesmú klásť sugestívne (otázky čo navádzajú na určitú odpoveď) a kapciózne (ľstivé otázky, ktoré obsahujú skutočnosti,

ktoré majú byť zistené z výsluchu) otázky. V prípade ak sa tieto vyskytnú treba poukázať na ich neprípustnosť. Odpovede nesmú byť uvedené v zápisnici. V prípade ak sú zaznamenané je potreba, aby zápisnica obsahovala aj presne znenie neprípustnej otázky. V prípade, ak by bol vznesený návrh na **väzobné stíhanie**, je úlohou sociálneho kurátora upozorniť na ustanovenia § 339 trestného poriadku (TP), ktoré upravujú, že aj keď existujú dôvody väzby *môže byť obvinený mladistvý vzatý do väzby iba v prípade, ak účel väzby nemožno dosiahnuť inak* (napr. peňažnou zárukou, prevzatím záruky dôveryhodnou osobou, alebo záujmovým združením občanov, prípadne probačným a mediačným dohľadom...). Výkon väzby sa realizuje podľa [zákona č. 221/2006 Z. z.](#), pričom vzhľadom na mladistvých sú osobitné ustanovenia (§ 45-53). Podobne aj pri výkone trestu odňatia slobody podľa [zákona č. 475/2005 Z. z.](#) patria mladiství k osobitej kategórii odsúdených (§ 69-73).

Ak je sociálny kurátor ustanovený za **opatrovníka** v trestnom konaní podľa § 45, ods1 Trestného poriadku, tak v rámci trestného procesu má sociálny kurátor najmä nasledovné oprávnenia:

- predkladať návrhy;
- klásť otázky vypočúvaným;
- nahliadať do spisu;
- dopĺňať obsah zápisnice;
- podávať v prospech mladistvého opravné prostriedky;
- podávať v prospech mladistvého sťažnosť;
- predniesť záverečnú reč (v konaní pred súdom).

Na súde môže sociálny kurátor **zastupovať maloletého**. Na rozdiel od opatrovníka ustanoveného podľa § 27 O. z. sú oprávnenia opatrovníka podľa § 29 ods. 1 a 2 OSP obmedzené len na procesné úkony, a to len voči súdu. Nie je teda oprávnený na (hmotnoprávne) úkony robené mimo súdneho konania, či už voči ostatným účastníkom alebo tretím osobám. V žiadnom prípade nie je oprávnený konať za osobu ním zastúpenú v plnom rozsahu podľa § 27 O. z. a ani podľa § 29 O. z., najmä nie je oprávnený za zastúpeného uzatvárať dohody a zmluvy o nadobúdaní alebo scudzovaní majetku a ani preberať na zastúpeného záväzky. Takto ustanovený zástupca totiž nemá postavenie zákonného zástupcu podľa Občianskeho zákonníka. Určený opatrovník by mal dbať aj na náhradu škody spôsobenú maloletému podľa paragrafov občianskeho zákonníka. Náhrada škody sa rieši v rámci občiansko-právneho konania.

V práci sociálnej kurately detí a mladistvých je dôležité poznanie špecifík vývinového obdobia a ďalšie teoretické východiská, ktoré pomôže identifikovať poruchy správania a delikventné správanie v závislosti od povahy a závažnosti, aby sociálni kurátori/ky nadobudli spôsobilosti:

- identifikácie mladistvého delikventa s teoretickým oboznámením sa delikvencie mladistvých, ktorá je napríklad chápaná ako neprijateľné správanie detí a mládeže (juvenilná delikvencia);
- rozlíšiť asociálne a antisociálne správanie, identifikovať priestupok, trestný čin, zločin a podobne;
- rozlíšiť špecifiká mladistvého veku a veku blízkeho mladistvému veku z hľadiska optimalizácie efektívnej komunikácie (bez pochopenia nie je možné naviazať kontakt);
- poznať východiská symptomatológie a špecifik *porúch správania a psychických porúch*, (naučiť sa v nich orientovať, čo je čo, ako sa to prejavuje, ako je potrebné s nimi pracovať, aké sú riziká v práci s nimi a pod.);
- identifikovať čo riešiť bez kriminalizácie správania klienta, vysvetliť riziká rýchlej kriminalizácie a jej dôsledkov;
- analyzovať sociálne prostredie, jeho význam pre posudzovanie čo najobjektívnejších skutočností v práci s klientom (čo analyzovať, ako analyzovať, kde analyzovať, aké vplyvy môžu spolu súvisieť a podobne);
- rozlišovať medzi *svedkom* v prípravnom konaní, *obžalovaným* resp. *obvineným* (môže byť stíhaný na slobode alebo vzatý do väzby), a *odsúdeným*;
- *vychádzať z prezumcie neviny* – jedna zo základných zásad trestného konania, skutočnosť, že je osoba obvinená ešte neznamená, že daný skutok spáchala, v praxi však môže nastať etiketizácia;
- rozlišovať špecifiká výkonu *väzby* a výkonu *trestu odňatia slobody* (VTOS);
- poznať zásady *restoratívnej justície* ako teoretické východisko osvojenia si hľadania alternatívnych riešení pred trestom – sankciou;
- poznať teoretické východiská *trestu – sankcie* ako východisko na pochopenie práce s potrestaným, obmedzeným v niečom, čo zasahuje do ľudskej slobody – východisko pre prácu s odporom, racionalizáciou a podobne (vlastné obranné mechanizmy).

Námety na tréning

Praktický nácvik postupov sociálnych kurátorov(videotréning): a) v trestnom konaní, b) v konaní pred súdom (účasť na výsluchu, zastupovanie mladistvého, vystupovanie sociálneho kurátora). Cvičenie: „Dvojrola“ – kurátor ako svedok, fyzická osoba versus kurátor ako znalec, profesionál.

3. MODUL: Vybrané sociálno-patologické javy u detí a dospelých

Zameranie modulu

Modul 3 je zameraný na teoretické vymedzenie jednotlivých sociálno-patologických javov, ktoré sa najčastejšie manifestujú u plnoletých jednotlivcov a praktický nácvik preventívnych, diagnostických, poradenských a intervenčných postupov, ktoré môže sociálny kurátor/ka vo svojej práci s dospelými klientmi, rodinou, skupinou a komunitou využívať. Obsahovo je zameranie vzdelávacieho modulu diferencované na problematiku kriminality dospelých, násilia v partnerských a iných rodinných vzťahoch, obchodovania s ľuďmi a sexuálne komerčných služieb, závislostí, ako aj problematiku extrémizmu, rasizmu, xenofóbie a ostatným prejavom intolerancie. V tejto súvislosti sú akcentované kompetencie a úlohy sociálnych kurátorov pre dospelých, príslušné právne normy a programové dokumenty a otázky spolupráce a súčinnosti so zainteresovanými orgánmi štátnej správy a samosprávy, MVO a inými odborníkmi, ktorí pôsobia v danej oblasti.

3.1 Kriminalita dospelých

Teoretické poznatky sú identické s predchádzajúcou témou. Sociálni kurátori/ky by mali poznať z hľadiska problematiky delikvencie a kriminality dospelých najmä:

- rozlišovanie medzi *svedkom* v prípravnom konaní, *obžalovaným* resp. *obvineným* – môže byť stíhaný na slobode alebo vzatý do väzby, a *odsúdeným*;
- *prezumpcia nevinny* – jedna zo základných zásad trestného konania, skutočnosť, že je osoba obvinená ešte neznamená, že daný skutok spáchala, v praxi však môže nastať etiketizácia;
- rozlišovanie a špecifiká výkonu *väzby* a výkonu *trestu odňatia slobody* (VTOS);
- zásady *restoratívnej justície* ako teoretické východisko osvojenia si hľadania alternatívnych riešení pred trestom – sankciou;
- teoretické východiská *trestu – sankcie* ako východisko na pochopenie práce s potrestaným, obmedzeným v niečom, čo zasahuje do ľudskej slobody – východisko pre prácu s odporom, racionalizáciou a podobne (vlastné obranné mechanizmy);
- teoretické východiská pre poznanie *porúch správania a psychických porúch*, symptomatológia, špecifiká (naučiť sa v nich orientovať, čo je čo, ako sa to prejavuje, ako je potrebné s nimi pracovať, aké sú riziká v práci s nimi a pod.);
- medzinárodné a národné legislatívne východiská delikvencie a kriminality, ktoré sú uvedené v prílohe.

3.1.1 Väzenstvo (penitenciárna sociálna práca)

Penitenciárna veda je komplexnou vednou disciplínou o interdisciplinárnych súvislostiach trestu odňatia slobody, jeho výkonu a účinnosti (Fábry In Roman, 2014)

V penitenciárnych zariadeniach sú umiestnení *obvinení a odsúdení*. Odsúdeným sa stáva obvinený/á, ktorý bol obžalovaný/á zo spáchania skutku a bola mu preukázaná vina. Podmienkou odsúdenia je právoplatný rozsudok súdu, ktorý nadobudol právoplatnosť bez možnosti odvolania.

Pre sociálnych kurátorov je dôležité, aby poznali štruktúru penitenciárnych zariadení, legislatívne zázemie a spôsob uplatňovaných metód práce. Za dôležité považujeme i poznanie možných následkov obmedzení slobody z hľadiska sociálneho, psychického, biologického i ekonomického, pretože môže zásadne ovplyvniť doterajšie postoje spoločnosti k spôsobu jeho uplatňovania a tento v prípade potreby meniť v záujme dosiahnutia očakávaní spoločnosti (Roman, 2014).

Obmedzenie slobody, inštitucionálne zabezpečuje Zbor väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky, ktorého postavenie a pôsobnosť upravuje [zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v z.n.p.](#) Podľa účelu a miesta výkonu sa [rozlišuje Zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby](#) a [Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov](#);

Sociálnu prácu vo VTOS upravuje [Rozkaz generálnej riaditeľky č. 60/2008 o sociálnej práci v Zbore väzenskej a justičnej stráže](#).

Sociálna práca je odborná činnosť, ktorá sa zameriava na sociálnu diagnostiku, stanovenie a realizáciu postupov a metód sociálnej práce osobám so sociálnymi problémami. Cieľom sociálnej práce je zmiernenie a odstránenie sociálnych problémov alebo odstránenie možných príčin vzniku nových sociálnych problémov obvinených a odsúdených. Súčasťou sociálnej práce s odsúdenými je aj príprava odsúdených na riadny život občana a ich začlenenie do spoločnosti po prepustení na slobodu.

Sociálny pracovník/čka vykoná pri nástupe odsúdeného do výkonu trestu vstupný pohovor zameraný na získanie poznatkov o jeho sociálnej situácii, zisťuje pritom aktuálnosť alebo možný vznik sociálnych problémov odsúdeného; zistené poznatky zaznamená do osobnej karty odsúdeného; sociálny pracovník/čka tiež vykonáva poučenie odsúdeného o vyživovacej povinnosti podľa zákona o rodine, zisťuje vyživovaciu povinnosť odsúdeného voči nezaopatreným deťom a po jej nahlásení vydáva odsúdenému žiadosť na vykonanie úhrady výživného z pracovnej odmeny odsúdeného.

Sociálni kurátori/ky by mali mať poznatky ohľadom možných reakcií osôb v penitenciárnych zariadeniach (por. Roman, 2014):

- vzatie do väzby alebo VTOS je považované za istý druh životnej krízy a extrémnu záťaž – často sprevádzaná adaptačnými problémami;
- negatívnou reakciou na túto záťaž môžu byť rôzne druhy agresie s rôznymi modifikáciami, únikové prejavy, psychické poruchy (abnormálne reakcie, farmakofágia, pseudohomosexualita, Ganserov syndróm, pseudozáchvaty, puerilizmus, faxensyndrom, pseudodemencia, afektívna agresia);
- VTOS prináša nežiaduce efekty, medzi ktoré patrí hlavne devastačný vplyv väzenského prostredia na osobnosť odsúdeného, prerušenie sociálnych väzieb s pôvodným prostredím, prerušenie pracovných aktivít a vzťahov, znížené možnosti uplatnenia v živote po prepustení a ďalšie;
- adaptáciou na väzenské prostredie nastáva *prizonizácia*, ktorá môže byť sprevádzaná prijatím subkultúrnych noriem a pravidiel, rozlišuje sa pri nej *inštitucionalizácia* sprevádzaná stratou samostatnosti a vlastnej iniciatívy a *ideologizácia*, označovaná ako prispôsobenie sa normám a pravidlám väzenského prostredia. Ide o zaradenie sa do väzenskej subkultúry, výsledkom čoho môže byť návyk na toto prostredie;
- osobitné kompetencie v penitenciárnej starostlivosti zohrávajú mestá a obce.

Námety na tréning

1. Tréning zameraný na efektívnu komunikáciu a spoluprácu s pracovníkmi ZVJS.
2. Komunikácia a práca s agresívnym klientom (techniky externalizácia, cirkulárne dopytovanie / napr. odľúknutie problému/ až po identifikácii, či ide o vlastné skúsenosti s násilím, alebo o obrannú stratégiu).

3.1.2 Postpenitenciárna a resocializačná sociálna práca

Kurátor/ka spolupracuje najmä so zariadením na výkon trestu odňatia slobody (VTOS), zdravotníckym zariadením na liečbu drogových závislostí, resocializačným strediskom, obcou, vyšším územným celkom, akreditovaným subjektom pri výkone postpenitenciárnych a resocializačných opatrení SPODaSK.

Podľa § 19 zákona č. 305/2005 Z. z. zabezpečuje písomný kontakt počas VTOS, spolupôsobenie pri prevýchove, príprave na prepustenie, uľahčenie návratu z VTOS, motivácia k liečbe a udržiavanie kontaktu pri liečbe a resocializácii drogových závislostí, pomoc pri hľadaní zamestnania po prepustení, účasť na resocializačných programoch, svojpomocných skupinách, sprostredkovanie pomoci špecializovaných inštitúcií, resp. poskytnutie resocializačného príspevku podľa § 70 Zák. č. 305/2005 Z. z.

Sociálni kurátori/ky by mali vzhľadom na špecifiká výkonu trestu odňatia slobody a aktuálny stav poskytovania postpenitenciárnej sociálnej práce mať vedomosti a spôsobilosti:

- identifikácie rozdielov prvotrestaných a viac krát trestaných osôb – vyrovnanie sa s výkonom trestu, sociálne zázemie, potreby počas a po výkone trestu a podobne;
- rozlišovať problematika súbežných sociálno-patologických javov v riešení pomoci prepusteným (vrátenie sa k pôvodným formám správania a spôsobu života a podobne);
- poznať, že najrizikovejším obdobím pre recidívu je prvých šesť mesiacov po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, pričom maximum recidivujúcich páchatel'ov spácha nový trestný čin v priebehu troch rokov po prepustení;
- spolupracovať na riešení postpenitenciárnej sociálnej práce (štátna správa, samospráva, neziskové organizácie v zásadných životných otázkach, ako je bývanie, práca, rodinné väzby a podobne);
- podmienky a pravidlá poskytnutia resocializačného príspevku podľa § 70 a vydania rozhodnutia o poskytnutí resocializačného príspevku podľa § 73 ods.2, písm. a) 3. Zákona č. 305/2005 Z. z.

Zástupcovia neziskového sektoru často upozorňujú, že činnosť sociálnej kurately sa veľmi často zužuje len na poskytnutie jednorazového resocializačného príspevku. Dôležitá je preto aktívna spolupráca sociálnej kurately so zástupcami MVO, najmä s tými, ktorí sa špecializujú na túto cieľovú skupinu. Príkladom z dobrej praxe je projekt ASSP [Alcatraz](#) (2010 – 2012), v rámci ktorého cieľovú skupinu tvorili rodiny, ktorá majú člena pred/vo/ po výkone trestu odňatia slobody. Motivačné a resocializačné výcviky boli zamerané na efektívnu komunikáciu, alternatívne riešenia konfliktov, optimalizáciu sociálnych vzťahov, prípravu na pracovný pohovor, orientáciu na pracovnom trhu a pod. (por. Suchá 2012). Inšpiratívny je aj projekt Konzultačného a informačného centra Edukos [Kroky k úspešnému návratu](#).

Dôsledkom pobytu odsúdeného vo VTOS a jeho inštitucionalizácie mohlo dôjsť k zmene postojov, vzorcov správania, strate aktivity, záujmu o pracovné a záujmové činnosti. Čím dlhšia častejšie je odsúdený v ústave, tým viac sa inštitucionalizácia prejavuje (Roman, 2014). Dôležitou súčasťou práce sociálneho kurátora je pomôcť mu adaptovať sa na nové prostredie – mimo VTOS, motivovať klienta k prevzatiu zodpovednosti. Dôležité je budovať systematicky po drobných krokoch u väznených postupné preberanie zodpovednosti za svoje konanie a neskôr aj preberanie zodpovednosti za svojich blízkych (Mydlíková, 2012).

Námety na tréning

Motivačný tréning odsúdeného pred jeho prepustením na slobodu: identita väznených, osobné zisky a straty z pobytu vo väzení, vnímanie ich vlastných kompetencií, ich životné ciele (formulovanie dlhodobých a krátkodobých cieľov), bariéry na ich dosiahnutie, tvorba repertoáru správania (behaviorálna zložka) v prospech dosiahnutia cieľa.

Techniky „hľadanie“, „aktivácia zdrojov“, „rodokmeň zdrojov“, „barometer zdrojov“.

3.1.3 Probácia a mediácia

Činnosť probačného a mediačného úradníka/čky je upravená predovšetkým v [zákone č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov](#).

V zmysle ust. § 4 ods. 2 zákona o probačných a mediačných úradníkoch, je probačný a mediačný úradník v súvislosti s výkonom probácie a mediácie oprávnený obracať sa na štátne orgány, obce, iné právnické osoby a fyzické osoby so žiadosťou o poskytnutie potrebných údajov (najmä podklady týkajúce sa osoby obvineného o jeho rodinnom, sociálnom a pracovnom prostredí). Tieto osoby sú povinné bez zbytočného odkladu žiadosti probačného a mediačného úradníka vyhovieť.

V praxi sa probační a mediační úradníci stretávajú s prípadmi v oblasti probácie ako aj mediácie, kedy sociálni kurátori na požiadanie predložia správy najmä o rodinnom prostredí mladistvých obvinených, ktoré im pomáhajú vytvoriť si celistvejší obraz o celkovej situácii v rodine mladistvého. Sociálni kurátori/ky sú probačnými a mediačnými úradníkmi prizývaní i na mimosúdne konania, t.j. mediácie, v prípadoch kedy obvineným je mladistvý. Vtedy majú možnosť vyjadriť sa i k spôsobu ukončenia mimosúdneho konania s prihliadnutím na okolnosti prípadu ako aj správanie mladistvého obvineného. Poukazujú však na skutočnosť, že „počas našej praxe nás ešte nikto neoslovil z kurately a nežiadal o súčinnosť, z dôvodu, že aj mladistvým, ktorí sú v evidencii kurately, je súdom ukladaný probačný dohľad“ (z interného prieskumu). Očakávajú teda nielen reagovanie, ale aj agovanie a iniciatívny prístup. Okrem toho poukazujú, že v praxi chýba reálna koordinácia prípadu (deficitom je pozícia koordinátora).

Námety na tréning

1. Návčik základných metód riešenia konfliktov metódou mediácie.
2. Analýza kazuistiky – prípadu mediačných a probačných úradníkov (17-ročný Ivan).

3.2 Násilie v partnerských a iných rodinných vzťahoch

Na úvod stretnutia

Účastníci použijú techniku brainstormingu na identifikáciu vlastných poznatkov a predstáv o domácom násilí. Nasleduje diskusia a porovnávanie s medzinárodnými dokumentmi a jednotlivými prístupmi k problematike.

K sociálno-patologickému javu, ktorým je násilie v partnerských a iných rodinných vzťahoch (ďalej len „domáce násilie“), jestvuje viacero prístupov, ktoré môžeme rozlíšiť do dvoch základných skupín:

➤ **Feministický prístup** otvorene deklaruje svoju zaujatosť pre ženskú, respektíve genderovú perspektívu. Tento prístup sa stal integrálnou súčasťou mnohých ľudsko-právnych dokumentov. Podľa tohto prístupu „násilie páchané na ženách a rodová rovnosť sú spojené nádoby. Odstránenie násilia páchaného na ženách ako rodovo podmieneného násilia sa nepodarí eliminovať, ak sa nebude súčasne presadzovať rodová rovnosť v rodine, v spoločnosti, v inštitucionálnom nastavení“ ([Holubová, 2010:2](#)).

Násilia voči ženám je akýkoľvek čin rodovo podmieneného násilia, ktorého dôsledkom je, alebo môže byť fyzická, sexuálna alebo duševná ujma alebo utrpenie žien, vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo akéhokoľvek obmedzovania slobody, či už vo verejnom alebo súkromnom živote (Deklarácia OSN o odstránení násilia páchaného na ženách, 1993, čl.1).

➤ **Rodovo neutrálny resp. rodovo inkluzívny prístup** – muži aj ženy môžu byť obeťami aj páchatelmi/páchatelkami domáceho násilia. Keďže príčiny násilia medzi partnermi sú rôznorodé, výlučne patriarchálne (rodovo podmienené) vysvetlenie je nepostačujúce na všetky prípady domáceho násilia.

Domáce násilie je dlhodobé zneužívanie moci, ktoré sa odohráva v rámci rodinných, či partnerských vzťahov, ale aj po ich rozpade, zvyčajne v rámci spoločného obydlija. Domáce násilie zahŕňa nielen fyzické a sexuálne formy násilia, ale aj psychické poškodzovanie, sociálne a ekonomické strádanie.

Poškodenými bývajú najmä deti, ženy, seniori, alebo akékoľvek iné osoby (zdravotne postihnutí občania, migrantky, osoby zbavené spôsobilosti na právne úkony), vrátane mužov, ktoré sa zneužívaniu moci nedokážu svojpomocne a náležite brániť (Mátel, 2013).

Sociálni kurátori/ky by mali poznať z hľadiska problematiky násilia v partnerských a iných rodinných vzťahoch, najmä:

- [charakteristické znaky domáceho násilia](#);

- [mýty o domácom násilí voči ženám](#); cyklus násilia;
- rizikové faktory mužského násilia voči ženám – zverejnené sú napr. v správe WHO, 2002 (por. [Mátel, 2009:31-31](#));
- praktické znaky pre sebaidentifikáciu obeť;
- formy, príznaky resp. symptómy podľa ktorých je možné identifikovať, že sa jedná o podozrenie z násilia páchaného na ženách – napomôcť môže [Odborné usmernenie MZ SR o postupe zdravotníckych pracovníkov pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti žene ohrozenej násilím](#) (2008);
- informácie o prevalencii / výskyte násilia páchaného na ženách – nápomocné sú najmä reprezentatívne výskumy, u nás najmä [Reprezentatívny výskum výskytu a skúseností žien s násilím páchanom na ženách na Slovensku](#) (2008); [Eurobarometer](#) (2010);
- medzinárodná, národná legislatíva a strategické dokumenty – hoci eliminácia domáceho násilia je samostatnou témou na Slovensku len v posledných dvoch desaťročiach, už predtým bola obsiahnutá v aktivitách a dokumentoch OSN, RE a EÚ zameraných na boj proti rodovej diskriminácii a násiliu páchanému voči ženám a deťom. V medzinárodných dokumentoch pritom prevláda rodový prístup so zameraním na násilie páchané na ženách. Obete domáceho násilia sú na Slovensku chránené viacerými zákonmi. Často však oni sami svoje práva nepoznajú, preto súčasťou poradenstva a komplexnej pomoci je oboznámiť ich s týmito právami, aby ich mohli v praxi aj využívať. Zoznam dôležitých medzinárodných, národných legislatívnych a strategických dokumentov sa nachádza v prílohe.
- odporúčaný postup pri pomoci obetiam domáceho násilia – (viď: IN 071/ 2010 Vykonávanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pre maloleté obeť násilia páchaného v rodinách, resp. [Manuál pre pomoc obetiam domáceho násilia](#) (2010).

3.2.1 Vlastná kompetencia sociálneho pracovníka

Pri zabezpečovaní pomoci obetiam domáceho násilia je nevyhnutné hovoriť o krízovej intervencii, špecializovanom sociálnom poradenstve, sociálnej asistencii a sprevádzaní a špecializovanej krízovej intervencii obetiam domáceho násilia. Zamestnanci sociálnej kurately majú ako sociálni pracovníci/čky kompetenciu, aby pri výkone svojej práce používali metódy a techniky sociálnej práce s obeťami domáceho násilia. Medzi ne patria:

➤ **Krízová intervencia** – poskytovaná ambulantnou alebo terénnou formou v spolupráci s políciou a ďalšími profesionálmi; patrí sem používanie diagnostickej techniky SARA, núdzové odporúčania, zabezpečenie núdzového bývania v prípade potreby;

poskytovanie základných potrieb, sprevádzanie a pomoc pri zostavení bezpečnostného plánu v prípadoch, keď sa žena rozhodne zotrvať v domácnosti spolu s partnerom, ktorý jej ubližoval. Medzi tri základné princípy krízovej intervencie patria najmä:

- rýchla dostupnosť, aby nedochádzalo k oddiaľovaniu riešenia (poradenské linky, krízové centrá s 24 hod. prevádzkou);
- regionálna dostupnosť – vybudovaná funkčná sieť poradenských liniek a krízových centier na celom území Slovenskej republiky,
- kontinuálna starostlivosť, ktorú vhodne zabezpečujú „bezpečné domy a bezpečné ženské domy“ s 24 hod. prevádzkou, možnosťou krízového ubytovania, sociálnej pomoci.

Od januára 2015 bola zriadená bezplatná **Národná nonstop linka pre ženy zažívajúce násilie**, ktorá bude súčasťou integrovaného systému záchranej pomoci (0800 212212). Psychologická a sociálna pomoc v krízových situáciách **prostredníctvom internetu** poskytuje napr. on-line internetová poradňa pre mladých ipcko.sk. Bezplatnú linku pre prijímanie podnetov a oznámení pre páchanie násillia zriadila Generálna prokuratúra („Linka pre týrané ženy a deti“- 0800 300 700). Taktiež Ústredie PSVaR má zriadenú bezplatnú telefonickú linku (0800 191 222), ktorá prijíma podnety zamerané na nahlásenie podozrení zo zanedbávania starostlivosti o deti, resp. násillia páchaného na deťoch a v rodinách, pričom každé podanie je overené miestne príslušným úradom PSVaR a v prípade potreby sú prijímané okamžité opatrenia SPODaSK.

➤ **Prípadová práca a sociálne poradenstvo** – sociálny pracovník/ka by mal poznať základné princípy prípadovej práce so ženami, ktoré prežili domáce násillie, akými sú priorita ochrany a bezpečia, zmocňovanie klientky, právo klientky na sebaurčenie, dôvernosc a mlčanlivosť a pod. (por. [Mátel, Roman, Štepanovská, 2011](#)).

Sociálny pracovník/ka vie používať základné zásady poradenského rozhovoru so ženami, ktoré prežili domáce násillie, správne klásť otázky a vyhýbať sa chybám, ktoré by mohli spôsobovať sekundárnu viktimizáciu obetiam (por. Bednářová, 2006; [Mátel, 2009b](#)). Pri ženách ako obetiach násillia sa uprednostňuje prístup „ženy pomáhajú ženám“.

- **Organizácia alebo sprostredkovanie účasti na programoch** podľa § 11, ods. 1, písm. d. a písm. e. Zák. č. 305/2005 Z. z.) zameraných na pomoc deťom a PFO ohrozeným správaním člena rodiny, členov rodiny alebo správaním iných osôb ako aj programoch zameraných na PFO, ktoré svojim správaním ohrozujú členov rodiny.

Námety na tréning

1. Používanie diagnostickej techniky SARA.

2. Zostavovanie bezpečnostného plánu.
3. Modelové situácie krízovej intervencie. Spracovanie plánu krízovej intervencie a sociálnej asistencie pre obeť domáceho násillia.
4. Analýza prípadovej štúdie (kazuistiky).
5. Nácvik vedenia poradenského rozhovoru s osobou, ktorá prežila domáce násillie. Modelové cvičenie metódy motivačného rozhovoru s dospelou osobou.

3.2.2 Koordinácia a sieťovanie služieb pomoci

Sociálny kurátor/ka môže efektívne pomáhať obetiam domáceho násillia koordináciou multidisciplinárnej pomoci a sieťovaním služieb. K tomu potrebuje poznať kompetencie jednotlivých inštitúcií a pomáhajúcich profesií.

1. V prvom rade by mal identifikovať a pomôcť zaangažovať osoby, ktoré vytvárajú neformálnu sieť pomoci. Nimi sú **rodinní príbuzní, priatelia a blízke okolie**.

2. Z hľadiska ochrany obeť násillia a jej bezpečia je veľmi dôležitá spolupráca s **políciou** resp. policajným zborom SR, ktorý má v prípade akútneho kompetenciu aplikovať inštitút vykázania (na 48 hodín). Nakoľko ide o veľmi krátky čas, o jeho predĺženie môže rozhodnúť **súd**. K tomu však potrebuje podnet od dotknutej osoby. Dôležitou súčasťou účinnej pomoci dospelým obetiam domáceho násillia je prístupná **(bezplatná) právna pomoc**, teda poskytovanie právnych rád a právneho zastupovania (Centrum právnej pomoci, MVO). Z hľadiska akútnej ochrany obeť môže zasiahnuť aj príslušníci obecnej polície.

3. Pri akútnom ohrození je dôležitá aj spolupráca s **lekármi**. Obeť by mala byť distribuovaná k zdravotnej pomoci kvôli ošetrovaniu zranení, ale aj kvôli zadokumentovaniu dôsledkov násillia. 4. Ďalšími odborníkmi s ktorými je dôležitá spolupráca sú **psychológovia a psychoterapeuti**. V psychologickú intervenciu obeť násillia môžeme rozlišovať psychologickú prvú pomoc (napr. pri krízovej intervencii), terapiu akútnej traumy, ktorá začína zhruba dva dni po incidente a terapiu posttraumatickej stresovej poruchy (PTSD). Priamo na úradoch PSVR je dôležitá spolupráca sociálnych kurátorov s **Referátom poradensko-psychologických služieb**.

5. Sociálni kurátori/ky spolupracujú v procese krízovej intervencie, sociálnej pomoci a sociálneho poradenstva s ďalšími **sociálnymi pracovníkmi** a inštitúciami pomoci, kde títo pracujú. V prvom rade spolupracuje s obcou, ktorá podľa § 75, ods.1, písm. e) 1-2 zákona č. 305/2005 poskytuje pomoc maloletým i plnoletým občanom ohrozených domácim násillím. Spolupracuje taktiež s príslušnými VÚC a MVO, ktoré zriaďujú, resp. prevádzkujú zariadenia núdzového bývania, resp. poskytujú terénnu sociálnu službu krízovej intervencie podľa § 24 a) a § 29 Zákona č. 448/2008 o sociálnych službách.

Pri potrebe zabezpečenia núdzového bývania obeť násillia je vhodné poznať a mať k dispozícii vizualizáciu zoznamu zariadení:

- a) krízových stredísk;
- b) zariadení núdzového bývania;

Vzhľadom na špecializované sociálne poradenstvo je potrebné poznať zoznam neziskových organizácií, ktoré poskytujú túto službu ambulantnou formou. Nápomocným môže byť [adresár podporných služieb vo všetkých regiónoch Slovenska](#).

Námety na tréning

1. Zostavenie „mozaiky pomoci“.
2. Vizualizácia siete podporných služieb obetiam domáceho násillia v regióne pôsobenia kurátora.

3.3 Obchodovanie s ľuďmi a sexuálne komerčné služby

V oblasti problematiky *obchodovania s ľuďmi* by sociálni kurátori/ky mali poznať:

- medzinárodné a národné východiská a strategické dokumenty – ich zoznam sa nachádza v prílohe;
- účely obchodovania s ľuďmi;
- [mechanizmus a charakteristické znaky obchodovania s ľuďmi](#) (IOM, 2010);
- [referenčný mechanizmus](#) pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi, vrátane [Programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi](#);
- špecifiká obchodovania s deťmi.

Sociálni kurátori/ky by mali poznať z hľadiska problematiky *sexuálne komerčných služieb*:

- medzinárodné a národné východiská a strategické dokumenty – ich zoznam sa nachádza v prílohe;
- druhy a formy prostitúcie podľa rozličných kritérií: ženská, mužská, detská; typológia prostitútok/ov; rozdelenie podľa prostredia (por. Kolenčík, 2000; Chmelík, 2003);
- prístupy k prostitúcii: abolicionistický, reglementácia, prohibícia (por. Kolenčík, 2000);
- negatívne dôsledky prostitúcie na jednotlivca i na spoločnosť;
- príčiny prostitúcie a stav bádania (osobitne poskytovanie sexuálnych služieb z ekonomických dôvodov, pričom ani tu nemusí byť dôvodom výlučne sociálna núdza, chudoba alebo nedostatok a prostitúcie ako prostriedku dosahovania spoločenskej alebo profesijnej kariéry a úspechu);
- špecifiká detskej prostitúcie a pornografie (pozri predchádzajúca kapitola).

3.3.1 Kompetencia sociálnej kurately v oblasti obchodovania s ľuďmi

Všeobecne prijatú definíciu obchodovania s ľuďmi obsahuje dodatkový protokol k Dohovoru OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu – [Protokol o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, osobitne so ženami a deťmi](#) (2000).

Obchodovanie s ľuďmi je v zmysle protokolu verbovanie, preprava, odovzdanie, prechovávanie alebo prevzatie ľudí pod hrozbou alebo použitím násilia alebo iných foriem donucovania, únosu, podvodu, lsti, zneužitia právomoci alebo zraniteľného postavenia, alebo prijatia alebo poskytnutia platieb alebo prospechu na dosiahnutie súhlasu osoby majúcej kontrolu nad inou osobou s cieľom vykorisťovania. Vykorisťovanie zahŕňa vykorisťovanie prostitúciou iných alebo iné formy sexuálneho vykorisťovania, nútenú prácu alebo služby, nútené žobranie, otroctvo alebo praktiky podobné otroctvu, nevoľníctvo alebo odoberanie orgánov.

Pri identifikácii obchodovania sú spravidla prítomné tri základné atribúty, a to nábor, preprava a úmysel donucovania a zneužívania (viď bližšie EMN [Identifikácia obchodovania s ľuďmi...](#), 2013). Pre sociálneho kurátora je dôležité identifikovať jednotlivé kroky náboru (regrouting) obetí a oboznámiť sa s postupmi opätovnej integrácie obetí obchodovania s ľuďmi do bežného života.

Z hľadiska postupu v zmysle Zákona č. 305/2005 Z. z. orgán SPODaSK vykonáva pre deti a plnoleté osoby (u ktorých je podozrenie, resp. ohrozenie, že sa jedná o obeť OSĽ) opatrenia alebo zabezpečuje vykonávanie opatrení v spolupráci so subjektmi, ktoré pôsobia v danom regióne a špecificky sa venujú ochrane a pomoci obetiam obchodu s ľudskými bytosťami, pričom plní úlohu **koordinátora** (§ 73 ods. 2 písm. e/ - 3 Zákona č. 305/2005 Z. z.). Vykonávanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pre obeť obchodovania s ľuďmi upravuje interná norma Ústredia PSVaR č. *IN – 068/2010*.

Ak orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pri vykonávaní opatrení podľa tohto zákona zistí, že dieťa, rodič alebo osoba, ktorá sa osobne stará o dieťa, potrebujú pomoc z dôvodu, že nie sú schopní riešiť problémy v rodine, konflikty v rodine, prispôbiť sa novej situácii v rodine, alebo ak ide o rodinu so špecifickým problémom a nemožno vykonať opatrenia podľa odseku 1 alebo podľa § 10, navrhne ako súčasť vykonávaných opatrení vykonanie alebo zabezpečenie vykonania odborných metód na pomoc deťom alebo plnoletým fyzickým osobám, ktoré boli **obeťami obchodovania** (§ 11 ods. 3c zákona č. 305/2005 Z. z.).

Vykonávanie opatrení SPODaSK je zamerané najmä na poskytovanie sociálneho poradenstva, **terénnu sociálnu prácu**, sprostredkovanie účasti na programoch zameraných na pomoc obetiam obchodovania s ľuďmi prostredníctvom referátu poradensko-psychologických služieb sa poskytuje najmä psychologické poradenstvo a psychologická pomoc pri sanácii biologickej rodiny. V trestnom konaní orgán SPODaSK vykonáva funkciu

opatrovníka. V rámci preventívnej a vyhľadávacej činnosti venuje pozornosť rizikovým skupinám a rizikovým životným situáciám.

Pri výkone opatrení orgán SPODaSK úzko spolupracuje s políciou, súdom, prokuratúrou, školou, školskými zariadeniami, obcami, vyššími územnými celkami, akreditovanými subjektmi, zdravotníckymi zariadeniami, ako i ďalšími právnickými a fyzickými osobami pôsobiacimi v danej oblasti (najmä Informačné centrum na boj proti obchodovaniu s ľuďmi a prevenciu kriminality, Národný kontaktný bod EMN...)

V prípade, ak existuje akékoľvek podozrenie, že dieťa je obeťou obchodovania, orgán SPODaSK poskytne maloletej obeti, jeho rodičom alebo osobe, ktorá sa osobne stará o dieťa sociálne poradenstvo a informácie o orgánoch a organizáciách, ktoré v danej oblasti pôsobia (o dostupnosti zdravotníckych služieb, sociálnych služieb a ostatnej pomoci na zabezpečenie náležitej a promptnej ochrany a pomoci). Sociálna práca v tejto oblasti vyžaduje včasnú diagnostiku. Zároveň orgán SPODaSK v spolupráci s IOM (Medzinárodnou organizáciou pre migráciu) alebo inou partnerskou mimovládnu organizáciou MV SR zabezpečí aby bolo v prípade potreby maloleté dieťa zaradené do Programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi a aby maloletému dieťaťu bola poskytnutá pomoc a ochrana v bezpečnom zariadení prevádzkovanom zmluvnými mimovládnyimi organizáciami MV SR.

V záujme zabezpečenia starostlivosti o maloleté obeť obchodovania s ľuďmi poskytuje maloletým obetiam obchodovania náležitú ochranu a starostlivosť napr. detský domov v Topoľčanoch a v prípade maloletých bez sprievodu detský domov Dľaň v Medzilaborciach.

Sociálny kurátor/ka sa môže stať osobou prvého kontaktu. Je preto dôležité, aby vedel rozpoznať, že sa jedná o obeť. Mal by poznať zásady jednaní s touto obeťou a dodržiavať viaceré zásady (por. Halasová In Mátel, 2013):

- je nevyhnutné poskytovať individuálny prístup a rešpektovať potreby obetí;
- treba poznať typické prejavy obchodovaných osôb: strach, pocit viny, zlosť, pocit hanby, pocit zrady, depresia a pocit bezmocnosti, šok, dezorientácia;
- dôležitá identifikácia obchodovaných osôb;
- prvý kontakt – klásť dôraz na jej bezpečnosť, rešpektovať jej rozhodnutia, zachovávať diskretnosť a vyhýbať sa konfrontačným otázkam, ktoré by mohli obeť opätovne traumatizovať;
- používať správne formulované otázky a profesionálne vedený poradenský rozhovor.

Úlohy jednotlivých subjektov v predmetnej oblasti na národnej úrovni sú vymedzené v [Národnom programe boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2015 - 2019](#), ktorý vláda SR schválila 5.2. 2015.

Námety na diskusiu

Účastníkom bude premietnutý film „Mne sa to nemôže stať“ zameraný na reálne príbehy obetí obchodovania s ľuďmi. Nasledovať bude diskusia.

3.3.2 Sociálna práca v problematike sexuálne komerčných služieb

„Terénna sociálna práca je práca s klientom v situácii vyhľadávania, pričom v pomáhajúcom vzťahu je znížený vplyv až úplná absencia inštitucionálnej moci“ (Klenovský, 2006:16)

„Ak definujeme streetwork, tak hovoríme o vyhľadávacej, sprievodnej a mobilnej sociálnej práci s nízkoprahovou ponukou sociálnej pomoci zameranou na rizikových jednotlivcov a neformálne skupiny, ktoré kontaktujeme v dobe a na miestach, kedy a kde sa obvykle zdržiavajú, spontánne schádzajú a trávia svoj voľný čas.“ (Bednářová, Pelech, 2000:7).

Streetworker je pracovník/čka, ktorý pracuje v prirodzenom prostredí klienta - na ulici, v parku, herni, kluboch, teda tam, kde sa potenciálni klienti nachádzajú a snaží sa zastaviť ich totálny spoločenský a sociálny úpadok. Streetworker sa snaží o zmenu v správaní sa klienta dvomi spôsobmi:

1. Priamo, čiže prostredníctvom vzdelávania, osvedy a prevencie priamo v komunite.
2. Nepriamo – spočíva v odporúčaní klienta na iné už existujúce služby či už inštitucionálne alebo rezidenčné.

Povinnosti a činnosti streetworkera/ky sa rozdeľujú do troch základných kategórií. Ide o priamu prácu, nepriamu prácu a prácu presahujúcu – nadradenú. Streetworker/ka pri svojej práci spolupracuje so sociálnou sieťou v lokalite, v ktorej pracuje. Spolupracuje aj s miestnymi inštitúciami štátnej správy, samosprávy a s organizáciami mimovládneho sektora. Pred začatím streetworku v konkrétnej lokalite je dôležité preskúmať a vybudovať si sociálnu sieť, lebo pri neskoršej práci s klientom je pre streetworkera veľmi dôležitá a nápomocná (Bednářová, Pelech, 2000).

Základnou formou práce sociálneho pracovníka v rámci streetworku je priama práca, ktorá zahŕňa všetky typy činností, vykonávaných v interakcii s jednotlivými klientmi alebo cieľovými skupinami. Jej súčasťou je monitoring, depistáž, kontaktovanie, individuálna práca a skupinová práca. Súčasťou individuálnej a skupinovej práce je sociálna intervencia, vrátane aktuálnej krízovej intervencie, špeciálne sociálne poradenstvo, socioterapia, harm reduction alebo znižovanie rizík zdravotných alebo sociálnych, sociálny výcvik, rôzne formy práce vychádzajúce zo zážitkovej pedagogiky (Matoušek, 2005, s. 174).

V súvislosti s problematikou sexuálne komerčných služieb sa často využíva prístup **Harm reduction**. „Prístup Harm reduction - znižovania škôd spojených s užívaním drog – minimalizuje mieru škôd, ktoré môžu drogy potenciálne spôsobovať. Užívanie drog môže fakticky viesť k škodlivým následkom pre jednotlivcov a komunity a škodlivým vzorom správania spojených s ich užívaním. Primárnym cieľom všetkých stratégií harm reduction je znižovanie škôd spojených s užívaním drog“ (Nadácia otvorenej spoločnosti, 2005:17). Programy harm-reduction a risk-reduction sa zameriavajú najmä na prevenciu šírenia **HIV**, **hepatitídy** a iných infekčných ochorení ([program mobilného streetworku](#), kontaktné a nízkoprahové centrá), motiváciu klientov k menej rizikovému životu spojenému s užívaním drog a prácou prevažne v pouličnom sexbiznise. Služby sú zamerané najmä na distribučné, resp. informatívne sociálne poradenstvo, sociálnu asistenciu.

Podľa § 2, ods.2, písm. b) Zákona č. 448/2008 o sociálnych službách sa pre občanov v nepriaznivej sociálnej situácii, ktorí nie sú schopní sa spoločensky začleniť a samostatne riešiť svoje problémy pre svoje životné návyky, spôsob života, závislosť od návykových látok alebo návykových škodlivých činností poskytujú služby podľa III. hlavy zákona. Jedná sa o sociálne služby krízovej intervencie (§ 24), ktoré môžu mať charakter nízkoprahových služieb, ďalej terénnu sociálnu službu krízovej intervencie (§ 24a), nízkoprahové denné centrum (§ 24 b), nízkoprahová služba pre rodinu a deti (§ 28). Štandardy poskytovania nízkoprahových služieb pre deti a mládež sú dostupné na webovej stránke [nadácie Intenda](#).

3.4 Závislosti

Sociálny kurátor sa pri svojej práci stretáva s rôznymi prejavmi závislosti. SPODaSK je vykonávaná podľa zákona č. 305/2005 Z. z. v tejto oblasti:

- pre dieťa zneužívajúce drogy alebo dieťa závislé od drog, dieťa hrajúce hazardné hry alebo dieťa závislé od hazardných hier, internetu, počítačových hier a iných hier (§ 16 e, f.);
- pre plnoletú fyzickú osobu, ak zneužíva drogy alebo je závislá od drog, ak bola prepustená zo zdravotníckeho zariadenia na liečbu drogových závislostí alebo iných závislostí, ak bola prepustená zo zariadenia na resocializáciu drogovovo závislých (§ 18 ods. 1 c, e, f).

Sociálny kurátor/ka by mal byť oboznámený vzhľadom na problematiku závislostí a zorientovaný s dôležitými zákonmi a koncepčnými dokumentmi v tejto oblasti, ktoré budú uvedené v prílohe. Osobitné však uvádzame Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z.n.p., ktorý upravuje v § 63 poskytovanie starostlivosti v resocializačnom stredisku (pre drogovovo závislých a inak závislých). V záujme zvýšenia kvality odbornej pomoci boli v roku 2008 novelizované viaceré ustanovenia:

- ✓ v podmienke prijatia do resocializačného strediska boli vyšpecifikovaní špecialisti, ktorí môžu odporúčanie vydať – adiktológ alebo psychiater;
- ✓ z ustanovenia bol vypustený termín "po skončení liečby" z dôvodu, že klienti často nastupujú na proces resocializácie už po fáze detoxikácie;
- ✓ rozšíril okruh klientov aj o závislých rodičov s dieťaťom v prípadoch, ak má resocializačné stredisko vytvorené podmienky, ako aj o deti, nad ktorými bola nariadená ústavná starostlivosť a potrebujú tento druh odbornej pomoci (výchovné a predbežné opatrenia nariadené súdom);
- ✓ účelom zmien bola aj úprava prijímania klientov do resocializačných stredísk na základe predbežného opatrenia v prípade, že bol podaný návrh na výchovné opatrenie;
- ✓ obsahové aj formálne náležitosti programu musia byť verejne známe klientom aj všetkým zúčastneným subjektom, napríklad VÚC, orgánom SPODaSK;
- ✓ zavedenia povinnosti vykonávať psychologickú starostlivosť ako povinné minimum vo všetkých prípadoch;
- ✓ povinná súčasť v prípade maloletých je zavedená aj liečebno-výchovná starostlivosť, v prípade poskytovania odbornej pomoci dieťaťu s neskončenou povinnou školskou dochádzkou aj povinnosť zabezpečiť prípravu na vyučovanie a v prípade výchovných opatrení navyše viesť ustanovenú spisovú dokumentáciu;
- ✓ povinnosť resocializačných stredísk, dohodnúť a postupovať podľa dohody s ošetrovujúcim lekárom v prípade klientov infikovaných HIV alebo AIDS klientov.

Rovnakú dôležitosť prikladáme poznaniu jednotlivých relevantných VZN o alkohole a tabaku, s dôrazom na úlohu samosprávy a akreditovaných subjektov na všetkých stupňoch prevencie.

3.4.1 Kompetencie sociálneho pracovníka/čky a kurátora/ky v problematike závislostí

Celú problematiku závislostí je potrebné vnímať ako multidisciplinárny a multifaktorový fenomén. Základnou preambulou v tejto téme je, že závislosť je chronická psychiatrická diagnóza, ktorú smie určovať a stanovovať, iba psychiater – adiktológ. Najmä preto, ale i s ohľadom za zložitost' podmienok určujúcich vznik a rozvoj závislosti, si daný problém vyžaduje tesnú súčinnosť lekára, psychológa a sociálneho pracovníka. Pri závislostiach poskytujeme klientom sociálno-zdravotnícku pomoc či sieť záchran. Metódy sociálnej práce pri pomoci závislým stoja tesne pri a zároveň kooperujú s metódami medicínskymi a psychologickými resp. psychoterapeutickými.

Sociálni kurátori/ky by mali nadobudnúť vedomosti a spôsobilosti z nasledovných oblastí:

- Základné informácie o teóriách **vzniku a rozvoja závislostí** (napr. Jelínkove stupne závislostí), delenie jednotlivých typov drog a závislostí podľa rôznych ukazovateľov (typ substancie alebo legálnosť, látkové a nelátkové), spôsoby aplikácie.
- Poznanie základných **mýtov o drogách** (napr. užívanie proti vlastnej vôli alebo vznik závislosti po prvom užití).
- Rozlišovanie **fáz procesu pomoci a liečby drogovu závislých**:
 1. terénne sociálne programy realizované v prístupe Harm Reduction (slovenský ekvivalentom je znižovanie negatívnych dôsledkov spojených s užívaním drog),
 2. detoxifikácia,
 3. liečba,
 4. resocializácia,
 5. postresocializačná starostlivosť (chránené bývanie, chránené dielne, terapeutické a svojpomocné skupiny).
- Rovnakým procesom liečby prechádzajú i osoby, u ktorých sa rozvíja či eskaluje niektorá z foriem **nelátkových závislostí**, či ako presnejšie môžeme definovať závislé správanie. Nelátkové závislosti môžeme deliť do piatich skupín a to: závislosť na hrách, poruchy príjmu potravy, závislosť na vzťahoch, závislosť na sexe a závislosť na práci. Osobitnú pozornosť je potrebné venovať závislosti od siekt a kultov.
- Celý **proces** práce s klientom smerujúci k úzdruve (tento termín sa líši od termínu zdravia a zahŕňa v sebe i kvalitu abstinencie) či aspoň zlepšeni kvality života klienta, musí v sebe obsahovať päť na seba nadväzujúcich fáz, aby bol efektívnym či užitočným pre samotného klienta. Zároveň si musíme uvedomiť, že konkrétny klient môže v tomto procese ustrnúť, alebo sa opakovane vracáť k nižšej fáze.
- Poznanie **elementárnych diagnostických ukazovateľov** závislosti. Napriek tomu, že diagnostiku závislostí by sme, ako sme spomínali, mali prenechať adiktológovi, pre základnú a orientačnú diagnostiku môžeme použiť ukazovatele WHO, ktoré definuje závislosť, ak po dobu pol roka pretrvávajú aspoň štyri z týchto šiestich znakov:
 - 1) craeving (baženie) je neovládateľnou chuťou opakovať určité jednanie či aplikáciu určitej substancie;
 - 2) zvyšovanie frekvencie a intenzity aplikácie substancie či jednania;
 - 3) sebapoškodzujúci mechanizmus značí, že osoba pokračuje v jednaní či aplikácii substancie napriek negatívnym účinkom a to či už sociálnym, zdravotným či psychickým;
 - 4) zmena tolerancie na látku či činnosť;
 - 5) vymedzenie medzi primárne potreby;

6) zúženie potrieb, postojov a záujmov.

➤ Poznanie **aktuálnej drogovej situácie**

Z hľadiska epidemiologických ukazovateľov Slovenskej republiky sa drogová scéna ostatné roky pomerne stabilizovala. Najvyšší výskyt zaznamenávajú pervitín, marihuana, širšie definované syntetické drogy (extáza, LSD - trip, speed), kokaín a heroín. Samozrejme v našom prostredí nesmieme zabudnúť na najrozšírenejšie drogy alkohol a tabak. Rovnako treba mať na pamäti, že s oblasťami chudobných častí Slovenska a chudobou ohrozených komunit sa spája výskyt zneužívania prchavých látok a durmanu. Základné informácie o týchto látkach sú súčasťou pregraduálneho a graduálneho štúdia. Podrobnejšie informácie sú dostupné napr. v „Konceptii závislosti od psychoaktívnych látok“.

➤ Poznanie problematiky **spoluzávislosti**

Z celého kontextu problematiky, ktorá je súčasťou graduálneho štúdia je zrejmé, že je možné pracovať výsostne iba s motivovaným klientom a jeho rodinou či blízkymi. To čo dané intervencie môže komplikovať je i syndróm spoluzávislosti u blízkych, ktorý môže mať podobu iracionálneho správania či až patologických prejavov (depresia, úzkosť).

➤ Poznanie jednotlivých **fáz liečby a resocializácie**

Pre úspešnú prácu s drogovými závislými je poznanie možností, princípov a podmienok pomoci a spolupráce pri detoxifikácii, odvykacej liečbe, terapii (v zdravotníckych zariadeniach na liečbu závislostí), následnej resocializácie (v resocializačných strediskách a domoch na pol ceste pre abstinujúcich závislých /ex-userov/) a doliečovanií (svojpomocné skupiny, napr. anonymní alkoholicy /AA/) dôležitým nástrojom efektivity ich práce s touto cieľovou skupinou. Dôraz bude kladený najmä na poznanie procesu resocializácie, ktorý spadá pod gesciu rezortu PSVaR. Sociálny kurátor/ka pozná špecifiká zamerania činnosti a [zoznam resocializačných stredísk](#), ktoré prevádzkujú akreditované subjekty.

Orgán SPODaSK pri pomoci dieťaťu s poruchami správania v závislosti od povahy a závažnosti poruchy správania dieťaťa a situácie, v ktorej sa dieťa nachádza, motivuje k liečbe drogových závislostí a iných závislostí, udržiava kontakt s dieťaťom počas liečby a resocializácie a pomáha dieťaťu po návrate zo zariadenia na liečbu závislosti alebo z resocializačného strediska (§ 17 ods. 1 i zákona č. 305/2005 Z. z.). Podobne aj plnoletú fyzickú osobu motivuje k liečbe drogových závislostí a iných závislostí, udržiava s ňou kontakt počas liečby a následnej resocializácie v záujme podpory liečby a resocializácie; pomáha plnoletej fyzickej osobe po návrate zo zariadenia na liečbu závislosti alebo z resocializačného strediska najmä pri uľahčení návratu do rodiny, riešení osobných problémov a vzťahových problémov, pracovnom uplatnení a hľadaní bývania (§ 19 ods. 1 d, e Zákona č. 305/2005 Z. z.). Postup zainteresovaných subjektov pred, počas a po umiestnení do zariadenia pre liečbu, resp. resocializáciu drogových závislostí upravilo

Ministerstvo PSVaR v *Odporúčanom postupe úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, resocializačných stredísk a ďalších zainteresovaných subjektov pri výkone opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pre drogovu a inak závislého klienta umiesteného v resocializačnom stredisku.*

Tak ako vychádza z poznatkov vysokoškolského štúdia v pomáhajúcich profesiách, je **motivácia** zložitým komplexom psychologických a sociálnych procesov, na ktorých ovplyvnenie je potrebná relevantná dĺžka interakcie a relevantnosť sociálnej role poradcu, ktorá je pre klienta dôležitá a motivujúca. V našich profesiách je motivácia skôr ponukou či informáciou o rizikách spojených s užívaním drog či s nelátkovou závislosťou a možnostiach liečby a následnej starostlivosti. Dôležité je rozlišovať, či komunikujeme s klientom dospelým, mladistvým či maloletým. V prípadoch klientov mladších ako 18 rokov, ide skôr o opatrenia zamerané na zabezpečenie najlepšieho záujmu dieťaťa než motiváciu (Zákon o rodine). Druhým dôležitým faktorom ovplyvňujúcim prácu s motiváciou klienta je v akom štádiu rozvoja jeho závislosti či štádiu liečby ho stretáme.

V prípadoch najmä maloletých detí, ktoré majú problémy s užívaním psychoaktívnych látok, slovenská právna úprava umožňuje uloženie **výchovných opatrení**. Konkrétne [zákon o rodine č. 36/2005 Z. z.](#) upravuje oprávnenie súdu rozhodnúť o uložení výchovného opatrenia, obsahom ktorého je povinnosť podrobiť sa sociálnemu poradenstvu alebo odbornému poradenstvu v špecializovaných zariadeniach (napr. v rôznych špecializovaných poradniach podľa problematiky). Ak uložené výchovné opatrenie je neúčinné, môže súd vo výnimočnom prípade pristúpiť tiež k dočasnému odňatiu maloletého dieťaťa zo starostlivosti rodičov (alebo iných osôb, ktorým bolo maloleté dieťa zverené alebo o ktoré sa starajú), a to aj proti ich vôli a nariadiť takémuto maloletému dieťaťu pobyt v diagnostických alebo špecializovaných zariadeniach (v oboch prípadoch najdlhšie na obdobie šiestich mesiacov). V závažných prípadoch drogovej závislosti môže súd nariadiť maloletému dieťaťu pobyt v resocializačnom zariadení pre drogovu závislých.

Ďalším podstatným predpisom v tejto oblasti je zákon [č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní \(školský zákon\)](#). Tento zákon komplexne upravuje problematiku škôl pre deti alebo žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, školských zariadení (výchovno-vzdelávacie zariadenia napr. školské stredisko záujmovej činnosti, centrum voľného času), špeciálne výchovné zariadenia (diagnostické centrum, reedukačné centrum, liečebno-výchovné sanatórium) a zariadenia výchovného poradenstva a prevencie. V zákone sú definované zákonné postupy pre deti s poruchami správania - kde diagnosticky patrí väčšina mladistvých užívateľov drog – a zariadenia, ktorým je starostlivosť o tieto deti uložená. Rovnako je v zákone špecifikované postavenie a kompetencie organizácii rezortu pôsobiacich v oblasti prevencie – sú to centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a

prevencie a centrá špeciálno-pedagogického poradenstva. V tejto časti zákona sa ustanovuje aj inštitút koordinátora prevencie, ktorý pôsobí na školách.

V prípade plnoletých osôb sa osobitne vymedzujú opatrenia pre zabezpečenie pomoci drogovo závislým - a to najmä rozšírenie možností vykonávania terénnych, stacionárnych a mobilných služieb prvého kontaktu, poradenských, výchovných, sociálnych, resocializačných a pomáhajúcich programov na predchádzanie príčin, prehĺbovanie alebo opakovania sociálno-patologických javov, ambulantného liečenia, opatrení sociálnej kurately pre maloletých a plnoletých fyzických osôb, ktorí zneužívajú drogy alebo sú závislí na drogách.

Podľa zákona č. 305/2005 Z.z. - § 75 , ods1, písm. b3) **obec** organizuje resocializačné programy a podľa § 76, písm. c 6) **vyšší územný celok** vytvára podmienky na organizovanie resocializačných programov a sociálnych programov najmä pre drogovo závislých a inak závislých obyvateľov svojho územia, obyvateľov po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, obyvateľov po prepustení zo zariadenia na resocializáciu drogovo závislých.

Interaktívne cvičenia

budú zamerané na hlbšie pochopenie identifikácie typu, rozsahu a dynamiky závislostí, nových typov drog, názvoslovie ako aj nelátkové závislosti. Použité techniky: „sieť závislosti“, „poháriková hra“, „dotazník o drogách“, „dotazník o marihuane“, „spoluzávislosť“, „mýty o drogách“. Praktické cvičenie bude zameraná na identifikáciu rizikových lokalít, *komunitné sieťovanie organizácií a inštitúcií*.

3.5 Extrémizmus

V súčasnosti problematika extrémizmu predstavuje v Európe i na Slovensku vážny, eskalujúci problém, ktorý sa zviditeľňuje najmä prejavmi intolerancie, rasizmu a xenofóbie.

Extrémizmus – je záľuba v extrémoch, prepriato radikálne konanie, počínanie, názory a pod., výstrednosť, krajnosť, výnimočnosť. Rozumieme ním verbálne, grafické, fyzické alebo iné aktivity spojené spravidla s vyhraneným ideologickým alebo iným kontextom, zväčša s absenciou hmotnej pohnútky, ktoré vyvíjajú jednotlivci alebo skupiny osôb s názormi mimo všeobecne uznávaných spoločenských noriem so zreteľnými prvkami intolerancie, najmä rasovej, národnostnej, náboženskej alebo inej obdobnej neznášanlivosti, ktoré útočia proti demokratickým princípom, spoločenskému usporiadaniu, životu, zdraviu, majetku alebo verejnému poriadku, ktoré sprevádza agresívne správanie smerujúce k spôsobeniu fyzickej ujmy osobám, škode na majetku, alebo ktoré sú spôsobilé narušiť verejný poriadok.

Vzhľadom na skutočnosť, že právny poriadok SR pojem „extrémizmus“ nedefinuje priamo, boli pre potreby odhaľovania, objasňovania a dokumentovania tejto trestnej činnosti

a v neposlednom rade aj pre účely preventívneho pôsobenia identifikované tri základné orientácie extrémizmu:

a) **pravícovo orientovaný** - prezentovaný presadzovaním ideí rasizmu, nacizmu, neonacizmu, antisemitizmu, xenofóbie a taktiež diváckeho násilia,

b) **ľavicovo orientovaný** - prezentovaný prevažne anarchistickými, antiglobalistickými a antikorporativistickými ideami, radikálnymi ekológmi,

c) **nábožensky orientovaný** - prezentovaný náboženskými zoskupeniami, ktoré svojou ideológiou, názormi a z nich následne vyvíjanými aktivitami a činnosťami môžu ohrozovať život, zdravie alebo majetok osôb a porušovať všeobecne záväzné právne predpisy.

Úlohou sociálnych kurátorov je v prvom rade pôsobiť preventívne na odstránenie, zmiernenie a zamedzenie prehlbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu (najmä na úrovni primárnej a sekundárnej prevencie), aby sa eliminovala náchylnosť a sympatizovanie extrémistickými hnutiami, resp. aby takéto protispoločenské prejavy vedeli primerane identifikovať, rozlíšiť, resp. využívali napr. výchovné opatrenia napr. povinnosť zúčastniť sa na výchovnom alebo na sociálnom programe (podľa § 12, ods.1, písm. d) Zákona č. 305/2005). Pri aplikácii opatrení SPODaSK spolupracujú a participujú i MVO.

V prípadoch reálneho podozrenia z páchania protispoločenskej činnosti príslušníkmi extrémistických skupín sociálny kurátor/ka spolupracuje najmä s príslušníkmi Policajného zboru, resp. úradom kriminálnej polície – odbor extrémizmu a diváckeho násilia.

Úlohy jednotlivých subjektov v oblasti extrémizmu na národnej úrovni sú vymedzené v [Konceptii boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019](#) a Akčnom pláne predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie, ktorého aktualizácia sa v súčasnosti pod gesciou Ministerstva vnútra pripravuje. Na plnení aktivít uvedeného Akčného plánu sa zúčastňujú i viaceré MVO, ktoré participujú najmä na preventívnych, vzdelávacích a osvetových aktivitách (napr. Slovenská humanitná rada – projekt Mosty k tolerancii, OZ Ľudia proti rasizmu – projekt „[Multikulti](#)“).

Praktický námet

Otázky extrémizmu budú dokumentované posterami a power-pointovými prezentáciami, ktoré poskytlí v rámci školení pre zamestnancov úradov a Ústredia PSVaR pracovníci Prezídia PZ - úradu kriminálnej polície - odbor extrémizmu a diváckeho násilia, resp. priamou diskusiou s prizvanými odborníkmi. Diskusia k praktickým možnostiam prevencie extrémizmu a spolupráci sociálnej kurately s inými zainteresovanými subjektmi.

4. MODUL: Vybrané sociálno-ekonomické problémy

Zameranie modulu

Modul 4 obsahuje základné teoretické a praktické poznatky, ktoré súvisia s problematikou najčastejších sociálno-ekonomických problémov jednotlivcov, rodín, skupín, komunit, a ktorých dlhodobé a negatívne pôsobenie má zásadný vplyv na ich sociálno-patologický dopad. Obsahovo je vzdelávací modul zameraný na problematiku rizík sociálnej exklúzie, vyplývajúcej z fenoménov chudoby, dlhodobej nezamestnanosti, bezdomovectva, sociálne neprispôsobivého a zaostalého životného štýlu. Pojednávané budú aj základy kultúrnej a sociálnej antropológie, aby práca sociálnych kurátorov bola kultúrne senzitívna. Z hľadiska kompetencií a úloh sociálnych kurátorov bude obsah a forma vzdelávania zameraná na možnosti terénnej a komunitnej sociálnej práce, opatrenia SPODaSK finančného a sanačného charakteru a taktiež na interdisciplinárnu spoluprácu so službami zamestnanosti, pomocou v hmotnej núdzi a sociálnymi službami, ako i na spoluprácu s ďalšími orgánmi štátnej správy a samosprávy, MVO a inými odborníkmi, ktorí pôsobia v danej oblasti.

4.1 Sociálna exklúzia a chudoba

Sociálna kuratela je zabezpečovaná aj pre plnoletú fyzickú osobu, a to najmä ak požiada o pomoc pri riešení nepriaznivej životnej situácie (§ 18 ods. 1g Zákona č. 305/2005 Z. z.).

4.1.1 Sociálna exklúzia

Od polovici 60. rokov 20. storočia sa začal používať pojem **sociálna exklúzia (sociálne vylúčenie)**, ktorý sa postupne stal jedným z najdôležitejších medzinárodných konceptov sociálnej politiky.

Sociálna exklúzia označuje marginalizáciu ľudí alebo štvrtí a využívanie bariér, ktoré im obmedzujú plné začlenenie do väčšinovej spoločnosti. Najzraniteľnejší sú pritom ľudia chudobní, nedostatočne vzdelaní, fyzicky alebo duševne hendikepovaní, bývalí delikventi a odsúdení, príslušníci národnostných a etnických skupín a pod. (Barker, 2003:403)

Sociálne vylúčenie je chápané ako viacdimeziálny jav, systematický proces a súbor mechanizmov, ktoré vedú k vylučovaniu jednotlivcov alebo skupín na okraj spoločnosti, k oslabovaniu ich sociálnych väzieb, marginalizácii, resp. izolácii. Exklúzia znamená znemožnenie participácie týchto skupín a jednotlivcov na štandardnom spôsobe sociálneho života. Toto ich vzdáľuje a izoluje od zamestnania, príjmu a príležitostí vzdelávania, ako aj sociálnych a komunitných sietí a aktivít. Majú veľmi obmedzený prístup k rozhodovacím

orgánom, a tak často pociťujú bezmocnosť a nemožnosť riadiť a kontrolovať rozhodnutia, ktoré majú dopad na ich každodenný život ([Národný akčný plán sociálnej inklúzie](#), 2004).

Najnovším systémovým dokumentom v oblasti sociálnej inklúzie je [Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe](#) (2015) schválená Uznesením vlády SR č. 301 z 3. júna 2015.

Opatrenia na podporu sociálnej inklúzie ohrozených jednotlivcov, skupín a komunít patria v súčasnosti k základným zámerom vlády SR a príslušných rezortov (najmä MPSVR SR), ktoré sú realizované z národných zdrojov alebo prostredníctvom zdrojov ESF - najmä v rámci aktivít a projektov Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia. Sociálne disparity, chudoba, nezamestnanosť, nedostupnosť služieb a intervencií, nedostatočné možnosti vzdelania, práce, zabezpečenia bývania a nízka životná úroveň znamenajú pre mnohých občanov vážne dôsledky v ich psychickom, zdravotnom a sociálnom vývine.

I napriek faktu, že sociálny kurátor/ka nemá v priamej pôsobnosti riešenie uvedených problémov (s výnimkou občanov bez prístrešia) je poznanie prejavov a sprievodných znakov chudoby, nezamestnanosti, sociálnej marginalizácie a možností predchádzania príčinám a eliminácii dôsledkov, ako i nástrojov sociálneho zabezpečenia, pomoci v hmotnej núdzi a v nezamestnanosti, dôležitým aspektom pre kvalitu a efektivitu ich práce.

Z poznatkov praxe sociálnej kurately vyplýva, že častým dôvodom zanedbávania riadnej starostlivosti o deti sú práve výrazné sociálno-ekonomické problémy ich rodičov, nedostatok zdrojov na riadnu výživu, ochranu zdravia a vývinu detí, nevhodné bytové podmienky, zadlženosť a pod. Tieto dôvody však nemôžu byť primárnym dôvodom prijímania opatrení SPODaSK, ktoré zasahujú do práv rodičov, vrátane nutnosti vyňatia dieťaťa z jeho prirodzeného sociálneho prostredia.

Nakoľko primárnym a základným nástrojom sociálneho kurátora je sociálne poradenstvo musí v rámci tohto poradenstva disponovať základnou znalosťou o právach a povinnostiach záujemcov, resp. uchádzačov o zamestnanie, občanov v hmotnej núdzi, resp. občanov odkázaných na pomoc inej osoby a pod. Základným predpokladom je preto znalosť jednotlivých ustanovení relevantných zákonných noriem, ktoré uvádzame v prílohe a dotýkajú sa týchto oblastí:

- informácie o dávkových systémoch – mať základný prehľad o podmienkach na sociálne dávky;
- základy pracovného práca a služieb zamestnanosti;
- možnosti využitia sociálnych služieb;

- možnosti poskytovania náhradného výživného;
- podmienky nároku na jednorazové (napr. príspevok pri narodení dieťaťa, príspevok na pohreb...) a opakované štátne sociálne dávky (napr. prídavok na dieťa, príplatok k prídavku na dieťa, rodičovský príspevok, príspevok na starostlivosť o dieťa, opakovaný príspevok dieťaťu zverenému do náhradnej starostlivosti, opakovaný príspevok náhradnému rodičovi).

Dôležité je aj poznanie základných národných programov a koncepcných dokumentov v oblasti sociálnej inklúzie, ktoré uvádzame v prílohe.

Účelom poznania noriem je poskytnúť v rámci základného poradenstva údaje o zákonných, resp. **projektových možnostiach** podpory dosiahnutia najvyššie možného stupňa vzdelania, kariérového poradenstva, aktívnej a pasívnej politiky na trhu práce (napr. možnosti rekvalifikačných programov, príspevky pre zamestnávateľov a záujemcov o zamestnanie, podpora vytvárania pracovných miest pre zamestnávateľov, ktorí príjmu do pracovného pomeru uchádzačov o zamestnanie do 29 rokov, iné formy podporovaného zamestnávania -príspevky podľa § 44, § 47; § 50- 53 zák. č. 5/2004 Z. z. o zamestnanosti, podpora uplatnenia na trhu práce znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie (podľa §8) – mladí dospelí po ukončení sústavnej prípravy na vzdelávanie (SŠ, OU,VŠ) a občanov so zdravotným postihnutím – príspevky podľa § 55-57 zák. č. 5/2004 Z. z. o zamestnanosti, aktivačné práce, podmienky nárokov na podporu v nezamestnanosti, pomoci v hmotnej núdzi a pod.). Zároveň ich poznanie umožňuje, aby v rámci distribučného poradenstva sociálny kurátor/ka správne odporučil a sprostredkoval pomoc svojich kolegov na iných odborných útvaroch.

4.1.2 Chudoba a jej teoretické koncepty

Chudoba môže byť jednou z príčin resp. rizikových faktorov ďalších sociálno-patologických javov (delikvencia, kriminalita, prostitúcia, obchodovanie s ľuďmi, domáce násilie), ako aj ich dôsledkom (závislosti). S chudobou sa sociálni kurátori/ky stretávajú nielen v rámci procesu sociálneho posudzovania (pri šetrení rodinných pomerov) alebo ak osoba požiada o pomoc pri riešení nepriaznivej životnej situácie, ale aj z hľadiska prevencie pri príprave (mladistvých alebo plnoletých) osôb na prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody, z výkonu väzby, z výkonu ochrannnej výchovy, po zániku ústavnej starostlivosti, ochrannnej výchovy po dovŕšení plnoletosti, po prepustení z resocializačného strediska alebo Centra pre liečbu drogových závislostí.

Z hľadiska teoretických konceptov je dôležité rozlišovanie chudoby na:

- *absolútnu* – stav, kedy jednotlivec (alebo rodina) pre nedostatok prostriedkov nie je schopný zabezpečiť si ani základné životné potreby, je teda priamo ohrozený na

živote. Na Slovensku je definovanie základných životných potrieb legislatívne spresnené v [zákone o sociálnych službách](#) (§ 2 ods. 3) resp. ako základné životné podmienky v [zákone o pomoci v hmotnej núdzi](#) (§ 2 ods. 2).

- *relatívnu* – je založená na porovnávaní štandardu chudobných a tých, ktorí chudobní nie sú. Ide o stav, kedy jednotlivec (alebo skupina) uspokojuje svoje potreby na výrazne nižšej úrovni, ako je priemer v danej spoločnosti. U nás je spojená s konceptom hmotnej núdze a životného minima upravených v [zákone o pomoci v hmotnej núdzi](#) (§ 2 ods. 1) a v [zákone o životnom minime](#).

Jestvuje množstvo teórií, ktoré skúmajú príčiny nedobrovoľnej chudoby. Zvyčajne sú zamerané na tri skupiny faktorov (Mareš, 1999; Žilová, 2005:34), ktoré je potrebné rozlišovať: 1. štrukturálne – ekonomické a sociálne usporiadanie systému spoločnosti alebo jej časti; 2. individuálne – lenivosť, neprezieravosť a nezdržanlivosť jednotlivcov a rodín; 3. situačné faktory – rozličné krízové udalosti, životné nehody. V niektorých prípadoch však dochádza k ich vzájomnému kombinovaniu, pričom sa môže vytvoriť **subkultúra chudoby**. V nej je chudoba daná situáciou, v ktorej sa chudobní pohybujú a na ktorú si zvykli, sociálne sa dedí a prenáša z generácie na generáciu. Deti si neosvojujú hodnoty motivujúce k snahe o únik z takéhoto prostredia. S chudobou sa naučia žiť, vytvoria si adaptačné mechanizmy a akceptujú ju ako normálny jav, z ktorého nie je možné uniknúť.

SKUPINY OHROZENÉ CHUDOBOU

K skupinám najviac ohrozeným chudobou patria v súčasnosti (por. Mareš, 1999; Žilová, 2005; Mátel, Schavel, 2009):

- *nezamestnaní*, najmä dlhodobo nezamestnaní (vyše jedného roka);
- ľudia s *neistou, neplnohodnotnou „prekérnou“ prácou* (slabo platená, nekvalifikovaná práca, bez trvalého pracovného pomeru, u nás často len na „dohodu o vykonaní práce“ a pod.);
- *starí ľudia* – ich chudoba je hlavne produktom vylúčenia z trhu práce; na druhej strane sa neustále zvyšujú náklady na zdravotnú starostlivosť, lieky a pod.;
- *rodiny s väčším počtom detí* – väčší počet detí ohrozuje finančné zabezpečenie rodiny; deti znamenajú aj bariéru pre účasť ženy na trhu práce;
- *jednorodičovské rodiny* – jestvuje všeobecný konsenzus, že rodiny s jedným rodičom sú vystavené vyššiemu riziku ohrozenia chudobou a sociálnym vylúčením než je to v prípade rodín s oboma rodičmi;
- *deti a mladiství* – ich chudoba je odvodená od chudoby rodičov, špecifickou skupinou sú „deti ulice“;
- *fyzicky a duševne postihnutí občania* – akékoľvek znevýhodňovanie osoby na trhu práce znevýhodňuje danú osobu aj vo vzťahu k chudobe; okrem toho život s hendikepom prináša zvláštne náklady, ktoré nesú postihnuté osoby alebo ich rodiny;

- 78 -

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z [Európskeho sociálneho fondu](#) v rámci Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia.

www.esf.gov.sk

- *spoločensky neprispôsobivé osoby* – sem patria osoby so sociálno-patologickým správaním, akými je kriminalita, delikvencia, závislosti, prostitúcia a pod.;
- *etnické minority* – na Slovensku sem patria najmä Rómovia; títo majú všeobecne nízku úroveň kvalifikácie a povesť nespoľahlivých pracovníkov, čo ich výrazne diskvalifikuje na trhu práce, hoci v individuálnych prípadoch to vôbec nemusí byť pravdou;
- osoby, ktoré boli dlhodobo v *inštitucionálnej starostlivosti* (detských domovoch, reedukačných zariadeniach, ale ja vo väzení a pod.);
- *ľudia s nižším vzdelaním a s zníženými životnými zručnosťami, nezamestnaní absolventi* – s čím je spojený zhoršený prístup na trh práce;
- *ženy* – v celosvetovom meradle žije viac žien ako mužov v absolútnej chudobe a táto nerovnosť neustále rastie, čo má vážne následky pre ženy a ich deti; v tejto súvislosti sa hovorí aj o feminizácii chudoby;
- *osoby prepustené zo zdravotníckych zariadení;*
- *migranti.*

V praxi sa nezriedka viaceré rizikových faktorov kumuluje.

Osobitnú pozornosť je treba venovať mladým dospelým po ukončení ústavnej starostlivosti. Tu je vhodná intenzívna spolupráca s ďalšími inštitúciami, najmä detským domovom, ktorý mladý dospelý opúšťa a zamestnancami, ktorého ho pripravovali na osamostatnenie sa (nielen poskytnutím finančného príspevku), príbuznými (ak ich má), samosprávou a neziskovými organizáciami, ktoré v tejto oblasti pôsobia (napr. Úsmev ako dar a jeho [SOS Program](#), [Domovské vzdelávacie centrum](#), [PRSP](#) – títo vydali aj [Praktickú príručku pre domováka](#)). V prípade problémov s bývaním je možnosť využiť sociálne služby v *domove na polceste* a dotyčným/ej pomôcť udržiavať kontakt s (emocionálne) blízkou osobou resp. pomôcť nájsť tútorskú rodinu v spolupráci s organizáciami, ktoré v danej oblasti pracujú.

4.1.3 Základy kultúrnej a sociálnej antropológie pre sociálnych kurátorov

Americký antropológ O. Levis (1961, In Žilová, 2005) popísal koncept **kultúry chudoby** ako spôsob adaptácie na pocit bezmocnosti a zúfalstva, ktoré vyplývalo z nemožnosti byť úspešným v zmysle kritérií platných v širšej spoločnosti. Charakteristické znaky kultúry chudoby sú:

- chudobní sú svojimi životnými podmienkami postavení pred iné životné problémy, než nechudobná populácia;
- s cieľom vyhnúť sa problémom si vytvárajú špecifický životný štýl;
- takáto subkultúra má tendenciu sebareprodukcie, generačne sa prenáša z rodičov na deti (deti sú socializované v kultúre chudoby);

- táto subkultúra vytvára základný charakter a osobnosť ľudí, ktoré im umožňuje adaptovať sa životu v chudobe, ale súčasne hendikepuje pri pokusoch vymaniť sa z neho;
- jednotlivci aj rodiny majú minimálne príjmy, je tu zvýšená nezamestnanosť, nízke vzdelanie spojené s profesijnou nekvalifikovanosťou, časté úžerné zadĺženie;
- špecifický duch komunity vrátane pocitov marginality;
- nízka kvalita bývania, preľudnené bydliská, nedostatok súkromia;
- nízka kvalita hygieny a zdravia celých skupín;
- zvýšený výskyt sociálno-patologických javov, akými sú alkoholizmu a iné závislosti; domáce násilie, veľmi skoré sexuálne vzťahy.

Minoritou je chápaná skupina s menším počtom členov ako má v tej istej spoločnosti skupina väčšinová. Minorita býva v spoločnosti znevýhodňovaná na základe pripísaných znakov (farba pleti, národnosť, náboženské vyznanie a pod.), ktoré sú považované zo strany príslušníka väčšiny za menej hodnotné (Jandourek, 2001, s. 154-155).

Minority môžeme rozlišovať z rozličných hľadísk, napr. národnostné minority (na Slovensku napr. maďarská, rusínska), etnické minority (u nás najmä rómska) a pod. V súčasnosti sa do popredia čoraz viac dostáva potreba poznania osobitostí života a kulturality napr. ázijskej komunity, subkultúry, ale i skupín migrantov, ktorí k nám prichádzajú z Afganistanu, Pakistanu, Sýrie, Lýbie a iných krajín. Poznanie ich náboženských, zvykových a etnických špecifik, „nepísaných zákonov“ týchto komunit je základom pre ich integráciu do spoločnosti, resp. pomoci na ich ceste pred utrpeniami, ktoré prežívali v krajine pôvodu.

S odlišnosťou iných (sub) kultúr často súvisia stereotypy, predsudky a ich praktické prejavy v podobe diskriminácie. Sociálni kurátori/ky by mali poznať základné charakteristiky týchto konceptov a legislatívny koncept antidiskriminačného prístupu, teda [zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov](#), ako aj [Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie](#) (OSN, 1965), aby mohli v praxi uplatňovať kultúrne senzitívny prístup a hodnotu rešpektovania odlišnosti (inakosti) príslušníkov minoritných skupín.

Migračná vlna, ktorá v súčasnosti zasiahla všetky štáty EÚ, vrátane SR, si bude vyžadovať zvýšené nároky na prácu s migrantmi, ich prístupom k sociálnemu zabezpečeniu a zdravotnej starostlivosti, medzinárodnej ochrane, tlmočeniu a právnej pomoci. Preto je potrebné disponovať znalosťami o migračnej a integračnej politike SR, ktoré sú obsiahnuté najmä v [Integračnej politike SR](#) (2014), [Migračnej politike SR s výhľadom do r. 2020](#).

Osobitnú pozornosť je potrebné taktiež venovať problematike práce s maloletými bez sprievodu (MBS), ktorí podľa novely Zákona č. 480/2002 Z. z. o azyle účinnej od 20.07. 2015 budú i počas azylovej procedúry umiestnení v detskom domove a budú môcť požiadať o zotrvanie v DeD i po dovŕšení plnoletosti do 25 roku veku života. Tieto opatrenia si budú vyžadovať zvýšenie rozsahu a kvality práce zamestnancov orgánov SPODaSK a detských domovov pri všetkých súčastiach integrácie MBS do spoločnosti, najmä v oblasti sociálneho zabezpečenia, vzdelania a uplatnenia na trhu práce. Zásady a postupy orgánov SPODaSK sú obsiahnuté v internej norme Ústredia PSVaR č. 80/2010 „Vykonávanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pre maloletých bez sprievodu“.

Námety na tréning (zamerané na toleranciu a rešpekt voči iným)

1. Technika „takí sme boli“ (Motto: Ak sú nám ľudia nesympatickí, je to zvyčajne preto, že o nich nič nevieme).
2. Technika „škála sociálnej vzdialenosti“.
3. Technika „nálepkovanie“ – cvičenie zamerané na predsudky.

4.1.4 Špecifiká sociálnej práce v marginalizovaných rómskych komunitách

Sociálni kurátori/ky si osvoja poznatky z kultúrnej a sociálnej antropológie, ktoré im pomôžu prihliadať na špecifiká odlišných subkultúr, najmä **rómskeho etnika** s ktorým sa vo svojej práci stretávajú najčastejšie. Pôjde najmä o nasledujúce témy (por. Lužica In Mátel, Hardy, 2014):

- kultúrna a sociálna antropológia ako empiricko-teoretická veda – jej ciele a výskumné metódy (terénny výskum, zúčastnené pozorovanie, interview, denník);
- historický vývin a etnogenéza Rómov; znaky Rómskej národnosti;
- heterogénnosť rómskej populácie; dôležité je, aby sociálni pracovníci/ky disponovali znalosťami o rôznorodosti rómskej populácie a o rozdieloch medzi jednotlivými rómskymi skupinami, najmä rozlišovanie subetnickej diferenciacie na Rumungro Rómovia, Olašskí Rómovia a Sinti (Rusnáková, 2013).
- znalosť nepísaných pravidiel komunity, jazyka a pod.;
- akulturácia časti rómskej minority;
- základné rysy sociálneho systému Rómov, modely rómskej osady, lokálne špecifiká.

Pre sociálnych pracovníkov/čky je dôležité, aby poznali aj mechanizmy sociálneho vylúčenia Rómov (por. Rusnáková, 2013). Rómovia patria medzi viacnásobne vylúčené skupiny, preto proces ich sociálneho začleňovania musí prebiehať takisto viacdimeznionálne. Sociálni kurátori/ky by mali poznať základný systémový rámec v SR a nároky, ktoré sú kladené v sociálnej práci s klientmi tohto špecifického etnika.

Medzi základné systémové dokumenty patria: [Stratégia SR pre integráciu Rómov do roku 2020](#) (2012) / [Dekáda začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015](#) / [Národný akčný plán SR k Dekáde](#).

Sociálny pracovník/čka v praxi využíva najmä metódy terénnej a komunitnej práce v ich prirodzenom prostredí, ktoré sú najefektívnejšie. V praxi sa vyžívajú najmä stratégia priameho kontaktu, stratégia orientovaná na vzdelávanie a stratégia osobnostného profitu (Lužica In Mátel, Hardy, 2014:312). Hlavné oblasti problémov sú nasledovné: 1. bývanie a jeho kvalita; 2. zamestnanie; 3. vzdelávanie; 4. hygiena a zdravotné problémy. Medzi piliere sociálnej práce s rómskymi klientmi z marginalizovaných komunit uvádza Navrátil (2003) systematické vedomosti o rómskej menšine, sebaopoznanie, hodnotu a dôstojnosť každého človeka, úpravu metód a techník bežne používaných v sociálnej práci, pozornosť venovať jednotlivcovi aj sociálnemu prostrediu.

Praktické skúsenosti je možné čerpať z výskumnej správy [Výkon terénnej sociálnej práce v marginalizovaných rómskych komunitách](#) (2009), zo zborníku [Profesní dovednosti terénnych sociálnych pracovníkov](#) (2008), [Úvodu do štandardov terénnej sociálnej práce v obci s osobitným zreteľom na prácu s vylúčenými komunitami](#) (2012) a [Atlasu rómskych komunit](#) (2013).

Námet na diskusiu

Analýza kazuistik v práci sociálneho kurátora/ky s klientmi z marginalizovaných rómskych komunit.

4.1.5 Poradenstvo zamerané na manažment osobných a rodinných financií

Z hľadiska priamej pomoci sociálnej práce klientom so sociálno-ekonomickými problémami, ktorým môže byť rodina alebo jednotlivec, je dôležité aj poradenstvo zamerané na manažment osobných a rodinných financií a problematiku zadĺženosti. Medzi jeho ciele patrí (Mátel, Schavel, Drexlerová, 2011; [Formy pomoci predĺženým občanom](#), 2007):

- naučiť rodinu hospodáriť, čiže pomoc pri zostavovaní, vedení osobného a rodinného rozpočtu; zostavenie plánu hospodárenia domácnosti; práca s peňažným denníkom;
- vytváranie rezerv, informácie o rôznych typov účtov, formách sporenia a poisteniach;
- informácie o uzatváraní zmlúv (čo by mala a nemala obsahovať, kedy ju ne/podpisovať), problematike *úžery*, vrátane legislatívnych možností podľa novely [zákona č. 40/1964 Zb. občianskeho zákonníka](#) (§39 a) podľa ktorej je možné zneplatniť právny úkon pri ktorom niekto zneužije tieseň, neskúsenosť, rozumovú vyspelosť, rozrušenie, dôverčivosť, ľahkomyselnosť, finančnú závislosť alebo

neschopnosť plniť záväzky druhej strany, pričom úžera je zároveň trestným činom (§ 235 [zákona č. 300/2005 Z. z.](#));

- pomôcť rodinám, aby sa zbavili dlhov – zostavenie zoznamu veriteľov, identifikovanie dlhovej histórie dlhov, komunikácia a vyjednávanie s veriteľmi, informovanie ich o súčasnej situácii rodiny, hľadanie spôsobov ako dlhy postupne splácať (napr. zníženie, doklad splátok, odpustenie časti dlhov); možnosti odkladu alebo zastavenia exekúcie;
- pomoc preskúmať všetky nároky na dávky pomoci z hľadiska štátnej sociálnej podpory, samosprávy a neziskových organizácií, vrátane informácií na ktoré konkrétne inštitúcií sa klient môže obrátiť;
- zamedziť vytváraniu nových dlhov – riziká rýchlych pôžičiek, najmä cez nebankové subjekty;
- zaangažovať všetkých členov rodiny na pripravovaných zmenách a postupoch;
- podpora k pracovnej motivácii, hľadaniu nového pracovného miesta a iných zdrojov príjmu.

Cieľom pritom nie je zastupovanie klienta navonok, konanie v jeho mene a preberanie zodpovedností za neho, ale vedenie klienta k svojpomoci a vlastnej zodpovednosti.

Inšpiratívne texty k finančnej gramotnosti je možné nájsť na stránkach [Ministerstva školstva SR](#) a nápomocná môže byť aj [Zbierka úloh z finančnej gramotnosti](#) resp. [Škola rodinných financií](#) Nadácie pre deti Slovenska.

Námety na tréning

1. Modelové situácie zadĺžených rodín a typológia domácností s finančnými problémami.
2. Nácvik manažmentu osobných a rodinných financií.
3. Nácvik postupu v prípade podozrenia z úžery.
4. Nácvik komunikácie a vyjednávania s veriteľmi.
5. Nácvik tvorby Plánu prípravy na osamostatnenie podľa § 55 ods. 2-4) Zák. č.305/2005 Z.z.

4.2 Bezdomovectvo

Bezdomovectvo predstavuje menej jatrogénny, viditeľný a pre širokú občiansku verejnosť citeľný fenomén. Častými dôvodmi vzniku a pretrvávania tohto spoločenského javu je najmä nezvládnutie krízových životných situácií a sociálna neprispôsobenosť tejto skupiny populácie. Sprievodným znakom tohto stavu je alkoholizmus, drobná kriminalita, sociálno-patologické prejavy správania, porušovanie verejného poriadku a hygienicky neprijateľné návyky týchto obyvateľov. Dôsledkom tohto spôsobu života je nielen asociálne, resp. antisociálne správanie, ale napr. riziko šírenia infekčných a pohlavných chorôb. Ľudia bez domova sa dostávajú do tejto situácie zväčša v dôsledku sociálnej neprispôsobivosti“,

v dôsledku rozvodov, straty obydlia, alkoholizmu, užívania psychoaktívnych látok a trestnej činnosti, alebo sú po návrate z výkonu trestu odňatia slobody.

Špecifickým problémom z pohľadu majoritnej spoločnosti je tzv. „inštitucionálna a prirodzená“ migrácia ľudí bez domova na území mesta či obce, osobitne do chatovej oblasti a záhrad, či do historických častí miest za účelom žobrania. Táto migrácia na za následok nárast priestupkov voči verejného poriadku, drobnej kriminality /vlámania do chatiek a záhrad s cieľom prespať, príp. krádeže/ a obáv ostatnej občianskej verejnosti o bezpečnosť a ochranu svojho majetku. Osobitnými a závažnými problémami sú deti ľudí bez domova či viacgeneračné bezdomovectvo.

Súvisiacimi problémami bezdomovectva, sú šírenie infekčných a pohlavných chorôb, závislostí a násilie, ktoré sú zo sociálneho hľadiska výrazným problémom, z hľadiska štatistického však ide o nízke percento populácie. Občania bez domova, ľudia s problémami so závislosťami a obeť násilia netvoria homogénnu skupinu. Podľa odborníkov sa pri téme bezdomovectva najčastejšie jedná o osoby trpiacich rôznymi duševnými poruchami, ľudí ktorí vyrastali bez rodiny v detských domovoch, občanov so stratou základných pracovných návykov z dôvodu dlhodobej nezamestnanosti, opustených a starších občanov, ľudí, ktorí z dôvodu rôznych závislostí nedokázali vyfinancovať svoje životné náklady, ľudia, ktorí stratili rodinné zázemie a tiež prisťahovalci. Rôznosť príčin, ktoré sa podieľajú na vzniku sociálnej situácie uvedenej skupiny ľudí si vyžaduje špecifické prístupy a riešenia.

V téme bezdomovectva by mal byť pracovník/čka zorientovaný v základnej sieti pomoci pre ľudí bez domova a mať v danom regióne kontakt na existujúce služby, akými sú:

- inštitúcie poskytujúce špecializované sociálne poradenstvo,
- inštitúcie venujúce sa sanácii rodín, alebo sprevádzaniu detí, ktoré ukončili starostlivosť v detskom domove,
- inštitúcie zamerané na sprevádzanie prepustených z výkonu trestu,
- streetworkerské organizácie,
- komunitné centrá,
- denné centrá, ktoré by mali poskytovať:
 - krátkodobého aj dlhodobého poradenstva a sprevádzania pre týchto občanov,
 - podporných a svojpomocných skupín,
 - psychoterapeutických skupín a sociálnych skupinových programov,
 - individuálnej psychoterapie,
 - agentúry podporovaného zamestnávania:
 - s napojením na chránené dielne,

- s napojením na organizácie vytvárajúce príležitosti na vznik chránených pracovných miest,
- s vedením databázy voľných pracovných miest /aj brigádnických/ na voľnom trhu práce/,
- zariadenia sociálnych služieb: a) sociálne služby krízovej intervencie, ktorými sú:
 1. terénna sociálna služba krízovej intervencie,
 2. poskytovanie sociálnej služby v zariadeniach, ktorými sú:
 - 2.1. nízkoprahové denné centrum,
 - 2.2. integračné centrum,
 - 2.3. komunitné centrum,
 - 2.4. nocľaháreň,
 - 2.5. útulok,
 - 2.6. domov na polceste,
 - 2.7. zariadenie núdzového bývania,
 3. nízkoprahová sociálna služba pre deti a rodinu,
 - podporné služby, kde patrí aj podpora samostatného bývania;
- zdravotnícke zariadenia a ambulancie pre nevyhnutné ošetrovanie ľudí bez domova, ľudí s problémami so závislosťami a obeť násillia,
- strediská osobnej hygieny, všetky služby pobytového typu a zároveň denné centrá,
- bezplatné poskytovanie stravy,
- možnosti využitia sociálnych bytov,
- možnosti pomoci miest a obcí podľa [zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení](#).

Námety na tréning

1. Interaktívne techniky zamerané na pochopenie prežívania ľudí bez domova zamerané na efektívne stratégie motivácie k zmene životného štýlu.
2. Cvičenie zamerané na hierarchiu hodnôt a životných potrieb u ľudí bez domova – Maslow, cvičenie zamerané na vytvorenie siete pomoci.
3. Vizualizácia mapy siete pomoci ľuďom bez domova v príslušnom regióne.

4.3 Základy zdravotníctva pre sociálnych pracovníkov

Pri priamej práci s klientom sa sociálny kurátor stretá s jednotlivcami s rôznymi psychickými a somatickými ochoreniami, jednotlivcami užívajúcimi rôzne typy liekov, ktoré majú dopad na prejavy ich správania či s jednotlivcami v rôznych typoch akútneho stavov.

Ako úplný základ interdisciplinárneho presahu činnosti kurátora smerom k zdravotníckym informáciám a zručnostiam je dokonalé zvládnutie princípov a stratégií **prvej pomoci**. Špecializované kurzy zamerané na záchranu a stabilizáciu vitálnych funkcií pre

nezdravotníckych pracovníkov v rozsahu približne ôsmych hodín poskytuje rad špecializovaných inštitúcií.

Ďalšou témou je základná orientácia v účinkoch liekov najmä psychofarmák na aktuálne prejavy správania a mieru spolupráce klienta so sociálnym kurátorom. Ako príklad môžeme uviesť, že užívanie niektorých typov útlmových liekov (napríklad antidepresív) môže pôsobiť v prejavoch správania ako amotivačný syndróm. Mnohé liečivá pri dlhodobom či bezprostrednom užívaní spôsobujú napríklad poruchy pamäte či pozornosti, preto je dôležité, najmä u klientov s akýmkoľvek chronickým ochorením konzultovať ich stav, jeho riziká a prejavy s ošetrojúcim všeobecným lekárom alebo špecialistom. Na základe internej normy Ústredia PSVaR č. IN - 044/2011 Usmernenie a odporúčaný postup pri posudzovaní zdravotného stavu dieťaťa na účely vykonávania niektorých opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, môže sociálny kurátor/ka požiadať i o písomné lekárske vyjadrenie k zdravotnému stavu detského klienta.

Dôležitou zdravotnou komplikáciou klienta v kontakte so sociálnym kurátorom je i afektívny či toxický stav, v ktorom sa klient nachádza, ktorý môže viesť ku kolapsu klienta či strate vedomia. Odporúčame nebyť v priamom kontakte či aktívne pracovať s klientom v akútnom toxickom stave (napr. ebriete) a radšej prácu prerušiť či požiadať klienta, aby prišiel na najbližšie stretnutie triezvy. Pri afektívnych stavoch je dôležité odložiť naplánovanú kuratívnu prácu a zamerať sa skôr na krízovú intervenciu zameranú na zmiernenie afektu, často spojenú s krízovou situáciou spojenou s traumou či stratou. Tu je vhodné používať poznatky získané vo vysokoškolskom štúdiu pri práci s agresívnym klientom, plačúcim klientom či klientom v úzkostnom ataku.

Samostatnou témou sú hygienické limity práce s klientom s ohľadom na prenos a šírenie infekčných ochorení. Tu treba dôsledne akceptovať všetky pravidlá bezpečnosti práce v ráttane hygienických pravidiel zabezpečenia pracovnej miestnosti a telesného kontaktu s klientom (napr. podanie ruky).

Nakoľko niektorí klienti často nemajú platné doklady totožnosti, zdravotného poistenia, prípadnej evidencie na úrade PSVaSR je im potrebné poskytnúť sociálnu asistenciu a sprevádzanie pri vybavovaní dokladov, písaní žiadostí a odvolaní... V rámci sociálneho poradenstva je dôležité vysvetliť im dôsledky neplatenia zdravotného a sociálneho poistenia a informovať ho o právach a povinnostiach vyplývajúcich zo systému sociálneho zabezpečenia.

Osobitnou témou presahujúcou kompetencie sociálneho kurátora je čiastočné či úplné zbavenie spôsobilosti na právne úkony, ktoré je v kompetencii súdneho konania.

C. Záver

Pred našim autorským tímom stála na začiatku našej spolupráce neľahká úloha zostaviť čo najzmysluplnejší text postihujúci celú komplexnosť problematiky sociálnej patológie na pomerne skromnom priestore tohto študijného textu adresovanému sociálnym kurátorom. Ďalšou výzvou pre nás boli samotní adresáti tohto textu – sociálni kurátori, ktorých pracovná činnosť je tak rôznorodá, že si vyžaduje od každého sociálneho pracovníka zastávajúceho túto pracovnú pozíciu najvyššiu možnú mieru eklektizmu. Práve toto východisko bolo spolu s konzultáciami s relevantnými pracovníkmi príslušného ústredného orgánu štátnej správy najvýznamnejšou inšpiráciou pre zostavenie textu, s ktorým ste sa práve oboznámili.

Cieľom tímu autorov bolo predložiť, čo najsystematickejší a najkomplexnejší text k danej problematike, ako nadstavbovú poznatkovú bázu stojacu nad vedomosťami, ktoré sociálni pracovníci/čky získali počas vysokoškolského štúdia v odbore sociálna práca. Výber a rozsah jednotlivých podkapitol modulov sa snažil reflektovať aktuálny obraz sociálnej patológie a sociálno-ekonomických problémov v našej súčasnej spoločnosti a vo vedeckom poznaní.

Poznajúc a hlboko si vážiac priami výkon sociálnej kurately a priamu prácu s klientom si uvedomujeme, že práca s jednotlivcom, rodinou, skupinou alebo komunitou v sebe zvyčajne zahŕňa prácu s viacerými typmi sociálnej patológie. Každý prípad je natoľko jedinečný, že postihnúť vzájomnú dynamiku komorbidity sociálnej patológie je nesmierne náročné.

Študijný text je pomôckou pre adresátov vzdelávacích modulov zameraných na zvýšenie profesionálnych kompetencií v oblasti sociálnej patológie a sociálno-ekonomických problémov. Do samotného vzdelávania vkladáme veľa očakávaní a veríme, že v kombinácii so študijným textom budú prínosné a zvyšujúce profesionalitu sociálnych kurátorov.

Literatúra

- Barker, R. (2003) *The Social Work Dictionary*. 5th Ed. Washington, DC: NASW, 2003. 493 p. ISBN 0-87101-355-X.
- Bednářová, Z., Pelech, L. (2000) *Sociální práce na ulici*. Brno: Streetwork Akcent, 2000. 106 s. ISBN 80-7239-048-1.
- Fischer, S., Škoda, J. (2009) *Sociální patologie*. Praha: Grada, 2009. 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3.
- Halasová, M. (2013) Obchodovanie s ľuďmi, prevencia a pomoc obetiam. In Mátel, A. a kol. *Sociálna patológia a prevencia vybraných sociálno-patologických javov*. Nitra: UKF, 2013, s. 203-222. ISBN 978-80-558-0293-0.
- Holubová B. (2000) *Násilie páchané na ženách a rodová rovnosť*. Bratislava: IVPR, 2000.
- Chmelík, J. a kol. (2003) *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: Portál, 2003. 201 s. ISBN 80-7178-739-6.
- Jurtíková, M. (2013) Rodinné skupinové konferencie. In *Sociální práce / sociálna práca*, 2013, roč. 13, č. 1, s. 83-91. ISSN 1213-6204.
- Klenovský, L. (2006) *Terénna sociálna práca*. Bratislava: Občianske združenie sociálna práca, 2006. 97 s. ISBN 80-89185-18-5.
- Kolář, M. (2001) *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7178-513-X.
- Kolenčík, M. (2000) *Svet nepoznanej reality: história a súčasnosť prostitúcie*. Žilina: L.A.X. Médiá, 2000. 215 s. ISBN 80-968498-67.
- Labáth, V. (2001) *Riziková mládež*. Praha: SLON, 2001. ISBN 80-1205-271-7.
- Lovaš, L. (2010) *Agresia a násilie*. Bratislava: Ikar, 2010. 198 s. ISBN 978-80-551-1752-2.
- Mareš, P. (1999) *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 248 s. ISBN 80-85850-61-3.
- Mátel, A. a kol. (2012) *Etika sociálnej práce*. 2. vyd. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2012. 264 s. ISBN 978-80-8132-045-3.
- Mátel, A. a kol. (2013) *Sociálna patológia a prevencia vybraných sociálno-patologických javov*. Nitra: UKF, 2013. 169 s. ISBN 978-80-558-0293-0.
- Mátel, A., Hardy, M. (2014) *Vybrané kapitoly z metód sociálnej práce II*. 2. vyd. Bratislava:

Spoločnosť pre rozvoj sociálnej práce, 2014. 470 s. ISBN 978-80-971445-3-1.

Mátel, A., Schavel, M. (2011) *Aplikovaná sociálna patológia v sociálnej práci*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2011. 437 s. ISBN 978-80-8132-009-5.

Mátel, A., Schavel, M., Drexlerová, B. (2012) Sociálno-ekologické perspektívy ako teoretická platforma pre riešenie sociálno-ekonomických problémov v spoločnosti. In *Sociální a vzdělanostní souvislosti finanční gramotnosti*. Praha: BIVŠ, 2012, s. 21-27. ISBN 978-80-7265-224-2.

Matoušek, O. (2005) *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.

Miklošková, M. (2010) *Rodinné skupinové konferencie a ich prínos pre sociálnu prácu s rodinou*. In *Mosty k rodine*, 2010, roč. 1, č. 1, s. 19-20. ISSN 1338-2713.

Mrázková, I., Šebová, N. (2012) Sociálna kuratela detí a plnoletých v právnej úprave sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. In *Sociální práce / sociálna práca*, 2012, roč. 12, č. 2, s. 54-58. ISSN 1213-6204.

Mydlíková, E. (2012) Motivačný tréning väzneného pred jeho prepustením na slobodu. In *Sociální práce / sociálna práca*, 2012, roč. 12, č. 2, s. 41-44. ISSN 1213-6204.

Mydlíková, E. (2013) *Metodická príručka k syndrómu CAN*. Bratislava: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, 2013.

Navrátil, P. (2003) *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003 224 s. ISBN 80-7178-741-8.

Ondrejkoš, P. a kol. (2009) *Sociálna patológia*. 3. vyd. Bratislava: Veda, 2009. 580 s. ISBN 978-80-224-1074-8.

Racek, J., Solařová, H., Svobodová, A. (2014) *Vyhodnocování potřeb dětí. Praktický průvodce*. Praha: Lumos, 2014. ISBN 978-80-260-5521-1. 30 s.

Roman, T. (2014) Metódy sociálnej práce v penitenciárnych zariadeniach. In Mátel, A., Hardy, M. *Vybrané kapitoly z metod sociálnej práce II*. 2. vyd. Bratislava: Spoločnosť pre rozvoj sociálnej práce, 2014, s. 426-476. ISBN 978-80-971445-3-1.

Repková, K., Kešelová, D. (2014) *Analýza vzdelávacích potrieb v jednotlivých oblastiach výkonu služieb starostlivosti (výstup podaktivity 1.2.1 národného projektu)*. Bratislava: IVPR.

Rusnáková, J. (2013) Komunitná sociálna práca v rómskych osídleniach. In Pavelová, Ľ. a kol. *Komunitná sociálna práca*. Bratislava: Iris, 2013, s. 203-226. ISBN 978-80-89238-79-8.

Suchá, L. (2012) Penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť v kontexte neziskového mimovládneho sektora na Slovensku. In *Sociálna práca / sociálna práca*, 2012, roč. 12, č. 2, s. 31-33. ISSN 1213-6204.

Žilová, A. (2005) *Chudoba a jej premeny na Slovensku*. Badín: Mentor, 2005. 162 s. ISBN 80-968932-2-X.

DOKUMENTY NÁRODNÉ

Agenda 21 – Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja. Dostupné on-line:
<http://www.minzp.sk/dokumenty/strategicke-dokumenty/agenda-21.html>

Dekáda začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015. Dostupné on-line:
<http://www.employment.gov.sk/files/legislativa/dokumenty-zoznamy-pod/dekada.pdf>

Interná norma č. IN 006/2008 Vykonávaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v konaní vo veci výchovných opatrení. Bratislava : Ústredie PSVR, 2008

Interná norma č. IN 071/2010 Vykonávanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pre maloleté obeť násillia páchaného v rodinách. Bratislava : Ústredie PSVR, 2010.

Interná norma č. IN 014/2012 Vykonávanie funkcie kolízneho opatrovníka a súvisiacich opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Bratislava : Ústredie PSVR, 2012.

Interná norma č. IN 067/2012 Plánovanie sociálnej práce pri vykonávaní opatrení SPODaSK. Bratislava : Ústredie PSVR, 2012.

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014. Dostupné on-line:
<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=19762>

Koncepcia zabezpečovania výkonu súdnych rozhodnutí v detských domovoch na roky 2012 – 2015 s výhľadom do roku 2020. Dostupné on-line:
<http://www.upsvar.sk/buxus/docs/SSVaR/OVOZ/Koncepcia.pdf>

Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2011 – 2014. Dostupné on-line:
<http://www.minv.sk/?ministerstvo-vnutra&subor=58987>

Národný program reforiem SR. Akčný plán Národného programu reforiem 2014. Úrad vlády SR. Dostupné on-line: <http://www.eu2020.gov.sk/narodny-program-reforiem-sr/>

Národný program SR k Európskemu roku boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu (2010). Dostupné on-line:

http://www.bratislava.sk/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=700000&id_dokumenty=11036602

Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe. Dostupné on-line:

http://www.sspr.gov.sk/IVPR/index.php?option=com_content&view=article&id=242&Itemid=38&lang=sk

Národný akčný plán pre deti na roky 2013 – 2017. Dostupné on-line:

<http://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/konzultacne-organy/rada-vlady-sr-ludske-prava-narodnostne-mensiny-rodovu-rovnost/vybor-deti-mladez/vlastnymat.pdf>

Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia na ženách na roky 2014 – 2019.

Dostupné on-line: https://lt.justice.gov.sk/Attachment/Vlastnymat_doc.pdf?instEID=-1&attEID=59764&docEID=331654&matEID=6656&langEID=1&tStamp=20131007181553383

Národný akčný plán pre problémy s alkoholom na roky 2013-2020. Dostupné on-line:

<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=22591>

Národný program kontroly tabaku a Národný akčný plán na kontrolu tabaku na roky 2012 – 2014. Dostupné on-line: http://www.uvzsr.sk/docs/info/alkohol/NAP_2012_2014..pdf

Národná protidrogová stratégia v oblasti detí a mládeže v Slovenskej republike do roku 2020.

Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe. 2015.

Národná stratégia na ochranu detí pred násilím. Dostupné on-line:

<http://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/narodne-koordinacne-stredisko/narodna-strategia-ochranu-deti-pred-nasilim.pdf>

Stratégia deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v SR.

Dostupné on-line: <http://www.employment.gov.sk/files/legislativa/dokumenty-zoznamy-pod/strategia-deinstitucionalizacie-systemu-socialnych-sluzieb-nahradnej-starostlivosti-1.pdf>.

Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v SR na roky 2012 – 2015.

Dostupné on-line: <http://www.minv.sk/?prevencia-kriminality&subor=147903>

Stratégia Slovenskej republiky pre mládež na roky 2014 – 2020. Dostupné on-line:

<https://www.minedu.sk/data/files/3120.pdf>

Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020. Dostupné on-line: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=20646>

DOKUMENTY MEDZINÁRODNÉ

Európske štandardy kvality pre pomoc deťom žijúcim mimo vlastnej rodiny. Dostupné on-line: <http://www.upsvar.sk/buxus/docs/SSVaR/zakony/Q4C-Standards-Slovak.pdf>

Dohovor OSN o právach dieťaťa (1989). In Zbierka zákonov č. 104/1991.

Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (2006). In Zbierka zákonov č. 317/2010.

Dohovoru Rady Európy o boji proti obchodovaniu s ľuďmi. Varšava, 2005. Dostupné on-line: <http://www.nrsr.sk/web/dynamic/Download.aspx?DocID=229272>

Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním. Lanzarote, 2007. Dostupné on-line: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Source/LanzaroteConvention_svk.pdf

Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu. Istanbul, 2011. Dostupné on-line: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=19640>

Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie. OSN, 1965. In Vyhláška ministra zahraničných vecí z 15. augusta 1974 č. 95/1974 Zb.

Minimálne štandardné pravidlá OSN týkajúce sa výkonu súdnictva za účasti mladistvých. OSN, Peking, 1985.

Nové usmernenia Rady Európy o súdnictve priateľskom k deťom. Dostupné on-line: http://www.unicef.sk/dokumenty/materialy-na-stiahnutie/advocacy/usmernenie_rady_europy_sudnictvopriatelскеkdetom.pdf

Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii. OSN, 2012. Dostupné on-line: <http://www.employment.gov.sk/sk/vybor-deti-mladez/dokumenty-udalosti-3.html>

Opčný protokol k Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím (2010). In Zbierka zákonov č. 318/2010.

Pravidlá OSN na ochranu mladistvých zbavených slobody. OSN, Havana, 1990.

Protidrogová stratégia EÚ na obdobie 2013 – 2020. In Úradný vestník EÚ, 2012/C 402/1.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a ochrane obetí obchodovania s ľuďmi. Dostupné on-line: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011L0036&from=SK>

Stanovisko EESC Deti ako nepriame obeť domáceho násillia. Ú.v. 1996/C325/15, s. 60-64.

Stratégia Európa 2020. Dostupné on-line: http://ec.europa.eu/europe2020/index_sk.htm

Viedenské pokyny a opatrenia pre deti v rámci trestného konania;

Všeobecný komentár Výboru OSN pre deti k právam dieťaťa v rámci súdnictva pre mladistvých;

Spoločné európske usmernenie pre prechod z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť (2012). Dostupné on-line: http://deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2013/10/2013-10-18-Common-European-Guidelines_Slovak-version_EDITED.pdf

Vysvetľujúce memorandum Rady Európy k Odporučeniu No. R (93) 2 *Medicínsko-sociálne aspekty týrania detí*. Dostupné on-line: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=617261>

ZÁKONY

Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v z.n.p.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v z.n.p.

Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v z.n.p.

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v z.n.p.

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v z.n.p.

Zákon č. 219/1996 Z. z. o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov a o zriaďovaní a prevádzke protialkoholických záchytných izieb.

Zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch ustanovuje podmienky na pestovanie, spracovanie, výrobu, kontrolu, na dovoz, vývoz, tranzit a prepravu omamných látok.

Zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z.n.p.

Zákon č. 311/2001 Z. z. zákonník práce v z.n.p.

Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).

Zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z.n.p.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v z.n.p.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v z.n.p.

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z.n.p.

Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi.

Zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby.

Zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia.

Zákon č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezov Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z. z.

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov.

Zákon č. 417/2013 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 219/2014 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny.

Zákon č. 310/2014 Z. z. zo 16. októbra 2014, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov boli s účinnosťou.

Príloha č. 1 Zoznam predpisov

Násilie páchané na deťoch (podkapitola 2.1)

[Dohovor o právach dieťaťa](#) (1989) / [Všeobecný komentár č. 13. Právo dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násillia](#) (2011);

[Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním](#) (2007);

[Nové usmernenia Rady Európy o súdnictve priateľskom k deťom](#) (2010);

Vysvetľujúce memorandum Rady Európy k Odporučeniu No. R (93) 2 *Medicínsko-sociálne aspekty týrania detí* ([anglický text](#));

[Stanovisko EESC Deti ako nepriame obeť domáceho násillia](#) (EÚ, 2006);

[Národný akčný plán pre deti na roky 2013 – 2017](#);

[Národná stratégia na ochranu detí pred násillím](#) (2014);

[IN 071/2010 Vykonávanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pre maloleté obeť násillia páchaného v rodinách](#) – Interná norma Ústredia PSVaR.

[Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním](#) (2007);

[Protokol OSN o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, osobitne so ženami a deťmi](#) (2000);

[Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii](#);

Delikvencia a kriminalita maloletých a mladistvých / dospelých (2.3 – 3.1)

Minimálne štandardné pravidlá OSN týkajúce sa výkonu súdnictva za účasti mladistvých (tzv. Pekingské pravidlá, 1985);

Pravidlá OSN na ochranu mladistvých zbavených slobody (tzv. Havanské pravidlá, 1990);

Viedenské pokyny a opatrenia pre deti v rámci trestného konania;

Všeobecný komentár Výboru OSN pre deti k právam dieťaťa v rámci súdnictva pre mladistvých;

[Nové usmernenia Rady Európy o súdnictve priateľskom k deťom](#) (2010);

[Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z.n.p.;](#)

[Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z.n.p.;](#)

[Zákon č. 300/2005 Z. z. trestný zákon v z.n.p.;](#)

[Zákon č. 301/2005 Z. z. trestný poriadok v z.n.p.](#) o.i. aj § 336-347 konanie proti mladistvým;

[Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v z.n.p.](#): najmä § 16 ochranné opatrenia, § 19 osobitné ustanovenia o mladistvých; § 28 priestupky na úseku práce a sociálnych vecí; § 74 ústne pojednávanie;

[Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodnení osôb poškodených násilnými trestnými činmi v z.n.p.;](#)

[Zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby, osobité ustanovenia ohľadom mladistvých \(§ 45-53\).](#)

[Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov, osobité ustanovenia ohľadom mladistvých \(§ 69-73\).](#)

[Rozkaz generálnej riaditeľky č. 60/2008 o sociálnej práci v Zbore väzenskej a justičnej stráže;](#)

[Zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v z.n.p.;](#)

[Zákon č. 191/1993 Z. z. o Policajnom zbore v z.n.p.;](#)

[Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov;](#)

[Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov;](#)

[Zákon č. 40/1964 Zb. občiansky zákonník v z.n.p.](#) § 26-30 zákonné zastúpenie;

[Zákon č. 99/1963 Zb. občiansky súdny poriadok v z.n.p.](#) najmä § 18-29 účasť na konaní, § 74-77a) predbežné opatrenie; § 79-82 začatie konania; § 100 priebeh konania; § 119-119 pojednávanie; § 152 rozsudok, § 167 uznesenie; § 176-185 starostlivosť súdu o maloletých; § 192 opatrovnícke konanie, § 201 podanie odvolania; § 244-247 správne súdnictvo; § 251 výkon rozhodnutia; § 272-273 výkon rozhodnutia o výchove maloletých;

[Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní \(správny poriadok\) v z.n.p.](#) najmä § 5-17 – správne orgány, účastníci konania a zúčastnené osoby; § 18-31 priebeh konania; § 46-52 rozhodnutie; § 53-61 preskúmanie rozhodnutí; § 71-77 výkon rozhodnutí;

[Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v z. n. p.:](#) § 27 domov na polceste;

[Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v SR na roky 2012 – 2015;](#)

IN 014/2012 [Vykonávanie funkcie kolízneho opatrovníka a súvisiacich opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately;](#)

IN 006/2008 *Vykonávanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v konaní vo veci výchovných opatrení.*

Domáce násilie v partnerských a iných rodinných vzťahoch (3.2)

[Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien](#) (OSN, 1979) / [CEDAW Všeobecné odporúčanie č. 19](#) (1992) – ide o medzinárodný medzník v boji proti rodovo podmienenému násiliu;

[Deklarácia o odstránení násilia páchaného na ženách](#) (OSN, 1993) – „Viedenská deklarácia“ je prvým medzinárodným nástrojom v oblasti ľudských práv, ktorý sa zaoberá výlučne násilím páchaným na ženách;

[Pekingská deklarácia a Platforma pre akciu](#) (OSN, 1995) – výsledky 4. svetovej konferencie o ženách, jej súčasťou boli rozhodnutia vlád predchádzať všetkým formám násilia voči ženám a dievčatám a eliminovať ich;

[Rezolúcia o odstránení domáceho násilia voči ženám](#) (OSN, 2004);

[Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu](#) (tzv. Istanbulský dohovor, 2011) – ide o najucelenejšiu európsku stratégiu eliminácie a prevencie násilia páchaného na ženách a domáceho násilia;

[Uznesenie Európskeho parlamentu o odstránení násilia páchaného na ženách](#) (EÚ, 2009).

[Zákon č. 300/2005 Z. z. trestný zákon v z.n.p.:](#) najmä § 127 ods. 4-5 blízka osoba; § 139 chránená osoba; § 208 týranie blízkej a zverenej osoby; § 360 nebezpečné vyhrážanie; § 360a nebezpečné prenasledovanie; § 51 podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom;

[Zákon č. 301/2005 Z. z. trestný poriadok v z.n.p.:](#) najmä § 2 ods. 6 orgány činné v trestnom konaní a súdy konajú z úradnej povinnosti; § 46 oprávnenia poškodeného;

[Zákon č. 191/1993 Z. z. o Policajnom zbore v z.n.p.:](#) § 27a oprávnenie vykázat' zo spoločného obydlija;

[Zákon č. 564/1991 Zb. o obecnej polícii v z.n.p.:](#) Povinnosti a oprávnenia príslušníkov obecnej polície § 7- 13;

[Zákon č. 40/1964 Zb. občiansky zákonník v z.n.p.:](#) § 142 podielové spoluvlastníctvo; § 146 bezpodielové spoluvlastníctvo;

[Zákon č. 99/1963 Zb. občiansky súdny poriadok v z.n.p.:](#) § 75 ods. 5, § 76 ods.1 písm. g) predbežné opatrenie nevstupovať dočasne do domu alebo bytu;

[Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodnení osôb poškodených násilnými trestnými činmi v z.n.p.;](#)

[Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z.n.p.:](#) § 18-20 rovnosť manželov v právach a povinnostiach; § 22-27 rozvod manželstva;

[Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z.n.p.:](#) § 62 krízové stredisko, § 49 detský domov;

[Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v z. n. p.:](#) § 29 zariadenie núdzového bývania; § 53 krízová pomoc poskytovaná prostredníctvom telekomunikačných technológií;

[Zákon č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezov Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z. z. v z.n.p.;](#)

[Národná stratégia na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách a v rodinách \(2004\);](#)

[Národný akčný plán pre elimináciu a prevenciu násilia na ženách na roky 2014-2019;](#)

[Národné indikátory násilia páchaného na ženách: Návrh sústavy indikátorov a premenných z oblasti násilia páchaného na ženách \(2009\).](#)

Obchodovanie s ľuďmi a sexuálne komerčné služby (3.3)

[Dohovor OSN o právach dieťaťa \(1989\) / Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii \(2012\);](#)

[Protokol OSN o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, osobitne so ženami a deťmi \(2000\)](#)

Konvencie č. 29 a 105 MOP o násilnej práci ratifikované 135 krajinami;

[Dohovoru Rady Európy o boji proti obchodovaniu s ľuďmi \(2005\);](#)

Smernica Rady o vydaní povolenia na prechodný pobyt pre obeť obchodovania s ľuďmi, ktoré spolupracujú s príslušnými orgánmi (2004);

[Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania;](#)

[Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v z.n.p.:](#) § 132 prostitúcia, pornografia a detské pornografické predstavenie; § 202 sexuálne zneužívanie dieťaťa; § 358 výroba detskej pornografie; § 367 kupliarstvo; § 179, 180, 367 obchodovanie s ľuďmi; § 371 ohrozovanie mravnosti;

[Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov:](#) § 3 ods. c

[Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní \(živnostenský zákon\) v znení neskorších predpisov:](#) § 13 ods. 3-4 terénna forma sociálnej služby; § 29 zariadenie núdzového bývania;

[Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov;](#)

[Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi;](#)

[Zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia;](#)

[Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v SR na roky 2012 – 2015;](#)

[Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2015 - 2018;](#)

Interná norma č. IN – 068/2010 Vykonávanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pre obeť obchodovania s ľuďmi

Závislosti (3.4)

[Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v z.n.p. a Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v z.n.p.](#)

[Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v z.n.p.:](#) § 30 priestupky na úseku ochrany pred alkoholizmom a inými toxikomániami;

[Zákon č. 99/1963 Zb. občiansky súdny poriadok v z.n.p.:](#) § 75 a) + § 76 ods.1 písm. b) predbežné opatrenia;

[Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z.n.p.;](#)

[Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z.n.p.](#) § 63 resocializačné stredisko; § 76 ods. 1 sociálne programy;

[Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní \(školský zákon\)](#);

[Zákon č. 219/1996 Z. z. o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov a o zriaďovaní a prevádzke protialkoholických záchytných izieb](#);

[Zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch ustanovuje podmienky na pestovanie, spracovanie, výrobu, kontrolu, na dovoz, vývoz, tranzita prepravu omamných látok](#);

[Zákon č. 362/2011 o liekoch a zdravotníckych pomôckach a o zmene a doplnení niektorých zákonov](#) najmä v častiach o omamných a psychotropných látkach;

[Zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia](#);

[Zákon č. 331/2005 Z. z. o orgánoch štátnej správy vo veciach drogových prekurzorov](#);

[Zákon č. 171/2005 Z. z. o hazardných hrách a o zmene a doplnení niektorých zákonov](#);

[Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní \(školský zákon\) a o zmene a doplnení niektorých zákonov](#);

[Protidrogová stratégia EÚ na obdobie 2013 – 2020](#);

Národná protidrogová stratégia v oblasti detí a mládeže v Slovenskej republike do roku 2020;

[Národný program prevencie HIV/AIDS v Slovenskej republike na roky 2013](#);

[Národný akčný plán pre problémy s alkoholom na roky 2013-2020](#);

[Národný program kontroly tabaku a Národný akčný plán na kontrolu tabaku na roky 2012 – 2014](#).

Sociálna exklúzia, chudoba a bezdomovectvo (4.1-2)

[Zákonom č. 601/2003 o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z.n.p.](#);

[Zákon č. 417/2013 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov](#);

[Zákon č. 311/2001 Z. z. zákonník práce v z.n.p.](#);

- 101 -

[Zákonom č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov;](#)

[Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní \(živnostenský zákon\) v znení neskorších predpisov;](#)

[Zákon č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezov Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z. z. v z.n.p.;](#)

[Zákon č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v z.n.p.;](#)

[Národný program reforiem SR | Stratégia Európa 2020 | Akčný plán Národného programu reforiem 2014;](#)

[Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe \(2015\);](#)

[Agenda 21 – Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja;](#)

[Národný program SR k Európskemu roku boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu \(2010\);](#)

[Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe \(2014\);](#)

[Zákon č. 365/2004 z. Z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov,](#)

[Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie \(OSN, 1965\),](#)

[Stratégia SR pre integráciu Rómov do roku 2020 \(2012\) / Dekáda začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015 / Národný akčný plán SR k Dekáde](#)

Príloha č. 2 Zoznam účastníkov pilotného overovania

Mgr. Igor Malatiny – ÚPSVaR Nové Mesto n. Váhom

Mgr. Svetlana Schaferová – ÚPSVaR Senica

PhDr. Zuzana Panócová – ÚPSVaR Trenčín

Mgr. Ján Szocs – ÚPSVaR Nové Zámky

JUDr. Pavel Koiš – ÚPSVaR Bratislava

Mgr. Mária Koppanová – ÚPSVaR Nitra

Mgr. Karol Langstein – MsÚ Banská Bystrica

Mgr. Milan Michal – Linka Detskej Istoty Bratislava

Mgr. Andrea Hugáňová, PhD. – OZ STORM Nitra

Mgr. Mária Fabíková – Resocializačné stredisko Adam Adamov